

TARTU ÜLIKOOL

SOTSIAALTEADUSTE VALDKOND

Avaliku õiguse osakond

**KINNIPEETAVATE TÖÖTINGIMUSTE VASTAVUS RAHVUSVAHELISELE
ÕIGUSELE**

Magistritöö

Jana Kütson

Juhendaja PhD Katre Luhamaa

Tartu
2024

SISSEJUHATUS	3
1. KINNIPEETAVATE TÖÖÕIGUSED.....	7
1.1. KINNIPEETAVATE TÖÖTINGIMUSED RAHVUSVAHELISES ÕIGUSES	9
1.1.1. Võrdsuspõhimõte	9
1.1.1.1. Üldalused	9
1.1.1.2. ÜRO “Majanduslike, sotsiaalsete ja kultuurialaste õiguste rahvusvaheline pakt”	11
1.1.1.3. ÜRO “Sunniviisilise või kohustusliku töö konventsioon”	12
1.1.1.4. ÜRO “Kinnipeetavate kohtlemise reeglid”	14
1.1.1.5. Euroopa Vanglareeglistik	15
1.1.2. Õiglase tasu	16
1.1.2.1. ÜRO “Majanduslike, sotsiaalsete ja kultuurialaste õiguste rahvusvaheline pakt”	16
1.1.2.2. ÜRO “Kinnipeetavate kohtlemise reeglid”	19
1.1.2.3. Euroopa Nõukogu “Euroopa Vanglareeglistik”	20
1.1.3. Kinnipeetavate töö kasulikkus	20
1.1.4. Rehabilitatsioonitegevuste tasustamine	21
1.2. Kinnipeetavate töötingimused, sh töötasu EIK praktikas	22
1.3. Kokkuvõtte rahvusvahelise õiguse töötingimuste, sh töötasu kriteeriumitest	26
2. KINNIPEETAVATE TÖÖTINGIMUSED EESTI ÕIGUSKORRAS	28
3. KINNIPEETAVATE TÖÖTINGIMUSTE VASTAVUS RAHVUSVAHELISELE ÕIGUSELE.....	33
3.1. Perekondliku kohustuse täitmine	36
3.2. Rehabilitatsioonitegevuste tasustamine	42
3.2.1. Õppetöö	44
3.2.2. Sotsiaalprogrammid	46
3.3. Ebavõrdus kinnise vangla ja avavangla töötavate kinnipeetavate vahel	48
3.3.1. Õiguskantsleri seisukoht.....	49
3.3.2. Autori seisukoht	52
3.4. Kinnipidamised kinnipeetava töötasust.....	57
3.4.1. Kohtu seisukoht.....	58
3.4.2. Autori seisukoht	60
KOKKUVÕTE	61
KASUTATUD ALLIKATE LOETELU.....	68
Eesti õiguskirjandus.....	68
Rahvusvaheline õiguskirjandus	68
Eesti õigusaktid	70
Rahvusvahelised õigusaktid	72
EIK kohtulahendid.....	73
Eesti kohtulahendid	73
Internetiallikad	74
ABSTRACT	75
“Compliance of prisoners’ working conditions with international law”	75

SISSEJUHATUS

Töö on tõhus vahend, millel on oluline roll indiviidi isiksuse kujunemisel. Osalemine ühiskondlikult kasulikus töös mõjub vahetult isiku psüühikale ja käitumisele. Tööd tehes astub inimene tootmissuhetesse, mis aitavad tal muu hulgas ühiskonnas sotsialiseeruda.¹ Kinnipeetavale annab töö eeltoodule lisaks võimaluse arendada enda saavutusvõimet, kasvatada sotsiaalset vastutust, enesekindlust ja -teadvust, tõsta tööalast kvalifikatsiooni ning suurendada nii vaimset kui ka füüsilist võimekust.² Töötamine vanglas aitab kinnipeetaval muu hulgas toetada oma peret rahaliselt, mis võib parandada tema vaimset heaolu.³

Vanglates (sealhulgas Eesti vanglates) kasutatakse kinnipeetavate kaasamist tööprotsessidesse nende sotsiaalse ümberkasvatamise (rehabiliteerimise) ja parandamise vahendina. Vangistusseaduse⁴ (VangS) § 6 lg 1 kohaselt on vangistuse täideviimise eesmärk kinnipeetava suunamine õiguskaualekäitumisele ja õiguskorra kaitsmine. Kinnipeetava individuaalse täitmiskava koostamise ja rakendamise juhendi⁵ (edaspidi *juhend*) § 1 lg 2 kohaselt on kinnipeetava täitmiskava eesmärk suunata kinnipeetavat õiguskaualekäitumisele läbi kriminogeensete riskide maandamise, toetada kinnipeetava arengut haridustaseme tõstmise ning kutse-, töö- ja sotsiaalsete oskuste täiendamise kaudu ning tõsta kinnipeetava iseseisvat õiguskaualekäitumise võimet vabaduses. Täitmiskava peab võimaluse korral tagama kinnipeetava maksimaalse hõivatus (juhendi § 4 lg 1 ls 2). Seega on tööoluline roll vangide taasühiskonnastamisel ja õiguskaualekäitumise teele suunamisel.⁶

Mõistagi on kinnipeetavate jaoks suur tähendus ka töötingimustel, sh töötasu suurusel. Mitmed uuringud on kinnitanud seost vangide majandusliku seisundi ja kuriteo toimepanemise toenäosuse vahel. Vanglast vabanenute poolt toime pandud kuritegude valdava enamiku moodustavad majanduslikest motiividest ajendatud rikkumised. Uue kuriteo

¹ Sandor, K. Understanding Work Socialization: A Qualitative Study of a Youth Employment Program. Western Michigan University Press 2014, lk-d 5-6.

² Madise, L., Pikamäe, P., Sootak, J. Vangistusseadus. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2015, lk 113.

³ Dedel, K., McBride, E., Solomon, A. L., Travis, J. From Prison to Work: The Employment Dimensions of Prisoner Reentry. Washington: Urban Institute 2004, lk 17.

⁴ Vangistusseadus. — RT I, 22.03.2024, 12.

⁵ Justiitsministri 14.05.2008 määrus nr 21 “Kinnipeetava individuaalse täitmiskava koostamise ja rakendamise juhend”. — RT I, 12.05.2022, 4.

⁶ Õiguskantsleri 26.11.2014 seisukoht nr 7-4/141376/1404867 õigusrikkumise puudumise kohta. Töötamine vanglas. Õiguskantsler 2014, lk 2. —

https://www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/õiguskantsleri_seisukoht_oigusrikkumise_puudumise_kohta_tootamine_vanglas.pdf (18.10.2023).

toimepanemist soodustavad endise kinnipeetava kuritegelikud harjumused (varasemad kriminaalsed sidemed ja kuritegelik elustiil) koosmõjus vanglast vabanemisest tingitud toimetuleku- ja kohanemiskustega. Vangide retsidiivsuse vähendamise aspektist on seega oluline, et vanglast vabanenule oleksid tagatud esmased toimetulekuvahendid, näiteks karistuse ärakandmise aja jooksul piisavas ulatuses teenitud palk. Tähtis roll on korduvkuritegevuse vältimisel ka elukoha olemasolul⁷, mille kasutamisega seotud kulude tasumiseks peab endisel kinnipeetaval olema piisavalt rahalisi vahendeid. Seega väheneb kinnipeetava töötasu suurenemisega kuriteo toimepanemise toenäosus, nagu vähenebki legaalse sissetulekute suurenedes ebaseaduslikult teenitud rahasumma.⁸ Karistatute retsidiivsust vähendab ka võimalus läbi teenitava sissetuleku oma lähedasi rahaliselt toetada, mis tugevdab kinnipeetavate sidusust pere ja sugulastega, ning kuriteoga tekitanud kahjude vähenemine (kahju hüvitamine seaduslikult teenitud raha arvel).⁹ Elamiseks ja perekondliku kohustuse täitmiseks piisava töötasu teenimisega tekib vangidel turvatunne (majanduslik kindlus) ja finantsiline iseseisvus. Võimalus oma vajaduste eest ise hoolitseda suurendab omakorda kinnipeetavate vastutustunnet, enesekindlust ja -distsipliini.

Oma töö eest peaksid kinnipeetavad saama õiglast töötasu; sellisel juhul tunnevad nad end ühiskonna poolt väärtustatuna, kuna ei tunneta palgalist diskrimineerimist. See aitab kaasa vangide enesehinnangu tõusule ja usule positiivsesse tulevikku. Sellest tulenevalt tekib neil motivatsioon legaalse sissetuleku teenimiseks vabaduses ehk teisisõnu tööl käimiseks. Kui kinnipeetav saab vanglas töötamise eest õiglast tasu, on vähem tõenäoline, et ta satub pärast vabanemist taas kuritegelikule teele. Töötasu pole kinnipeetava jaoks mitte ainult majandusliku toe allikas, laiemas vaates stimuleerib töö eest makstav õiglane palk kinnipeetavaid oma tööga ühiskonda panustama ja uusi sotsiaalsidemeid looma ning vähendab seega nende sotsiaalset stigmatisatsiooni.

Eesti Vabariigi põhiseaduse¹⁰ (PS) § 3 teise lause kohaselt on rahvusvahelise õiguse üldtunnustatud põhimõtted ja normid Eesti õigussüsteemi lahutamatu osa. Kuna Eesti õigust tuleb mõista ja tõlgendada kooskõlas rahvusvahelise õigusega, tagades sellega nende

⁷ Dedel, McBride, Solomon, Travis, lk 17.

⁸ Uggen, C., Thompson, M. Socioeconomic Determinants of Ill-Gotten Gains: The Socioeconomic Determinants of Ill-Gotten Gains: Within-Person Changes in Drug Use and Illegal Earnings. Vol. 109. American Journal of Sociology 2003, lk 146-185.

⁹ Hanni, E., Liiv, M-L. Vangide toehoive vabaduses: vanglas tootanud ja mittetootanud kinnipeetavate võrdlus. Justiitsministeeriumi kriminaalpoliitika osakond 2006, lk 4. —

https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/vangide_toehoive_vabaduses_vanglas_tootanud_ja_mittetootanud_kinnipeetavate_vordlus_justiitsministeerium_2006.pdf (18.10.2023).

¹⁰ Eesti Vabariigi põhiseadus. — RT I, 15.05.2015, 2.

vastastikuse ühilduvuse, peavad ka kinnipeetavate töötingimused, sh töötasu vastama rahvusvahelistele standarditele. Kinnipeetavate töötingimuste teema on oluline, kuna puudutab nii karistust kandvate isikute põhiõigusi (tööõigusi) kui ka Eesti karistussüsteemi üldist toimimist vangide resotsialiseerimise ja kuritegevuse vähendamise aspektist. Probleemi olulisusele ja aktuaalsusele viitab lisaks eelnimetatule vangide põhiõiguste riivete kajastamine meedias ja ka autori isiklik töökogemus vanglajuristina. Käesoleva magistritöö koostajale teadaolevalt ei ole kinnipeetavate töötingimuste, sh töötasu vastavust rahvusvahelisele õigusele Eestis põhjalikult uuritud, keskendutud on peamiselt vangide õigusele tervisele ning vanglasisesele ja vanglavälisele suhtlemisele (siseriikliku õiguse kontekstis). Eeltoodust tulenevalt otsustas autor kirjutada oma magistritööd Eesti kinnipeetavate tööõiguste teemal, uurides kinnipeetavate töötingimuste, sh töötasu vastavust Eestile siduvale rahvusvahelisele õigusele.

Käesolev magistritöö keskendub eelkõige kinnipeetava töötasu uurimisele ning töö peamine eesmärk on välja selgitada kinnipeetavate töötasuga seotud õiguslikud dilemmad. Kuna vangide töötasule avaldavad mõju teised vanglas kehtivad töötingimused (puhkus, tööaeg, palgale kohaldatavad maksud jm) ja ka olmetingimused (vanglapoe hinnad, vanglapoolsed kulud kinnipeetavate majutusele ja toitlustamisele jne), on autor neid töös käsitlenud abistavate kriteeriumidena töötasu õigusliku reguleerimise uurimisel ja hindamisel. Käesolevas töös analüüsitakse seega kinnipeetavate töötingimuste, sh töötasu (töötasu suuruse ja seda mõjutavate tegurite, nt töötasust tehtavate mahaarvamiste ja kinnipidamiste) reguleerimist Eesti seadusandluses ning rahvusvahelistes õigusallikates.

Magistritöös uuritakse, kuidas on kinnipeetavate tööõigused tagatud Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni (ÜRO) ja Euroopa Nõukogu (EN) õigusraamistikus ning mis palka on kinnipeetavad õigustatud saama nii vangla territooriumil kui ka väljaspool vanglat tehtava töö eest. Töö eesmärgiks on analüüsida, kas Eesti õigusnormid kajastavad rahvusvahelistes õigusaktides sätestatud põhimõtteid ning kas kinnipeetavate töötingimused, sh töötasu ja sellest tehtavad mahaarvamised/kinnipidamised on kooskõlas rahvusvahelise õigusega. Selleks töötab autor läbi valdkonda reguleerivaid Eesti õigusakte (seadused, määrused, juhendid, õiguskantsleri soovitusel ja arvamused, Eesti kohtupraktika, õiguskirjandus) ja rahvusvahelisi õigusakte (Eestile siduvad välislepingud, Euroopa Inimõiguste Kohtu (EIK) praktika, ÜRO/EN organite suunised ja juhendid, õiguslased ajakirjad).

Rahvusvahelise õiguse analüüsi tulemina toob autor välja kohustuslikud kriteeriumid, millele kinnipeetava töötasu peab vastama. Võimalike vastuolude korral rahvusvahelise õigusega pakub autor magistr töö lõpus välja omapoolsed soovitused ja ettepanekud Eesti õiguskorra muutmiseks viisil, mis aitaks kõige efektiivsemalt kaasa kinnipeetavate töö tasustamise õiguslike probleemide lahendamisele, kinnipeetavate õiguste kaitse tugevdamisele ja Eesti õigusaktide kooskõlla viimisele rahvusvahelise õigusega. Töö eesmärk on seega uurida muu hulgas, vaidlusosaluse valdkonna paremaks reguleerimiseks, milliseid muudatusi võiks rakendada Eesti õiguskorras, tagamaks kinnipeetavate õiguste tõhusam kaitse ning õiglasemad töötingimused, mis oleksid vastavuses nii ÜRO ja EN õigusnormide kui ka EIK kohtupraktikas väljakujunenud seisukohtadega.

Käesolev magistr töö annab põhjaliku ülevaate vangide töötingimuste, sh töötasu õiguslikust olukorrast ning toob esile võimalikud tuleviku arengusuunad, et tagada kinnipeetavate põhiõiguste (tööõiguste) paremat järgimist Eesti võimuorganite poolt ja soodustada vangide efektiivsemat integreerumist Eesti ühiskonda läbi nende tööhõive.

Käesoleva magistr töö jaoks on autor püstitanud järgmised uurimisküsimused:

- Mis on kinnipeetavate tööõigused rahvusvahelise õiguse kohaselt?
- Millised on rahvusvahelisest õigusest tulenevad nõuded kinnipeetavate töötingimustele, sh kinnipeetavate töötasule?
- Kas Eesti kinnipeetavale makstava töötasu regulatsioon on kooskõlas rahvusvahelise õigusega?

Juhindudes oma isiklikust kogemusest vanglajuristina ja omandatud õiguslastest teadmistest Eestis kehtiva miinimumpalga kohta, on autor püstitanud järgmise hüpoteesi: “Eesti kinnipeetavatele makstav töötasu on ÜRO ja EN standarditega võrreldes ebaküllaldane ning jääb rahvusvahelise õigusega kehtestatud normide piiridest allapoole. Rahvusvahelise õiguse kohaselt ei tohiks vangidele maksta seadusega kehtestatud alammäärast madalamat töötasu.” Autori arvates on selline lähenemine kooskõlas rahvusvahelise õiguse eesmärkide ja aluspõhimõtetega; nii on ÜRO ja EN jaoks alati prioriteetsena olnud inimeste võrdõiguslikkus, diskrimineerimise keeld ja õigus õiglastele sotsiaalsetele tingimustele (mh töötingimustele).

Töös on autor kasutanud andmekogumismeetodit (erialase kirjanduse, õigusaktide ja kohtupraktika läbitöötamine), analüütilist ehk deduktiivset meetodit, kvalitatiivset (sõnaline ja sisuline teoreetiline analüüs), võrdlevat (Eesti ja rahvusvaheliste õiguslike regulatsioonide

probleemikeskne võrdlus) ja õigusdogmaatilist meetodit, uurides Eesti õiguse kooskõla rahvusvahelise õigusega. Magistritöös on seega kasutatud kombineeritud uurimismeetodeid (võrdlev-analüütiline, kohtupraktika empiiriline analüüs koos teoreetilises kirjanduses käibivate lahendusmudelitega).

Magistritöö märksõnad: kinnipeetavad, palk, rahvusvaheline õigus, tööõigus, miinimumpalk

1. KINNIPEETAVATE TÖÖÕIGUSED

PS preambuli kohaselt on Eesti riik rajatud vabadusele, õiglusele ja õigusele. Sellises riigis kehtivad õiguse üldpõhimõtted. Seetõttu seadus, mis on vastuolus nende põhimõtetega, on vastuolus ka PS-ga.¹¹ PS II. peatükis loetletud õigused, vabadused ja kohustused ei välista muid õigusi, vabadusi ega kohustusi, mis tulenevad PS mõttest või on sellega kooskõlas ja vastavad inimväärikuse ning sotsiaalse ja demokraatliku õigusriigi põhimõtetele (PS § 10). PS § 3 lg 1 lause 2 kohaselt on Eesti õigussüsteemi lahutamatuks osaks ka rahvusvahelise õiguse üldtunnustatud põhimõtted ja normid. Eesti on ÜRO ja EN liige, seega tuleb Eesti õiguse üldpõhimõtete kujundamisel PS kõrval arvestada ka eelnimetatud organisatsioonide asutuste poolt kujundatud õiguse üldpõhimõtteid. Nii ÜRO kui EN seavad oma tegevuse eesmärgiks ja loevad õiguse üldtunnustatud põhimõtteks inimõiguste austamist (ÜRO põhikirja¹² artikkel 1, EN statuudi¹³ artikkel 1). Seega kohalduvad Eesti õiguse tõlgendamisel ka sellised EN ja ÜRO asutuste kujundatud inimõigused nagu võrdsus, diskrimineerimise keeld ning õigus võrdsetele ja õiglastele töötingimustele.

ÜRO inimõiguste ülddeklaratsiooni¹⁴ preambula sätestab, et inimkonna kõigi liikmete väärikuse, nende võrdsuse ning võõrandamatute õiguste tunnustamine on vabaduse, õigluse ja üldise rahu alus. Preambula viitab ÜRO põhikirjale, millega ühinenud rahvaste perre kuuluvad rahvad on kinnitanud oma usku inimese põhiõigustesse, inimesiksuse väärikusse ja väärtusse ning on otsustanud kaasa aidata sotsiaalsele progressile ja elutingimuste parandamisele suurema vabaduse juures. Preambula kohaselt on ÜRO liikmesriigid kohustatud koostöös ÜRO-ga kaasa aitama inimõiguste ja põhivabaduste üldisele austamisele

¹¹ RKPJKo III-4/A-5/94.

¹² Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni põhikirja. — RT II 1996, 24, 95.

¹³ Euroopa Nõukogu statuut. — RT II 1993, 17, 29.

¹⁴ Universal Declaration of Human Rights. UN General Assembly resolution 217 A (III) of 10 December 1948. — <https://www.ohchr.org/en/universal-declaration-of-human-rights> (11.10.2023).

ja nendest kinnipidamisele. Inimõiguste ülddeklaratsiooni sissejuhatavas osas rõhutatakse, et üldisel arusaamisel inimeste õiguste ja vajaduste iseloomust on suur tähtsus kohustuste täielikuks täitmiseks.

Rahvusvahelise õiguse üldtunnustatud põhimõtete hulka kuulub ka *pacta sunt servanda* põhimõte, mis on sätestatud ÜRO 1969. aasta “Rahvusvaheliste lepingute õiguse Viini konventsiooni”¹⁵ (edaspidi *Viini konventsioon*) artiklis 26. *Pacta sunt servanda* põhimõtte kohaselt on iga jõustunud leping tema osalisriikidele kohustuslik ja nad peavad seda heas usus täitma. Lepinguosaline ei tohi viidata oma riigisisesele õigusele, õigustamaks tema poolt lepingu täitmata jätmist (Viini konventsiooni artikkel 27). ÜRO põhikirja artikli 2 lg 2 sätestab, et kõik ÜRO liikmed täidavad põhikirja järgi endale võetud kohustusi heas usus, et kindlustada kõigile organisatsiooni liikmetele liikmeskonda kuuluvusest tulenevad õigused ja eelised. Ka Riigikohus on rahvusvahelise õiguse üldtunnustatud põhimõttena maininud kohustust järgida rahvusvahelise õiguse norme.¹⁶

PS § 123 lg 1 kohaselt, kui Eesti seadused või muud aktid on vastuolus Riigikogu poolt ratifitseeritud välislepingutega, kohaldatakse välislepingu sätteid. PS § 123 lg 2 kohaselt kehtib ratifitseeritud välislepingute ülimuslikkus kõigi PS-s käsitletud seaduste suhtes, kaasa arvatud §-s 104 loetletud konstitutsiooniliste seaduste suhtes. Ratifitseeritud välislepingud on ülimuslikud ka seadusest madalamal seisvate Eesti õigusaktide suhtes. Ratifitseeritud lepinguga vastuolus oleva Eesti õigusakti kohaldamine on põhiseadusvastane. Võimalikest vastuoludest PS ja kehtiva välislepingu vahel tuleb püüda üle saada PS tõlgendamise teel (rahvusvahelise õiguse sõbraliku tõlgendamise põhimõte). Välislepingul on seega ka abistav funktsioon Eesti õiguse tõlgendamisel.¹⁷

Eesti on liitunud selliste inimõigusi, sh tööõigusi käsitletavate välislepingutega nagu ÜRO majanduslike, sotsiaalsete ja kultuurialaste õiguste rahvusvaheline pakt¹⁸, ÜRO inimõiguste ülddeklaratsioon, ÜRO sunniviisilise või kohustusliku töö konventsioon¹⁹, EN inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon²⁰. Tööõigusi on ammendavalt käsitletud ja kommenteerinud ÜRO majanduslike, sotsiaalsete ja kultuurialaste õiguste komitee ning Rahvusvahelise Tööorganisatsiooni (edaspidi *RTO*) konventsioonide ja soovitude

¹⁵ Rahvusvaheliste lepingute õiguse Viini konventsioon — RT II 2007, 15.

¹⁶ RKPJKo III-4/A-10/94.

¹⁷ RKKKo 3-3-1-58-02.

¹⁸ Majanduslike, sotsiaalsete ja kultuurialaste õiguste rahvusvaheline pakt. – RT II 1993, 10, 13.

¹⁹ Convention of 28.06.1930 concerning Forced or Compulsory Labour (No. 29). Geneva 1930. – https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=1000:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:C029 (11.10.2023).

²⁰ Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon. — RT II 2010, 14, 54.

kohaldamise ekspertide komitee oma märkustes ja arvamustes. Rahvusvahelised nõuded vangide töötingimustele on leidnud detailse kirjelduse ka mittesiduva rahvusvahelise õiguse instrumentides, kus on põhjalikult sõnastatud poliitilised suuniseid, mida tuleks arvesse võtta siseriikliku vangistusõigusliku regulatsiooni kehtestamisel ja tõlgendamisel. Näiteks on nii ÜRO kui ka EN välja töötanud mitmed soovitused, juhendid ja kommentaarid kinnipeetavate töötingimuste kohta (“Kinnipeetavate kohtlemise aluspõhimõtted”²¹, “Kinnipeetavate kohtlemise standard-miinimumreeglid”²², “Euroopa Vanglareeglistik”²³). Kinnipeetavate töötingimusi on käsitlenud ka Euroopa Inimõiguste Kohus (EIK) oma lahendites.

Kuna Eesti on eelviidatud välislepingutega ühinenud ning tulenevalt muu hulgas tema liikmesusest ÜRO-s ja EN-s tuleb siseriikliku vangistusõiguse vastavust rahvusvahelisele õigusele hinnates lähtuda ÜRO ja EN õigusaktidest ning EIK kohtupraktikast. Järgnevalt analüüsib autor neid kinnipeetavate töötingimusi puudutavaid rahvusvahelisi õigusallikaid, millega Eesti on liitunud või mida tuleks järgida rahvusvahelise õiguse üldtunnustatud standarditena, Ühenduse (ÜRO ja EN) ühiste eesmärkide saavutamise nimel.

1.1. KINNIPEETAVATE TÖÖTINGIMUSED RAHVUSVAHELISES ÕIGUSES

1.1.1. Võrdsuspõhimõte

1.1.1.1. Üldalused

ÜRO inimõiguste ülddeklaratsiooni artikli 1 kohaselt kõik inimesed sünnivad võrdsetena oma väärikuselt ja õigustelt. Igal inimesel on õigus tööle, töö vabale valikule, õiglastele ja soodsatele töötingimustele ning kaitsesele tööpuuduse eest (artikli 23 lg 1). Igal inimesel on ilma igasuguse diskrimineerimiseta õigus võrdsele tasule võrdse töö eest (artikli 23 lg 2). Igal inimesel peavad olema kõik deklaratsiooniga välja kuulutatud õigused ja vabadused, olenemata rassist, nahavärvusest, soost, usulisest, poliitilisest või muudest veendumustest, rahvuslikust või sotsiaalsest päritolust, varanduslikust, seisuslikust või muust seisundist (artikkel 2). ÜRO inimõiguste ülddeklaratsioonis sätestatud õigustele on viidatud ka EN

²¹ United Nations Basic Principles for the Treatment of Prisoners. UN General Assembly resolution 45/111 of 14 December 1990. — <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/basic-principles-treatment-prisoners#:~:text=All%20prisoners%20shall%20be%20treated,property%2C%20birth%20or%20other%20status.> (12.10.2023).

²² United Nations Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners. United Nations Congress on the Prevention of Crime & the Treatment of Offenders 1955. — https://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/UN_Standard_Minimum_Rules_for_the_Treatment_of_Prisoners.pdf (12.10.2023).

²³ Council of Europe. Recommendation Rec(2006)2-rev of 1 July 2020 of the Committee of Ministers to member States on the European Prison Rules. The 1380th meeting of the Ministers' Deputies. — <https://rm.coe.int/09000016809ee581> (12.10.2023).

inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni preambulas. EIÕK preambula kohustab konventsioonile allakirjutanud liikmesriike selles sätestatuga arvestada põhjusel, et ka EN eesmärk on inimõiguste ja põhivabaduste, st ka tööõiguste järgimine ning elluviimine.

EN poolt väljatöötatud “Euroopa Sotsiaalharta”²⁴ (edaspidi *harta*) artiklis E rõhutatakse, et hartas sätestatud õiguste (õigus õiglasele töötingimustele, sh õiglasele töötasule) kasutamine tagatakse, diskrimineerimata kedagi sellistel alustel nagu rass, nahavärvus, sugu, keel, usutunnistus, poliitilised või muud veendumused, rahvuslik või sotsiaalne päritolu, tervis, kuulumine rahvusvähemusse, sünnipära või muu selline tegur. Kuna harta artiklis E toodud diskrimineerimise aluste loetelu on lahtine (keelatud on igasugune diskrimineerimine ka muu teguri alusel), on õigus võrdsel kaitsele diskrimineerivate töötingimuste eest teiste töötajatega võrreldes ka tööga hõivatud kinnipeetavatel.

ÜRO 1990. aasta “Vangide kohtlemise aluspõhimõtetest” järeldeb, et välja arvatud need piirangud, mille vajalikkus on selgelt tingitud vangistuse olemusest ja mis tingimata kaasnevad seoses vangistusega, on kõik vangid õigustatud tuginema kõigile inimõigustele ja põhivabadustele, mis on sätestatud inimõiguste ülddeklaratsioonis, ning juhul kui vastav riik on vastava rahvusvahelise lepingu osapool, siis ka majanduslike, sotsiaalsete ja kultuuriliste õiguste rahvusvahelises paktis sätestatud õigustele, samuti muudes tööõigusi käsitlevates ÜRO paktides sätestatud õigustele (5. põhimõte).

EN Ministrite Komitee 2006. aasta soovitusel REC(2006)2 “Euroopa vanglareeglistiku kohta” (edaspidi *Euroopa vanglareeglistik* või *EVR*) kohaselt tuleb kõiki isikuid, kellelt on võetud vabadus, kohelda nende inimõigusi austavalt (reegel 1). Isikud, kellelt on võetud vabadus kohtuotsuse alusel, säilitavad kõik õigused, mida neilt ei ole seaduslikult ära võetud süüdimõistva otsusega (reegel 2). Piirangud, mis on kehtestatud isikutele, kellelt on võetud vabadus, peavad olema minimaalselt vajalikud ning proportsionaalsed nende kehtestamise õiguspärase eesmärgiga (reegel 3). Reegli 4 kohaselt ei õigusta vanglal vajalike vahendite puudumine selliste tingimuste (ka töötingimuste ja sh töötasu) rakendamist, millega rikutakse vangide inimõigusi.

²⁴ Parandatud ja täiendatud Euroopa sotsiaalharta. – RT II 2000, 15, 93.

1.1.1.2. ÜRO “Majanduslike, sotsiaalsete ja kultuurialaste õiguste rahvusvaheline pakt”

ÜRO “Majanduslike, sotsiaalsete ja kultuurialaste õiguste rahvusvahelise pakti” (edaspidi *Pakt*) artikli 7 jaotise a) alajaotise i) kohaselt peavad Paktiga ühinenud liikmesriigid tunnustama igäihte õigust õiglastele ja soodsatele töötingimustele, muu hulgas hüvitusele, mis kindlustab kõigile töötajatele miinimumina võrdse väärtusega töö eest võrdse tasu ilma igasuguse vahetegemiseta /.../. Pakti artikli 2 lg 2 täpsustab, et Paktis väljakuulutatud õigusi teostatakse ilma igasuguse diskrimineerimiseta rassi, nahavärvuse, soo, keele, religiooni, poliitiliste või muude tõekspidamiste, rahvusliku või sotsiaalse päritolu, varandusliku seisundi, sünni või mõne muu asjaolu põhjal.

ÜRO majanduslike, sotsiaalsete ja kultuuriliste õiguste komitee (edaspidi *Komitee*) rõhutab oma 2016. aasta kommentaaris Pakti artikli 7 kohta, et õigus võrdsele tasule samaväärse töö eest on Pakti eesmärgi kohaselt iga inimese õigus ilma igasuguse vahetegemiseta. Viide “igäihte” Pakti artiklis 7 tähendab, et see õigus kehtib kõikide töötajate suhtes igas olukorras, olenemata soost ja vanusest, sealhulgas puudega töötajate suhtes. Pakti artikliga 7 on kaitstud ka mitteformaalse töösektori töötajad, migrantitöötajad, etnilistesse ja teistesse vähemustesse kuuluvad töötajad, koduabilised, nii-nimetatud „iseendale tööandjad“, põllumajandustöötajad ja pagulastest töötajad. Pakti artikli 7 koosseisu kuulub ka tasuta töötamine. Viide “igäihte” Pakti artikli 7 a) i) alapunktis täiendab artikli 2 lk-s 2 sätestatud üldist diskrimineerimise keeldu, kaitsmaks Pakti kaitsealaga hõlmatud subjekte igasuguse diskrimineerimise eest samaväärse töö tegemisel.²⁵

Pakti artikli 2 lk-s 2 väljatoodud tunnuste loetelu on mitte-amendav ning on välja töötatud eesmärgiga tagada igale töötajale õiglased ja soodsad töötingimused. “Muu asjaolu” tähendab, et ka teised tööjõu kategooriad, mis pole artikli 2 lk-s 2 sõnaselgelt nimetatud, lähevad Pakti artikli 7 koosseisu alla ja saavad seega tugineda Paktis sätestatud õigustele.²⁶ Eeltoodust tulenevalt on Pakti kaitsealaga hõlmatud subjektideks ka kinnipeetavad kui ebatüüpilises töösuhtes olevad töötajad.

²⁵ General comment No. 23 of 27.04.2016 on the right to just and favourable conditions of work (article 7 of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights). Committee on Economic, Social and Cultural Rights 2016. – E/C.12/GC/23, lk 1.

²⁶ *Ibid.*, lk 3.

1.1.1.3. ÜRO “Sunniviisilise või kohustusliku töö konventsioon”

ÜRO alluvuses tegutseva Rahvusvahelise Tööorganisatsiooni (RTO) 1930. aasta “Sunniviisilise või kohustusliku töö konventsioon” nr 29 (edaspidi *sunniviisilise töö konventsioon*) seab vangide töötingimusi sõltuvusse töösuhte olemusest (töösuhte liigist). Sunniviisilise töö konventsiooni tähenduses peetakse sunniviisiliseks sellist tööd, mida nõutakse mistahes isikult ükskõik missuguse karistusega ähvardades ja milleks see isik ei ole ennast vabatahtlikult pakkunud. Töö süüdimõistetute isikute poolt ei lähe sunniviisilise töö mõiste alla RTO konventsiooni tähenduses tingimusel, et tööd teostatakse riigivõimu järelevalve ja kontrolli all ning et kinnipeetavat ei palgata ega määrata eraisikute, kompaniide või ühingute käsutusse (artikli 2 lg 2 punkt c)). Ka eelnevalt viidatud EIÕK toetab sellist arusaama, sätestades artikli 4 lk-ga 3, et sunniviisiliseks tööks ei peeta sellist tööd, mida harilikult (tavaliselt) nõutakse EIÕK artikli 5 lg 1 jaotise a) alusel seaduslikul kinnipidamisel pädeva kohtu süüdimõistva otsuse alusel.²⁷

Sunniviisilise töö konventsioon seab kinnipeetavate tööõigusi (sh töötasu) sõltuvusse töösuhte olemusest. Nii eristatakse sunniviisilise töö konventsioonis vangla territooriumil järelevalve all ja väljaspool vanglat (eraettevõtetes) töötavaid kinnipeetavaid. Väljaspool vanglat töötavad vangid peavad tööd tegema vabatahtlikult, st erasektoris töötavatele kinnipeetavatele kohaldub nõue vaba nõusoleku järele. Kui kinnipeetavaid palgatakse tööle erafirmasse, saavad süüdimõistetud isikud ise otsustada, kas töötada väljaspool vanglat eralepingu alusel või vangla territooriumil haldussuhte raames, samuti võivad kinnipeetavad valida endale meelepärasema tööandja lähtudes pakutavatest töötingimustest, sh töötasu suurusest.²⁸ Eeltoodu tähendab, et kinnipeetavatel on lubatud keelduda töötamisest väljaspool vanglat, kui nad ei ole pakutavate töötingimustega nõus.

Kuna vangide vaba tahet mõjutab olulisel määral see, kas ettevõtte poolt pakutavad töötingimused (sealhulgas töötasu) võrduvad vaba töösuhte tingimustega, on RTO konventsioonide ja soovitude rakendamise ekspertide komitee (edaspidi *Komitee*) pidanud oluliseks, et vangide töötingimused (sealhulgas palgamäär) sarnaneksid “võimalikult täpselt” väljaspool vanglamüüre valitseva töökorraldusega ehk vabaturu korralduse tingimustega. Komitee arvates on vabaturu korraldusega sarnased töötingimused tõelise ja vabatahtliku nõusoleku kõige usaldusväärsem näitaja. Komitee seisukoha järgi tuleks töötavatele

²⁷ Muller, K., Henberg, A. PSK § 29/13. – Eesti Vabariigi põhiseadus. Komm vlj. Tallinn: Juura 2020.

²⁸ Milman, F., Sagy, Y. On the International Labour Organization and prison labour: An invitation to recalibrate. Vol. 159, No. 4. International Labour Review 2020, lk-d 510-511.

kinnipeetavatele maksta sellist palka, mis võrdub sama eriala/töövaldkonna sarnaste oskuste ja kogemustega vabade töötajate töötasuga.²⁹ Komitee arvab, et väljaspool vangla territooriumi töötavatele kinnipeetavatele peaks laienema miinimumpalga regulatsioon.³⁰

Siiski arvestab Komitee palgataseme seisukohast olulisena asjaolu, et kinnipeetavate tööjõud erineb märkimisväärselt vabaturul pakutavast inimressursist. Nii puudub vangide töös sageli järjepidevus; tööprotsessi võivad katkestada erinevad vanglasisesed programmid, näiteks õpetegevus, sõltuvusravi, jumalateenistus jt. Samuti sõltub kinnipeetava töösuhte kestvus temale määratud karistusaja pikkusest, mis on iga kinnipeetava puhul erinev ja mida vangla võib vähendada soodustusena kinnipeetava eeskujuliku käitumise ja silmapaistvate töötulemuste eest. Töös vajaliku stabiilsuse puudumine toob eraettevõtetele kaasa täiendavad kulud seoses uute töötajate pideva koolitamisega.³¹ Pidades silmas asjaolu, et kinnipeetavate töö teenib eeskätt rehabiliteerivaid ja taasühiskonnastavaid eesmärke ning kinnipeetavatele uute tööoskuste omandamisest tekkivat kasu on Komitee arvates vangide palgad, mis jäävad veidi alla riikliku miinimummäära vastuvõetavad tingimused, et need pole nii madalad, et neid saaks pidada ekspluateerivateks.³²

Palgataseme kindlaksmääramisel lubab Komitee arvesse võtta ka kinnipeetavate töö tootlikkust ja kulusid, mida ettevõtte kannab vangide turvalisuse (ohutuse) tagamise ja kinnipeetavate järelevalve eest, samuti tööandjapoolseid kulusid toidule ja majutusele.³³ Sellise lähenemise kasuks räägivad ka ÜRO kinnipeetavate kohtlemise standardmiinimumreeglid, mis lubavad tööandjatel vangide töötasu arvutamisel arvesse võtta kinnipeetavate tootlikkust (reegel 100). Komitee sõnul võivad eraettevõtted, arvestades vangide toitlustamise ja majutusega seoses tekkinud kulutusi, need kinnipeetavate töötasust maha arvata, st vähendada töötasu kulutuste summa võrra, seda aga üksnes kinnipidamisasutuste tingimustel ja range kontrolli all. Samuti lubas Komitee eraõiguslikel üksustel osa kinnipeetavate töötasust maha arvata (viimaste nõusolekul), et hüvitada kuriteos kannatanule kinnipeetava poolt tekitatud kahju.³⁴ Sellised mahaarvamised on kooskõlas ILO

²⁹ Milman, Sagy, lk-d 510-511.

³⁰ ILO. Individual Case (CAS) Discussion. International Labour Conference, 88th Session. Geneva 2000. – https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=1000:13101:0::NO:13101:P13101_COMMENT_ID:4059792 (02.12.2023).

³¹ ILO. General Survey concerning the Forced Labour Convention, 1930 (No. 29), and the Abolition of Forced Labour Convention, 1957 (No. 105). International Labour Conference 96th Session. Geneva 2007, lk 66.

³² Milman, Sagy, lk 510.

³³ ILO. Giving globalization a human face. General Survey on the fundamental Conventions concerning rights at work in light of the ILO Declaration on Social Justice for a Fair Globalization, 2008. Report III (Part 1B). International Labour Conference, 101st Session. Geneva 2012, § 291.

³⁴ *Ibid.*

1949. aasta “Palgakaitse konventsiooni nr 95” artiklitega 8 ja 10, mis lubavad osa töötasust kinni pidada näiteks elatisnõude rahuldamiseks või kuriteo ohvritele kahju hüvitamiseks.³⁵

1.1.1.4. ÜRO “Kinnipeetavate kohtlemise reeglid”

Kinnipeetavate töötingimusi, sh töötasu on detailselt käsitletud ÜRO Peaassamblee poolt 1955. aastal vastu võetud ja 2015. aastal täiendatud “Kinnipeetavate kohtlemise standard-minimumreeglid” (nii-nimetatud Nelson Mandela reeglid) ning ÜRO 1990. aasta “Vangide kohtlemise aluspõhimõtted”. Kuigi eelmainitud soovitusliku iseloomuga õigusaktid kajastavad rahvusvahelist üksmeelt vangide kohtlemise (ka töötingimuste) minimaalsete standardite suhtes, mis ei ole ÜRO liikmesriikidele õiguslikult siduvad, peaksid kõik Ühenduse liikmed neid standardeid ühise arusaama ja ühetaolise tõlgendamise nimel tunnustama ja püüdma neid siseriiklikus praktikas miinimumina saavutada. Midagi nendes standardreeglites ei saa tõlgendada nii, et see tähendaks, et iga osalisriik võiks vangide kohtlemise miinimumnõudeid alandada või hoiduda nende parandamisest.³⁶ Vastav seisukoht kajastub ÜRO Nelson Mandela reeglites (edaspidi *Mandela reeglid*), mille sissejuhatav märkus 1 sätestab: “Mandela reeglite eesmärk ei ole üksikasjalikult kirjeldada kinnipidamisasutuste eeskujulikku süsteemi, vaid need on mõeldud ainult kaasaegse mõtte üldtunnustatud saavutuste põhjal ja võttes arvesse nüüdisajal kõige rahuldavamate süsteemide põhielemente, esitama seda, mida üldiselt peetakse põhimõttelisest ja praktilisest seisukohast võetuna õigeks vangide kohtlemise /.../ valdkonnas”.

Mandela 5. reegli lg 1 kohaselt püütakse vanglarežiimiga minimiseerida mis tahes erinevusi vanglaelu ja vabaelu vahel, mis kipuvad vähendama vangide vastutust või nende inimväärikuse austamist. Seega peavad ka vanglate töökorraldus, -meetmed ja -tingimused sarnanema võimalikult täpselt samalaadse vanglavälise tööga, et valmistada kinnipeetavaid ette tavaliseks tööeluks vabaduses. Näiteks, reegli 102 kohaselt määratakse vangide maksimaalne päevane ja nädalane töötundide arv kindlaks seaduse või haldusõigusliku regulatsiooniga, võttes eeskujuks vabaduses töötavate isikute töösuhteid käsitlevaid kohalikke eeskirju või tavasid.

³⁵ Milman, Sagy, lk-d 510-511.

³⁶ United Nations Office on Drugs and Crime. Notes and comments on the United Nations Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners. UNODC 2012, lk 1. – https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/AGMs/Notes_and_comments-1250048-DMU_version.pdf (10.12.2023).

1.1.1.5. Euroopa Vanglareeglistik

EN Euroopa Vanglareeglistiku, mis on samuti soovitusliku iseloomuga mitte-siduv rahvusvahelise õiguse allikas, kohaselt peab vanglaelu olema võimalikult lähedane ühiskonnaelu positiivsetele aspektidele (reegel 5). Kinnipidamisasutustes pakutava töö korraldus ja meetodid peavad võimalikult suures ulatuses sarnanema ühiskonnas tehtava samalaadse tööga, et harjutada vange tavalise tööelu tingimustega (reegel 26). EN Ministrite Komitee on 1975. aasta resolutsioonis nr 25 “Tööst vanglas” reegli 26 kohta välja toonud, et ka vangide palgatase ja tööaeg peaksid peegeldama vabaduses töötavate isikute olukorda; samuti tuleks kinnipeetavatele sarnaselt tavatöötajatega tagada riiklikes sotsiaalkindlustussüsteemides osalemist. Igale vangile tuleks Komitee arvates ideaaljuhul maksta riiklike palkadega sarnast töötasu.³⁷ EVR reegel 26 toetab ja täiendab seega Mandela reeglis 5 sätestatud normaliseerimise põhimõtet, mille kohaselt peab vanglarežiim püüdma minimeerida mis tahes erinevusi vanglaelu ja vabaelu vahel.

Kuigi kinnipidamisasutuste töökorraldus sõltub paljuski kontreetse vangla kodukorrast³⁸, kehtivad nende suhtes universaalsed piirangud, nimelt peavad kinnipeetavate töötingimused vastama vabaihiskonnas kehtestatud standarditele ja kontrollimeetmetele. EVR reegel 105 kohustab kinnipidamisasutusi maksma tasu kõigile süüdimõistetud vangidele, kes soovivad töötada. Kinnipeetava töö tasustamine aitab seega vältida olukordi, kus kinnipeetava tööle määramine kujutaks endast sisuliselt teene osutamist (heameele väljendamist) vanglaametnike poolt. Töötasu valikuline maksmine või teistsugune palgaarvestus oleks ilmselgelt diskrimineeriv. Võrdne kohtlemine töö tasustamisel innustab karistust kandvaid isikuid töötamiseks ja aitab kaasa nende sotsiaalsele rehabilitatsioonile.³⁹ Euroopa Vanglareeglistik ei erista vangla käitises ja väljaspool vangla territooriumi töötavaid kinnipeetavaid; mõlemal juhul on töötaval vangil õigus õiglasele töötingimustele, sh õiglasele palgale (reeglis 26.10 tulenevalt), mis vastavad vabaihiskonnas kehtivatele standarditele.

³⁷ Council of Europe. Resolution (75) 25 of 18 September 1975 of the Committee of Ministers on prison labour. The 248th meeting of the Ministers' Deputies. Strasbourg 1975. – <https://www.krim.dk/undersider/straffuldbyrdelse/europaraadet-retskilder/rec-1975-25-prison-labour.pdf> (10.12.2023).

³⁸ EIKo 37452/02, *Stummer vs. Austria*.

³⁹ Council of Europe. Commentary on Recommendation Rec(2006)2 of the Committee of Ministers to member states on the European Prison Rules. The 952nd meeting of the Ministers' Deputies. Strasbourg 2006, lk 81. – <https://rm.coe.int/revised-rules-and-commentary-to-recommendation-cm-rec-2006-2-of-the-co/16808d7b5e> (12.12.2023).

1.1.2. Õiglase tasu

ÜRO ja EN seostavad õiglase tasu mõistet ja selle suurust inimväärikuse ja perekondliku kohustuse täitmisega. ÜRO inimõiguste ülddeklaratsiooni kohaselt on igal töötajal õigus õiglasele ja rahuldavale tasule, mis tagab inimväärilise elatuse temale endale ja ta perekonnale ja mida vajaduse korral täiendatakse sotsiaalkindlustuse teiste vahenditega (artikli 23 lg 3). EN Euroopa sotsiaalharta I osa kohaselt tunnistavad lepingupoold hartat ratifitseerimisega, et nende tegevuse eesmärk on luua tingimused, milles võib tulemuslikult rakendada kõigi töötajate õigus õiglastele töötingimustele (p 2) ja õiglasele töötasule, mis on piisav neile ja nende perekondadele inimväärse elatustaseme tagamiseks (p 4, ka harta artikli 4 p 1) ning ka kõigi töötajate ja nende ülalpeetavate õigust sotsiaalkindlustusele (p 12). EN Euroopa Sotsiaalõiguste komitee, kes kontrollib hartat nõuete täitmist osalisriikide poolt, seisukoha järgi peab õiglase tasu olema kõrgem riigi vaesuse piirist ehk 50% keskmisest palgast.⁴⁰

Eesti on parandatud ja täiendatud Euroopa sotsiaalharta ratifitseerinud osaliselt.⁴¹ Eesti on siseriiklikku õigusesse täielikult üle võtnud harta artikli 12, mis käsitleb igäühe õigust sotsiaalkindlustusele. Eesti ei liitunud aga harta artikli 4 p-ga 1, mille kohaselt peavad osalisriigid tunnustama töötajate õigust saada niisugust töötasu, mis tagab neile ja nende perekondadele inimväärse elatustaseme. Vastavasisuline kohustus tuleneb Eestile aga õiguslikult siduvast majanduslike, sotsiaalsete ja kultuurialaste õiguste rahvusvahelise pakti, millega Eesti liitus 26.09.1991⁴², artiklist 7, mida autor käsitleb allpool.

1.1.2.1. ÜRO “Majanduslike, sotsiaalsete ja kultuurialaste õiguste rahvusvaheline pakt”

Pakti artikli 7 jaotise a) kohaselt peavad osalisriigid tunnustama igäühe õigust õiglastele ja soodsatele töötingimustele, muu hulgas töötasule, mis tagab kõigile töötajatele vähemalt õiglase palga ilma igasuguse diskrimineerimiseta /.../ (i) ning rahuldava elatustaseme nende endi ja nende perede jaoks (ii). ÜRO Majanduslike, sotsiaalsete ja kultuurialaste õiguste komitee (edaspidi *Komitee*) toob oma üldises märkuses nr 23 “Õigusest õiglastele ja soodsatele töötingimustele” välja, et ka kinnipeetavad, kes on nõus töötama, peaksid oma töö

⁴⁰ Council of Europe/European Committee of Social Rights. European Social Charter. Conclusions XXII-3. Strasbourg 2023, lk 13. – <https://rm.coe.int/conclusions-xxii-3-2022-germany-e/1680aa9854>. (1.11.2023).

⁴¹ Parandatud ja täiendatud Euroopa sotsiaalharta ratifitseerimise seadus. – RT II 2000, 15, 93.

⁴² Eesti Vabariigi ühinemisest rahvusvaheliste lepingutega, mille depositaariks on ÜRO peasekretär. – RT 1991, 35, 428.

eest saama õiglast palka. Komitee seisukoht sarnaneb Euroopa vanglareeglistiku reegluga 105.4, mis kohustab vanglat maksma töötasu kõigile süüdimõistetud isikutele, kes soovivad tööd teha, sõltumata sellest, kas tööd teostatakse vangla territooriumil või eraettevõttes.⁴³ Eeltoodust lähtuvalt arvab autor, et ka Pakt ei tee vahet vangla pakutaval tööolukorral ja väljaspool vanglat erasuhte raames töötavate kinnipeetavate vahel. Järelikult on kõigi töötavate kinnipeetavate tasustamise ühiseks kriteeriumiks õiglase palk (ja ka võrdne tasu samaväärse töö eest) ilma igasuguse diskrimineerimiseta (artikkel 7 jaotis a) alajaotis ii) ning rahuldav elatustase nende enda ja nende perede jaoks (artikkel 7 jaotis a) alajaotis ii)).

RTO viitab oma 2014. aasta uuringus “Minimumpalga süsteemid” terminiga “õiglase palk” seoses mõistetele “minimumpalk” ja “elatusmiinimum”. Viimane põimub Pakti artikli 7 jaotise a) alajaotises ii) sätestatud rahuldava elatustasemega. Komitee on leidnud, et artikli 7 kontekstist tulenevalt on seos palgamäära ja elamiskulude vahel selgelt jälgitav. Komitee arvates on seega õiglase palga mõiste laiem ning see kätkeb endas tasu, mis tagab töötajatele rahuldava elatustaseme.⁴⁴

Komitee rõhutab, et õiglase palga mõiste ei ole staatiline, vaid on ajas muutuv. Õiglase töötasu suurus sõltub mitmetest objektiivsetest kriteeriumidest, mis pole ammendavad ja milleks on näiteks töötulemus (tootlikkus ja kvaliteet), töötaja vastutuse ulatus töö tegemisel, töö tegemiseks vajalike oskuste ja hariduse olemasolu või selle puudumine, töö mõju töötaja tervisele, ohutusele ning isiklikule ja perekondlikule elule, samuti konkreetse töövaldkonnaga seotud erisused. Pakti artiklis 7 sätestatud termin “töötasu” ulatub Komitee arvates kaugemale kitsamast üldmõistest “palk” ning hõlmab endas täiendavalt töötajale tööandja poolt otseselt või kaudselt makstavaid toetusi/hüvitisi rahalises väärtuses või natuuras (mitterahalised hüvitised) ja mis kokku liidetuna peaksid moodustama õiglase ja mõistliku summa (näiteks ravikindlustus, kulutused töötaja majutusele, toitlustamisele ja lasteasutustele).⁴⁵

Komitee arvamus põhineb eeldusel, et sotsiaalkindlustus kompenseerib töötaja sissetuleku puudust/ebapiisavust ja täiendab seega inimeste tööõigusi.⁴⁶ Sellise lähenemise kasuks räägib RTO 1951. aasta “Võrdse tasustamise konventsioon” nr 100⁴⁷, mille Eesti on ratifitseerinud. Konventsiooni artikli 1 jaotise a) kohaselt hõlmab mõiste “tasu” tavalist, põhi- või

⁴³ E/C.12/GC/23, lk 4.

⁴⁴ *Ibid.*

⁴⁵ *Ibid.*, lk-d 3-4.

⁴⁶ *Ibid.*, lk 2.

⁴⁷ ILO. The Equal Remuneration Convention (No. 100). International Labour Conference 34th Session. Geneva 1951. – https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_Ilo_Code:C100 (12.12.2023).

miinimumpalka või töötasu ning mis tahes täiendavaid tasusid, mida tööandja maksab töötajale otseselt või kaudselt, kas sularahas või mitterahalise hüvitisena, ja mis tulenevad konkreetse töösuhte olemusest. Õiglane palk määratakse seega iga konkreetse töösuhte individuaalsel arvestamisel.⁴⁸

Olles tihedalt seotud õigluse ja võrdõiguslikkuse põhimõtetega, peaks töötajatele makstav töötasu tagama samuti rahuldava elatustaseme nii töötajatele endile kui ka nende peredele. Kuigi õiglane palk määratakse lähtuvalt konkreetse töösuhte olemusest ja võrdne tasu teiste töötajate töötasuga võrreldes, peaks rahuldavat elatustaset kindlustav tasu arvestama Komitee hinnangul hoopis väliste teguritega, milleks on näiteks elukallidus ja muud ühiskonnas valitsevad majanduslikud ja sotsiaalsed tingimused. Komitee arvates peaks töötajatele makstav tasu olema piisav selleks, et võimaldada temal endal ja ka tema perekonnal kasutada teisi Paktis sätestatud õigusi, nagu näiteks sotsiaalkindlustus, meditsiiniteenused, haridus ja piisav elatustase, sealhulgas juurdepääs vajalikus koguses toidule, veele ja sanitaariale (tervishoiule), eluasemele ja riiete. Pakti rakendusala hõlmatud isikute ringile peaks töötasu tagama samuti võimaluse kanda vajalikke lisakulusid, näiteks transpordikulusid.⁴⁹

Komitee arvates tuleks töötajatele ja nende peredele rahuldava elatustaseme tagada siseriiklikult kehtestatud miinimumpalga regulatsiooni abil. Minimaalne palk kujutab endast Komitee sõnul “minimaalset lubatud tasu, mille tööandja peab palgatöötajatele maksma kindla ajaperioodi jooksul tehtud töö eest ja mille suurust ei tohi vähendada kollektiiv- või individuaaltöölepinguga.” Samale tõlgendusele osutab mitmetes aruannetes ka RTO konventsioonide ja soovitude kohaldamise ekspertide komitee. Majanduslike, sotsiaalsete ja kultuurialaste õiguste komitee arvates tuleks osalisriikidel kehtestada regulaarselt ülevaadatava miinimumpalga ja tagama selle tõhusaks rakendamiseks ka vastava seadusliku mehhanismi toimimise. Miinimumpalgad saavad Komitee sõnul olla efektiivsed vaid juhul, kui need vastavad Pakti artiklis 7 määratletud eesmärkidele. Miinimumpalka peab tunnustama riigi seadusandlusega, fikseerima selle suurust rahuldava elatustaseme nõuetele vastavalt ja rakendama järjekindlalt. Tegurid, mida tuleks miinimumpalga suuruse kindlaksmääramisel arvesse võtta, peavad olema paindliku iseloomuga, tehniliselt mõistlikud, ratsionaalsed ning hõlmama vähemalt riigi üldist palgataset, elukallidust, sotsiaalkindlustuse sissemaksete ja sotsiaalhüvitiste/-toetuste suurust ning riigi suhtelist elatustaset. Komitee sõnul võib miinimumpalga suuruse kindlaksmääramisel arvestada muu hulgas palgamääraga, mida

⁴⁸ E/C.12/GC/23, lk 4.

⁴⁹ *Ibid.*, lk 5.

makstakse võrdväärse töö eest sektorites, mis on hõlmatud töötasu puudutavate kollektiivlepingutega (palgakokkulepetega), riigi majandusliku ja sotsiaalse arenguga ning kõrge tööhõive taseme saavutamise vajadusega. Komitee rõhutab aga oma kommentaaris, et eelnimetatud objektiivsed faktorid pole määrava tähendusega ega õigusta miinimumpalga kehtestamist sellisel määral, mis ei taga rahuldavat elatustaset töötajatele ja ka nende peredele.⁵⁰

Miinimaalse töötasu määra võib rakendada üldisel alusel või selle suurus võib varieeruda sõltuvalt sektoritest, piirkondadest, tsoonidest ja kutsekategooriatest (Pakti artikli 12 lk 2 p b) ja c) kohaselt), eeldusel, et miinimaalne töötasu rakendatakse ilma otsese või kaudse diskrimineerimiseta ning et palgad tagavad töötajatele ja nende pereliikmetele rahuldava elatustaseme.⁵¹ Miinimumpalk võiks Komitee soovitude kohaselt moodustada kindla osa riigi keskmisest palgast tingimisel, et see osa on piisav töötajatele ja nende peredele rahuldava elatustaseme tagamiseks,⁵² nagu näiteks EN Sotsiaalõiguste komitee poolt välja pakutud 50% keskmisest riiklikust palgast.⁵³

Komitee selgitab oma kommentaaris, et viide sõnale “vähemalt” artiklis 7 a) (töötasu, mis tagab kõigile töötajatele vähemalt õiglase palga ning rahuldava elatustaseme /.../) tähendab, et asjaomane artikkel ei piira ei mingil juhul liikmesriikide jõupingutusi ja initsiatiive töötasustamise standardite taseme tõstmiseks, st Ühenduse riigid on igati teretulnud kehtestama siseriikliku õiguse tasandil Paktiga nõutust suurema töötasu. Paktis sätestatud töötasu miinimum kehtib ja rakendub aga igal juhul kõigi töötajate gruppide suhtes ilma igasuguse vahetegemiseta, mida tõendab artikli 7 sissejuhatavas osas sätestatud mõiste “igaihe õigus”.⁵⁴

1.1.2.2. ÜRO “Kinnipeetavate kohtlemise reeglid”

ÜRO 1990. aasta “Vangide kohtlemise aluspõhimõtete” kohaselt on kinnipeetavatele tööõiguste tagamise seisukohalt eriti oluline, et liikmesriik looks tingimused, mis võimaldaksid vangidel osaleda kasulikus ja tasustatud töös, mis soodustab nende taastoomist tööturule ning võimaldab neil nii iseendale kui ka oma peredele rahalist tuge osutada (8. põhimõte). Mandela reegel 103 sätestab, et riigi õiguskorras tuleb kehtestada kindla süsteemi,

⁵⁰ E/C.12/GC/23, lk 6.

⁵¹ *Ibid.*, lk 4.

⁵² *Ibid.*, lk 7.

⁵³ European Committee of Social Rights, Conclusions XXII-3, lk 13.

⁵⁴ E/C.12/GC/23, lk-d 3-4.

mis tagaks kinnipeetavatele tehtud töö eest õiglast tasu. Selle süsteemi kohaselt peaksid kinnipeetavad saama kulutada vähemalt osa teenitud rahast lubatud isiklike asjade soetamiseks ning saata osa oma sissetulekust perekonnale. Selline süsteem peaks samuti võimaldama, et osa kinnipeetava teenitud rahast jääks vangla administratsiooni hoiule (vabanemisefondi), kes annab hoiustatud summad talle vabastamise hetkel üle.

1.1.2.3. Euroopa Nõukogu “Euroopa Vanglareeglistik”

EVR reegli 26.9-26.12 kohaselt antakse vangidele tööd vanglaasutuste endi poolt või koostöös erasektori lepingupartneritega vanglas või väljaspool vanglat. Vangid saavad mõlema töösuhte liigi puhul töö eest õiglast tasu. Vangidel lubatakse kulutada vähemalt osa oma teenistusest lubatud asjade (kaupade) soetamisele enda vajadusteks ning saata osa oma sissetulekust perekonnale. Vange võib julgustada säästma osa oma teenitud rahast, mis antakse neile üle vabanemisel või mida kasutatakse muul lubatud eesmärgil. Kohtuotsusega või süüdimõistetud vangis nõusolekul võib osa süüdimõistetud vangis töötasust või töötasu säästudest kasutada süüteo heastamise eesmärgil (tekitatud kahju hüvitamine kuriteos kannatanule). Sellised kinnipeetavate sissetulekust tehtavad mahaarvamised on EN Ministrite Komitee arvates õigustatud, kuna soodustavad reeglis 103.7 viidatud taastava õigusemõistmise (õigluse taastamise ja süüteo heastamise) ja reparaatiivsete eesmärkide saavutamist.⁵⁵

1.1.3. Kinnipeetavate töö kasulikkus

Mandela reegli 96 kohaselt peavad süüdimõistetud vangid saama võimaluse töötada ja/või osaleda aktiivselt rehabiliteerivates tegevustes, kui vanglaarst või muu kvalifitseeritud tervishoiutöötaja on kinnitanud nende füüsilise ja vaimse sobivuse. Kinnipeetavate aktiivseks osaluseks (hõiveks) tuleb neile tagada piisav ühiskondlikult kasuliku iseloomuga töö tavalise tööpäeva jooksul. Reegli 97 kohaselt ei tohi vangla töö olla karistava iseloomuga; vange ei tohi hoida orjuses, teenritena ega neid eksploateerida. Kinnipeetaval peab kooskõlas kinnipidamisasutuse kehtestatud nõuetega ja piires olema võimalik valida, millist tüüpi tööd nad soovivad teha (reegel 98). Nii palju kui võimalik peab vangla pakutav töö olema selline, mis säilitab või suurendab vangide võimet teenida pärast vabanemist ausa sissetuleku.

⁵⁵ COE. Commentary on Recommendation Rec(2006)2, lk 81.

Vangide huvid ei tohi siiski olla ajendatud vanglatööst rahalise kasu saamise motiividest (reegel 99).

EVR reegel 6 sätestab, et isikute, kellelt on võetud vabadus, kinnipidamist (sh töötamist) korraldatakse selliselt, et lihtsustada nende taaslõimimist vabasse ühiskonda. Reegli 26 kohaselt suhtutakse vanglatöösse kui vanglarežiimi positiivsesse elementi ning seda ei kasutata kunagi karistusena. Vanglaasutused püüavad tagada küllaldasel hulgal kasulikku tööd. Niipalju kui võimalik on pakutav töö selline, mis säilitaks või suurendaks vangi suutlikkust teenida elatist pärast vabanemist. Vangid võivad valida, mis liiki töös nad soovivad osaleda, arvestades pakutava töö iseloomu, sobiva kutse valikut ning töökorra ja distsipliini nõudeid. Seega kehtib vangide suhtes ka vanglareeglistiku kohaselt nõue vaba nõusoleku järele, mis on käsitletud sunniviisilise või kohustusliku töö konventsioonis. Ehkki kasumi taotlemine asutuste tööstusest võib olla kasulik standardi tõstmisel ning kutsealase ettevalmistamise kvaliteedi ja asjakohasuse parandamisel, ei tohiks vangide huve sellele eesmärgile allutada (reegel 105). Reegli 105 kohaselt üritatakse süsteemse tööprogrammiga aidata kaasa süüdimõistetud vangide režiimi eesmärgi (kinnipeetavate resotsialiseerumine) saavutamisele. Reeglis 105 rõhutatakse, et kinnipeetava töö ei tohiks olla vaadeldav ja rakendatav täiendava karistusena.

1.1.4. Rehabiliitervivate tegevuste tasustamine

Mandela reegel 98 sätestab, et karistust kandvatele isikutele, kellele see võib kasulik olla, tuleb pakkuda kutsealaseid koolitusi ja erialast väljaõpet. Vangla tööaja korraldus peab jätma kinnipeetavatele piisavalt aega hariduseks ja muudeks kasulikeks tegevusteks, mis on vajalikud kinnipeetavate rehabiliteerimiseks ja tervise tugevdamiseks (Mandela reegel 102).

Euroopa vanglareeglistiku reegli 106 kohaselt on süüdimõistetud vangide režiimis tähtis osa süsteemsel haridusprogrammil, mis hõlmab oskuste omandamist ja mille eesmärk on tõsta vangide üldist haridustaset ja suurendada väljavaateid vastutustundliku ja kuritegudest vaba elu elamiseks. Kõiki süüdimõistetud vange julgustatakse osalema haridus- ja koolitusprogrammides. Haridust käsitletakse vanglarežiimis vähemalt tööga võrdsustatuna ning vangid ei tohi olla õppetöös osalemise tõttu rahaliselt ega muul viisil ebasoodsamas olukorras (reegel 28.4). Reegli 105 kohaselt, kui süüdimõistetud vang osaleb haridus- või muus programmis (sotsiaalprogrammis) temale kavandatud režiimi osana tööajal, makstakse

talle tasu, nagu ta oleks töötanud. Vangide huvid ja nende kutsealane väljaõpe ei tohi siiski olla ajendatud rahalise kasu saamise motiividest (Mandela reegel 99).

1.2. Kinnipeetavate töötingimused, sh töötasu EIK praktikas

Kinnipeetava töötingimusi, sealhulgas kinnipeetavale makstava töötasu suurust on käsitlenud EN inimõiguste kaitse organ - Euroopa Inimõiguste Kohus (EIK) oma kohtulahendites. Näiteks kohtuasjas *Stummer vs. Austria* uuris kohus, kas kinnipeetava poolt tehtud töö kvalifitseerus sunniviisiliseks tööks sunniviisilise töö konventsiooni tähenduses, st kas on leidnud aset vaidlusaluse välislepingu rikkumine. Otsuses osutas kohus sunniviisilise töö konventsiooni artikli 4 lg 3 punktile a), mille kohaselt ei hõlma mõiste “sunniviisiline või kohustuslik töö” mis tahes tööd, mida tuleb harilikult teha kinnipidamise raames ning selgitas, et vanglatöö erineb tavatöötajate tööst mitme aspekti poolt, näiteks on kinnipeetavate töö peamine eesmärk vangide rehabilitatsioon ja resotsialiseerimine. Hindamaks, mida tuleb pidada “tööks, mida tuleb harilikult teha tavapärase vangistuse raames”, peab kohtu sõnul arvesse võtma liikmesriikides kehtivaid standarde.⁵⁶ Kinnipeetavate tööaeg, töötasu suurus ja palgaosa mahaarvamine sõltub konkreetse vangla kodukorrast ja praktikast ning seega tuleb ka “tavalise vangistuse” kriteeriumi hinnata konkreetse vangla kontekstis.⁵⁷

Kohtuotsuses *De Wilde, Ooms and Versyp v. Belgium*, mis puudutas samuti sunniviisilise töö konventsiooni artikli 4 kohaldamist, pidi kohus analüüsima retsidivistist kinnipeetava tööd, kelle vanglast vabastamine oli seatud sõltuvusse teatud säästude/rahasumma kogumisest. Nõustudes sellega, et vaidlusalune töö oli antud juhul kohustuslik, ei tuvastanud kohus konventsiooni artikli 4 rikkumist põhjusel, et artikli 4 jao 3 punkti a nõuded olid käesolevas asjas täidetud. Kohtu arvates ei väljunud kinnipeetavalt nõutud töö sellest, mis on konventsiooni tähenduses “tavaline”, kuna see määrati selleks, et aidata kinnipeetaval end ühiskonda taasintegreerida, ja selle õiguslikuks aluseks olid riiklikud sätted, mis sarnanesid teistes EN liikmesriikides kehtivate õigusnormidega.⁵⁸ Eeltoodust tulenevalt on EIK kinnipeetava töötingimuste õiguspärasuse hindamisel pidanud määravaks asjaolu, kas kinnipeetava töö teenib rehabiliteerivaid eesmärke või mitte.

⁵⁶ *Stummer vs. Austria*, § 119 ja § 128.

⁵⁷ *Ibid.*, § 93.

⁵⁸ *Ibid.*, § 121; EIKo 2832/66; 2835/66; 2899/66, *De Wilde, Ooms and Versyp vs. Belgium*, § 90.

Kohtuasjas *Ezeh and Connors*⁵⁹ jõudis EIK arvamusele, et Inglismaa ja Walesi vanglate juhtkonnale delegeeritud õigus pikendada kinnipeetavatele määratud karistusaja distsiplinaarkaristusena 42 päeva võrra rikub Euroopa inimõiguste konventsiooni artiklit 6 (õigus õiglasele kohtulikule arutamisele) ning on seetõttu ebaseaduslik. Küll tegi kohus samas lahendis olulise järelduse kinnipeetavate töötingimuste kohta, leides, et kinnipeetavaid võib vangistusaja pikendamise asemel karistada hoopis töölt kõrvaldamisega ja palga konfiskeerimisega (kui seda makstakse vangla territooriumil tehtud töö eest).⁶⁰

Lahendis *Stummer vs. Austria* viitas EIK Euroopa Komisjoni 1968. aasta otsusele *Kakskümmend üks kinnipeetav vs. Saksamaa*, milles süüdimõistetud kaebasid kohtusse sunniviisilise töö konventsiooni artiklile 4 tuginedes, et neile keelduti kinnipidamise ajal tehtud töö piisavast tasustamisest.⁶¹ Kohus leidis vaidlusaluses asjas, et kinnipeetavate kaebus oli ilmselgelt põhjendamatu ja seega kohtumenetluse vastuvõetamatu. Kohus märkis otsuses, et konventsiooni artikkel 4 ei sisalda ühtegi sätet vangide töö tasustamise kohta. Ühe põhjendusena viitas kohus oma varasemale järjekindlale kohtupraktikale, mis lükkas tagasi kõik vangide sellised taotlused, millega kinnipeetavad nõudsid oma töö eest suuremat tasu kui see, mis oli neile määratud vanglaadministratsiooni poolt.⁶² Kohus on siiski otsuses *Stummer vs. Austria* tunnistanud, et suhtumine vangide töö tasustamisse on ajas muutunud, mis kajastub eelkõige 1987. aastal vastu võetud ja 2006. aastal täiendatud Euroopa vanglareeglistiku eeskirjades. Euroopa vanglareeglistik tunnistab kinnipeetavate õigust võrdsetele ja õiglastele töötingimustele ning nõuab seega, et kinnipeetavad saaksid oma töö eest õiglast tasu.⁶³

EIK on aga lahendis *Stummer vs. Austria* siiski leidnud, et ainuüksi asjaolu, et vangile ei makstud tehtud töö eest tasu, ei takista iseenesest sellist tüüpi töö käsitlemist “tööna, mida kinnipeetaval tuleb harilikult teha/taluda vangistuse raames”.⁶⁴ Kohus tõi seejuures näitena välja kohtuasjas *Floroiu vs. Rumeenia* tehtud otsuse. Kohtuasja *Floroiu vs. Rumeenia* asjaolude kohaselt said vangid omal valikul teha kas tasustatud tööd või osaleda vangla igapäevast toimimist abistavates tegevustes, mis ei toonud neile palka, kuid andis hoopis

⁵⁹ EIKo 39665/98 and 40086/98, *Ezeh and Connors vs The United Kingdom*.

⁶⁰ Council of Europe. European Court of Human Rights. Guide on Article 4 of the European Convention on Human Rights. Prohibition of slavery and forced labour. Council of Europe/ECHR 2022, lk-d 12-13. – https://ks.echr.coe.int/web/echr-ks/d/guide_art_4_eng?p_1_back_url=%2Fweb%2Fechr-ks%2Fsearch%3Fq%3DGuide%2Bon%2BArticle%2B4%2Bof%2Bthe%2BEuropean%2BConvention%2Bon%2BHuman%2BRights (4.11.2023).

⁶¹ *Stummer vs. Austria*, § 122.

⁶² EIKo 3134/67, 3172/67, 3188-3206/67, *Twenty-One Detained Persons vs. Germany*.

⁶³ EIKo 11332/04, *Zhelyazkov vs. Bulgaria*, § 36; EIKo 15303/10, *Floroiu v. Romania (dec.)*, § 34.

⁶⁴ *Floroiu vs. Romania*, § 33.

õiguse nõuda enda ärakandmisele kuuluva vangistuse tähtaja vähendamist proportsionaalselt töötatud ajaga ehk töötatud päevade võrra. Siseriikliku õiguse kohaselt said vangid valida kahe tööliigi vahel pärast seda, kui neid on nõuetekohaselt teavitatud mõlema alternatiivi tingimustest. Kaasuse teksti kohaselt tegi kaebaja vanglas abistava iseloomuga tasustamata tööd. Võttes arvesse asjaolu, et kaebaja vangistuse kestvus oli töötamise tõttu märkimisväärselt lühendatud, leidis EIK kohtuasjas *Floroiu vs. Rumeenia*, et kinnipeetava tehtud töö ei olnud täielikult tasustamata, kuna kaebaja sai mitterahalise hüvitisena õigust ennetähtaegsele vabanemisele. Eeltoodust tulenevalt jõudis kohus vaidlusaluses asjas järeldusele, et kaebaja sellistel tingimustel tehtud tööd saab käsitleda “tööna, mida tuleb teha tavapärase vangistuse raames” sunniviisilise töö konventsiooni artikli 4 lg 3 punkti a tähenduses.^{65,66}

Kohtuasjas *Kakskümmend üks kinnipeetav v. Saksamaa* kaebasid kinnipeetavad, tuginedes sunniviisilise töö konventsiooni artiklile 4, lisaks ebapiisavale töötasule ka selle peale, et vanglaadministratsioon ei teinud kinnipeetavate töötasu arvel sissemakseid riiklikku sotsiaalkindlustussüsteemi. Kohus jättis kaebuse menetlusse võtmata, põhjendades seda oma järjekindla kohtupraktikaga, mis lükkas tagasi muu hulgas sellised vangide kaebused, millega on kinnipeetavad taotlenud õiguse olla hõlmatud riigi sotsiaalkindlustussüsteemiga. Kohus pidi sarnase kaebuse mõnevõrra erineva vaatenurga all uurima kohtuasjas *Puzinas vs. Leedu*.⁶⁷ Eelmainitud kohtuasjas väitis kinnipeetav sunniviisilise töö konventsiooni artiklitele 4 ja 14 ning konventsiooni 2014. aasta protokollile⁶⁸ artiklile 1 tuginedes, et siseriiklikud sotsiaalkindlustusalased õigusaktid ei ole täiuslikud ega paku kinnipeetavatele tõhusat sotsiaalkaitset, kuna ei võimalda vangidel saada vanglatööga seotud pensioni ega taotleda muid sotsiaaltoetusi. Kohus uuris kinnipeetava kaebust kõigepealt konventsiooni protokollile nr 1 artikli 1 valguses, tunnistades, et kaebajal ei olnud tõepoolest asjaomaste siseriiklike õigusaktide alusel õigust saada pensioni ega muid sotsiaaltoetusi. Leides, et kaebaja õigus pensioni saamisele (ja palga suhtes kohaldatavate mahaarvamiste otsustamise üle) ei ole hõlmatud protokollile nr 1 artikliga 1 (tegemist polnud protokollile tähenduses sellise õigusega, mis annaks kaebajale tulevast nõuet pensionile või võimaldaks tal väljamakstava töötasu suurust mõjutada), lükkas kohus kinnipeetava kaebuse tagasi, kuna see oli sunniviisilise töö konventsiooni sätetega kokkusobimatu *ratione materiae* (asja olemuse tõttu).⁶⁹

⁶⁵ *Floroiu vs. Romania*, § 35-37.

⁶⁶ ECHR. Guide on Article 4 of the European Convention on Human Rights, lk-d 12-13.

⁶⁷ EIKo 44800/98, *Puzinas vs. Lithuania*.

⁶⁸ Sunniviisilise töö konventsiooni 2014. aasta protokoll – RT II, 03.06.2016, 2.

⁶⁹ EIKo 42903/14, *Sili vs. Ukraine*, § 58-64.

Sarnaselt eeltoodule ei leidnud kohus ka kohtuasjas *Meier v. Switzerland*⁷⁰, et kinnipeetava kohustus teha vanglatööd pärast pensionikka jõudmist ilma et tal tekiks õigus pensionile või muudele sotsiaaltoetustele liigituks “sunniviisiliseks või kohustuslikuks tööks” sunniviisilise töö konventsiooni tähenduses. Kohtu arvates oli asjaomasel juhul tegemist “tööga, mida kinnipeetaval tuleb harilikult teha kinnipidamise raames” sunniviisilise töö konventsiooni artikli 4 lg 3 punkti a) tähenduses. Kohus leidis, et pensioniealise kinnipeetava tööle rakendamine vastab vangistuse kahjulike mõjude vähendamise eesmärgile. Asjakohane ja mõistlikus ulatuses töö aitab korrastada ja süstematiseerida kinnipeetava igapäevaelu ja annab talle võimaluse jätkata enne pensionikka jõudmist alustatud kasuliku tegevusega, mis on oluline pikaajaliselt vanglas viibiva kinnipeetava heaolu seisukohast. Kohtuasjas *Meier v. Switzerland* juhtis kohus tähelepanu asjaolule, et Šveitsi tolleagne siseriiklik õigus võimaldas vabastada teatud vangide kategooriaid tökohustusest sõltuvalt nende sobivusest tööle ja tervislikust seisundist ning kohustas vanglat kohandada töötingimusi (tööülesannete mahtu, tööpäeva pikkust) vastavalt kinnipeetava töövõimele. Kohus leidis, et kinnipeetava tööle rakendamine oli vaidlusaluses asjas õiguspärane, kuna soodustas esiteks vangistuse eesmärke ja teiseks on vangla kinnipeetava tööle määramise ja töötingimuste kehtestamise puhul arvestanud tema tervisega. Kinnipeetav oli võimeline töötama, samuti pidi tema pärast pensionikka jõudmist tegema lihtsamaid tööülesandeid (seinte ja skulptuuride värvimine) ja seda vaid lühiajaliselt, paar tundi päevas.⁷¹

Kohtuasjas *Stummer v. Austria* uuris kohus muu hulgas küsimust, kas sunniviisilise töö konventsiooni artikkel 4 nõuab liikmesriikidelt töötavate vangide lisamist sotsiaalkindlustussüsteemi, eriti vanaduspensioniga seoses. Kohus avastas uuringu käigus, et kui enamus osalisriike sidus vange mingil viisil riikliku sotsiaalkindlustussüsteemiga või pakkus neile mingit konkreetset kindlustusskeemi, siis ainult väike arv riike ühendas töötavaid vange vanaduspensionisüsteemiga. Nii näiteks tagatakse Austrias kõigile vangidele tervishoiu- ja õnnetusjuhtumi kindlustus, töötavad kinnipeetavad on lisaks eelnimetatule seotud ka töötuskindlustussüsteemiga, kuid vanaduspensionisüsteemiga mitte.⁷² Eeltoodust ajendatuna leidis kohus, et töötavate vangide vanaduspensionisüsteemi kuulumise küsimuses puudub liikmesriikidel piisav üksmeel. Kohus jõudis järeldusele, et kuigi töötavatele vangidele peab võimalikult suures ulatuses tagama osalust riiklikes sotsiaalkindlustussüsteemides (Euroopa vanglareeglistiku artikli 26.17 kohaselt), ei saa seda

⁷⁰ EIKo 10109/14, *Meier vs. Switzerland*, §§ 68-80.

⁷¹ Council of Europe/European Court of Human Rights. Guide on the case-law of the European Convention on Human Rights. Prisoners' rights. ECHR-KS 2022, lk 70. – [Guide on the case-law - Prisoners' rights \(coe.int\)](#) (13.12.2023).

⁷² *Stummer vs. Austria*, § 131.

tõlgendada absoluutse imperatiivse kohustusena sunniviisilise töö konventsiooni artikli 4 all. Euroopa vanglareeglistiku artikli 26.17 näol on tegemist olulise arengusuunaga EN liikmesriikide õiguse eesmärkide seisukohast.⁷³

Ka kohtuasjas *Meier v. Switzerland* tõi kohus välja, et EN liikmesriikidel puudub kinnipeetavate sotsiaalkindlustussüsteemides osalemise küsimuses üksmeel. Kohus leidis, et sunniviisilise töö konventsiooni artiklist 4 ei tulene absoluutset keeldu rakendada pensioniealisi kinnipeetavaid tööle ning et kaebaja kohustuslik töö kinnipidamise ajal, mis on tehtud pärast pensioniikka jõudmist, ei ole täielikult keelatud. Kohtu arvates sai kaebaja kohustust töötada pärast pensioniealiseks saamist, arvestades kinnipeetava poolt tehtud töö eesmärki, laadi, ulatust ja teostamise viisi, käsitada “tööna, mida tuleb harilikult teha tavalise kinnipidamise raames” sunniviisilise töö konventsiooni artikli 4 lg 3 punkti a tähenduses.^{74, 75}

1.3. Kokkuvõtte rahvusvahelise õiguse töötingimuste, sh töötasu kriteeriumitest

Olles läbi töötanud Eestile siduvad rahvusvahelise õiguse allikad, st ÜRO ja EN rahvusvahelised lepingud, soovitused ja juhendid, Ühenduse organite arvamused ja kommentaarid ning EIK kohtupraktika, toob autor järgnevalt välja kohustuslikud kriteeriumid, millele peavad kinnipeetavate töötingimused, sh töötasu vastama, et nad oleksid kooskõlas välislepingutega, rahvusvahelise õiguses üldtunnustatud põhimõtetega ja EN/ÜRO eesmärkidega. EN ja ÜRO õigusnormidest ja soovitustest ning EIK kohtupraktikast tuleneb, et:

1. Vangla töö ei tohi olla karistava iseloomuga ega ekspluateeriv (Mandela reegel 96).
2. Vangide töö korraldus ja tingimused (sh palgatase ja sissemaksed sotsiaalkindlustussüsteemi) peavad võimalikult suures ulatuses sarnanema ühiskonnas tehtava samalaadse tööga, et harjutada vange tavalise tööelu tingimustega. Kinnipeetavate töötingimused peavad vastama ühiskonnas kehtestatud standarditele (RTO konventsioonide ja soovituste rakendamise ekspertide komitee, EN Ministrite komitee seisukoha ja Mandela reegli 5 järgi).
3. Nii vanglas kui väljaspool vanglat töötavale kinnipeetavale tuleb samaväärse töö eest maksta võrdset tasu ilma igasuguse diskrimineerimiseta. Palga suuruse määramisel

⁷³ ECHR. Guide on Article 4 of the European Convention on Human Rights, lk 13.

⁷⁴ *Stummer vs. Austria*, § 132; *Floroiu vs. Romania*, § 32.

⁷⁵ *Meier vs. Switzerland*, §§ 72-79.

võib arvestada asjakohaste objektiivsete kriteeriumitega (töötulemused, kinnipeetava vastutuse ulatus, töö tegemiseks vajalike oskuste ja hariduse olemasolu, töö mõju kinnipeetava tervisele, ohutusele, vangla kulud kinnipeetava toitlustamisele ja majutusele, kinnipeetavale makstavad rahalised või mitterahalised hüvitised jm) (tulenevalt Pakti artiklist 7, RTO konventsioonide ja soovitude rakendamise ekspertide komitee seisukohast, EVR reeglist 26).

4. Vangla töö peab olema kinnipeetavatele kasulik ja pakkuma neile õiglast palka, st hõlbustama vangide taasintegreerumist riigi tööturul, säilitama või suurendama vangide võimet teenida pärast vabanemist ausa sissetuleku ja peab olema ka õiglaselt tasustatud. Eelmainitud kriteeriumid peavad esinema kumulatiivselt (vangide kohtlemise 8. aluspõhimõtte).
5. Kinnipeetavatele makstav tasu peab tagama rahuldava elatustaseme neile endile ja nende perekondadele, st soodustama perekondliku kohustuse täitmist. Kinnipeetaval ja tema perel peab olema juurdepääs sotsiaalkindlustusele, meditsiiniteenustele, haridusele, piisavas ulatuses toidule ja veele, tervishoiule, eluaset, riideid ja vajalikke lisakulusid. Kinnipeetavad peavad saama kulutada vähemalt osa teenitud rahast lubatud isiklike asjade soetamiseks ning suutma saata osa oma sissetulekust perekonnale. Osa kinnipeetava teenitud rahast peaks kuuluma vabanemisfondi (vastavalt Pakti artiklile 7, Majanduslike, sotsiaalsete ja kultuurialaste õiguste komitee arvamusele ning Mandela reeglile 103).
6. Kinnipeetavatele tuleks ideaaljuhul maksta siseriiklikult kehtestatud miinimumpalka (eelstatavalt 50% keskmisest riiklikust palgast), mis tagab kinnipeetavale ja tema perekonnaliikmetele rahuldava elatustaseme (EN Sotsiaalõiguste komitee ning ÜRO Majanduslike, sotsiaalsete ja kultuurialaste õiguste komitee arvamuse kohaselt).
7. Haridus vanglas teenib rehabiliteerivat eesmärki; seetõttu käsitletakse seda tööga võrdsustatuna ning vangid ei tohi olla õppetöös osalemise tõttu rahaliselt ega muul viisil ebasoodsamas olukorras. Kinnipeetav võib valida, kas ta soovib tööd teha või haridust omandada. Kui süüdimõistetud vang osaleb haridus- või muus programmis temale kavandatud režiimi osana tööajal, tuleks talle tasu maksta, nagu ta oleks sel ajal töötanud (vastavalt Euroopa vanglareeglistiku reeglitele 28 ja 105 ning Mandela reeglile 97).
8. Vanglal vajalike vahendite puudumine ei õigusta selliste töötingimuste, sh töötasu määra rakendamist, millega rikutakse vangide inimõigusi (EVR 4. reegli alusel).

2. KINNIPEETAVATE TÖÖTINGIMUSED EESTI ÕIGUSKORRAS

Eesti õiguskorras tuleneb isiku üldine tööõigus PS § 29 lk-st 1, mille kohaselt on Eesti kodanikul õigus vabalt valida tegevusala, elukutset ja töökohta. /.../ PS § 29 lg 2 sätestab, et kedagi ei tohi sundida tema vaba tahte vastaselt tööle ega teenistusse, välja arvatud /.../ töö, mida seaduse alusel ja korras peab tegema süüdimõistetud.

Vangistusseaduse (VangS) § 37 lg 1 kohaselt on iga kinnipeetav üldjuhul kohustatud töötama. Tööd tegema ei pea üle kuuekümne kolme aasta vanune kinnipeetav, üldharidust või kutseharidust omandav või tööalase enesetäiendamise eesmärgiga täienduskoolitusel osalev kinnipeetav, samuti kinnipeetav, kes ei ole tervislikel põhjustel võimeline töötama ning kuni kolmeaastast last kasvatav kinnipeetav (VangS § 37 lg 2). Vanglateenistus kindlustab võimaluse korral kinnipeetava tööga, arvestades kinnipeetava füüsilisi ja vaimseid võimeid ning oskusi. Kui kinnipeetavat ei ole võimalik kindlustada tööga, rakendatakse teda võimaluse korral vangla majandustöödel (VangS § 38 lg 1). Kinnipeetavate kindlustamiseks tööga võib vanglateenistus rajada vangla territooriumil või väljaspool seda kaitseid, võimaldada kinnipeetavatel töötada väljaspool vanglat või rakendada neid vangla majandustöödel (VangS § 38 lg 2). Kinnipeetava rakendamine tööle kaitistes võib toimuda üksnes kinnipeetava nõusolekul (VangS § 37 lg 5). Ka ületunnitööle, tööle puhkepäevadel ja riiklikel pühadel, võib kinnipeetavat rakendada üksnes tema soovi korral (VangS § 39 lg 2). VangS § 42 lg 1 kohaselt, kui kinnipeetav on töötanud ühe aasta või teinud ühe aasta jooksul vangla majandustöid, võib ta taotleda enda töökohustusest vabastamist kuni kahekümne üheks kalendripäevaks. Töökohustusest vabastatud ajal kinnipeetavale töötasu ei maksta. Töökohustusest vabastamisel käesoleva sätte mõttes on sama funktsioon, mis töötaja puhkusele lubamisel, s.o kinnipeetavale vaimse ja kehalise puhkuse võimaldamine.⁷⁶

VangS § 39 lg 1 kohaselt peavad kinnipeetava töötingimused vastama töökaitseadustega kehtestatud nõuetele, välja arvatud vangistusseadusest tulenevad erisused. Vanglateenistus on kohustatud kindlustama kinnipeetava elule ja tervisele ohutud töötingimused. Õiguskirjanduses on leitud, et vaidlusalune säte hõlmab üldiseid töökaitse, töötervishoiu ja tervisekaitse nõudeid. Töötervishoiu ja tööohutuse seaduse⁷⁷ (TTOS) § 2 lg 1 kohaselt tuleb

⁷⁶ Madise jt, lk 123.

⁷⁷ Töötervishoiu ja tööohutuse seadus. – RT I, 30.06.2023, 87.

töotervishoiuna mõista töötaja tervisekahjustuse vältimiseks töökorraldus- ja meditsiiniabinõude rakendamist, töö kohandamist töötaja võimetele ning töötaja füüsilise, vaimse ja sotsiaalse heaolu edendamist. Tööohutus tähendab TTOS § 2 lg 2 alusel töökorraldusabinõude ja tehnikavahendite süsteemi sellise töökeskkonna seisundi saavutamiseks, mis võimaldab töötajal teha tööd oma tervist ohtu seadmata.

Kinnipeetava töö tasustamine toimub vangistusseaduse ja selle alusel vastu võetud määruste alusel. Kinnipeetava töötasu on Eesti õiguses reguleeritud VangS §-ga 43, mis laieneb üksnes neile kinnipeetavatele, kes töötavad vangla territooriumil asuvates vangla enda või eraõigusliku isiku käitistes või teevad majandustöid. VangS § 43 lg 1 kohaselt makstakse kinnipeetava töötamisel talle töötasu. Palka makstakse kinnipeetavale sõltumata sellest, kas ta töötab vangla käitises, vangla territooriumil eraõigusliku isiku käitises või majandustöödel. Töötasu maksmise eelduseks on, et kinnipeetav on teinud tööd talle kättejuhatatud töökohal. Sarnaselt töösuhtega vabaduses kujutab ka kinnipeetavale makstav töötasu endast rahalist hüvitist tehtud töö eest. Seega ei ole töötasu maksmisel muid eesmärke (nt kinnipeetava ergutamine hea käitumise eest) ning selle maksmisest keeldumise aluseks saab olla vaid kinnipeetava keeldumine töötamisest.⁷⁸

Töölepingu seaduse⁷⁹ (TLS) § 29 lg 6 kohaselt ei või töötajale maksta Vabariigi Valitsuse kehtestatud alammäärast madalamat töötasu. Õiguskirjanduses on aga selgitatud, et kinnipeetava töötamine ei kuulu tööõiguse regulatsiooni mõjualasse, kuna kinnipeetav ei vasta eraõiguse ühele peamisele nõudele, st tal puudub lepingusõlmimise vabadus. Kinnipeetava töötamine ei toimu mitte eraõigusliku lepingu alusel, vaid teda kohustatakse töötama avalik-õigusliku võimusuhte kaudu. Viimast kinnitab ka asjaolu, et VangS § 38 lõike 1 kohaselt on kinnipeetava tööga kindlustamine vangla ülesanne, mis tähendab, et kinnipeetava töösuhte teiseks pooleks on reeglina vangla. Samuti on üksnes vanglal võimalik tagada töökohustuse täitmist sunniga, kohaldades selle rikkumise korral kinnipeetava suhtes VangS § 63 lõikes 1 ettenähtud distsiplinaarkaristusi.⁸⁰ Eeltoodust tulenevalt ei laiene Eesti kinnipeetavatele riikliku miinimumpalga regulatsioon.

Kinnipeetava töötasu peab olema vähemalt 10 protsenti töölepingu seaduse § 29 lõike 5 alusel kehtestatud töötasu alammäärast. Töö tasustamisel lähtutakse töö eripärast ja töötatud ajast (VangS § 43 lg 2). Õiguskirjanduses on leitud, et kinnipeetava töötasule üldisest töötasu

⁷⁸ Madise jt, lk 125.

⁷⁹ Töölepingu seadus. – RT I, 12.07.2014, 146.

⁸⁰ Madise jt, lk-d 114-115.

alammäärast madalama miinimummäärade kehtestamine on põhjendatud sellega, et kinnipeetava elutingimused ei ole võrreldavad nendega, millega arvestatakse Vabariigi Valitsuse poolt üldise töötasu alammäärade kehtestamisel, kuivõrd karistuse kandmise ajal kannab kinnipeetava ülalpidamiskulud riik.⁸¹ Üldisest palga alammäärast madalama määrade põhjuseks on lisaks eeltoodule asjaolu, et kinnipeetavate ning vabaduses töötavate isikute tootlikkuse võrdlus on näidanud, et kinnipeetavate tootlikkus on madala kutseoskuse, vähesel motivatsioonil ning töömoraali puudumise tõttu umbes 5 korda madalam. Seega toodangu konkurentsivõimelisuse säilitamiseks peab töötasu olema sama arv kordi madalam. Teisest küljest on antud suurusega tasu saamisel veel tagatud, et kinnipeetav suudab osta endale esmatarbekaupu ja hügieenitarbeid hädavajalikus koguses.⁸²

Kinnipeetava töötasu täpsed määrad, arvutamise ja maksmise korra kehtestab Vabariigi Valitsus (VangS § 43 lg 2). Käesoleva magistratöö kirjutamise aja seisuga kehtiva Vabariigi Valitsuse 28.11.2000 määruse nr 382 "Kinnipeetava töötasu määrad, arvutamise ja maksmise kord" § 2 lg 2 kohaselt on täistööajaga ajatööl töötava kinnipeetava töötasu alammäär vangla pakutaval tööl 95,87 eurot kuus. Ajatööl töötava kinnipeetava töötasu alammäär tunnis füüsilise isiku või äriühingu pakutavatel töodel on 10 protsenti Vabariigi Valitsuse kehtestatud töötasu alammäärast tunnis (määruse § 2 lg 3). Ka tükitöö palgamäär tooteühiku kohta ei tohi olla väiksem kui §-s 2 nimetatud töötasu alammäär tunnis ja tükitöö tegemiseks normaaloludes kuluvate tundide korrutis (määruse § 3 lg 2). Vangidele võidakse töö eest maksta ka lisatasu, näiteks eriti rasketes või tervist kahjustavates töötingimustes töötamise või tööülesannete silmapaistvalt hea täitmise eest vangla pakutaval tööl kuni 30 protsenti kuus väljateenitud töötasust vangladirektori korraldusel (määruse § 4) või käitise tööl piiramata ulatuses äriühingu juhatuse korraldusega (määruse § 5 lg 1). Käitise pakutaval tööl makstakse lisatasu vastavalt töö keerukuse astmele (määruse § 5 lg 2). Lisatasude maksmise tingimused vastavalt töö iseloomule ja headele töötulemustele määratakse käitise ja vangla vahelises lepingus (määruse § 5 lg 3).

Kuna miinimummäärade sätestamisel teeb VangS § 43 lg 2 viite TLS alusel Vabariigi Valitsuse kehtestatavale töötasu alammääradele, mida rakendatakse täistööajaga töötamisel, siis tuleb ka VangS § 43 lg-s 2 toodud kinnipeetava töötasu alammäärade vaadelda kui tasu miinimumi täistööajaga töötamise korral. TLS § 43 lg 1 kohaselt eeldatakse, et töötaja töötab 40 tundi

⁸¹ Madise jt, lk 126.

⁸² Eesti Vabariigi kolmas perioodiline aruanne, mis on esitatud ÜRO kodaniku ja poliitiliste õiguste rahvusvahelise pakti artikli 40 alusel selle pakti kohaldamise kohta. Eesti välisministeerium 2009, lk 24. – [file:///C:/Users/eterj/Downloads/CCPR_Kolmas_perioodiline_aruanne%20_est_%20\(7\).pdf](file:///C:/Users/eterj/Downloads/CCPR_Kolmas_perioodiline_aruanne%20_est_%20(7).pdf) (15.12.2023).

seitsmepäevase ajavahemiku jooksul, mis moodustab täistööaja. VangS § 39 lk-st 1 tulenevalt kohaldatakse nimetatud tööajanormi ka kinnipeetava töötamisele. Seega ei või vanglas töötava kinnipeetava töötasu täistööajaga töötamise puhul olla väiksem kui 10% üldisest töötasu alammäärast, v.a kinnipeetava töötasu vähendamine VangS § 43 lg-s 3 ettenähtud juhtudel. VangS § 43 lg 3 kohaselt võib vanglateenistus kinnipeetava süül põhjustatud ebarahuldavate töötulemuste eest (nt toote kvaliteedile kehtestatud nõuete järgimata jätmine, töökohustuste mittenõuetekohane täitmine) vähendada vanglas töötava kinnipeetava töötasu kuni 60 protsenti.⁸³ Samuti võib vangla vangistusseaduse, vangla sisekorraeskirjade või muude õigusaktide nõuete süülise rikkumise eest kinnipeetavale distsiplinaarkaristusena kohaldada töölt eemaldamist (st sisuliselt töötasu teenimise keelamist) kuni üheks kuuks (VangS § 63 lg 1 p 3).

VangS § 22 lg 1 alusel võib kinnipeetava nõusolekul kohaldada talle soodustusena töötamist väljaspool vangla territooriumi. Kinnipeetavale, kelle suhtes on piisavalt alust oletada, et ta ei pane toime uusi õiguserikkumisi, võimaldatakse tema nõusolekul töötada järelevalveta või järelevalve all väljaspool vanglat, kui see on vastavuses vangistuse täideviimise eesmärkide ja kinnipeetava individuaalse täitmiskavaga (VangS § 41 lg 1). Väljaspool vangla territooriumi töötamise eelduseks on seega kinnipeetava paiknemine avavanglaosakonnas (Viru Vangla kodukorra (edaspidi *kodukord*) p 17.4.1). Kinnipeetava töötamise korral järelevalveta väljaspool vanglat kohaldatakse töösuhteid reguleerivate seaduste sätteid, sealhulgas töölepingu sõlmimise ning töötasu ja puhkuse kohta (VangS § 41 lg 2). Kinnipeetava töötasu arvutamise aluseks olev metoodika ja tasu suurus lepitakse kokku kinnipeetava ja eraõigusliku isiku vahelises lepingus. Kinnipeetava töötasu suurus ei või sel juhul olla väiksem kui 10% TLS § 29 lg 5 alusel kehtestatud töötasu alammäärast.⁸⁴ Kui kinnipeetav töötab järelevalveta väljaspool vanglat ajutisel tasulisel töö, mis ei eelda kutse-, eri- ega ametialast ettevalmistust, ei lähtuta talle palga maksmisel eraõigusliku töötse regulatsioonist vaid vangistusseaduse §-st 43 (VangS § 41 lg 2¹). Kinnipeetava töötamisel väljaspool vanglat kannab tööandja kinnipeetava töötasu vanglateenistuse arveldusarvele (VangS § 41 lg 3).

VangS § 34¹ lg 1 näeb ette, et täiskasvanud kinnipeetavale võib maksta õppimise eest tasu. Õppimise tasustamisel lähtutakse õppevormist, õppetöös osalemisest ja selle tulemuslikkusest (VangS § 34¹ lg 2). Vabariigi Valitsuse 28.06.2007 määruse nr 182 "Kinnipeetavale õppimise

⁸³ Madise jt, lk 126.

⁸⁴ *Ibid.*

eest tasu maksmise määrad ning tasu arvutamise ja maksmise kord”⁸⁵ (edaspidi *määrus*) § 1 lg 2 loetakse tasustatavaks õppimiseks osalemist vangla poolt vahendataval riigikeele koolitusel. Seega on tasustamise puhul tegemist vangla diskretsiooniotsusega; erinevalt töötamisest ei ole kinnipeetaval subjektiivset õigust saada õppimise eest tasu.⁸⁶ Samuti sõltub kinnipeetava õppimise tasustamine õppetöö liigist. Õppimise eest makstakse tasu täiskasvanud kinnipeetavale, kes on ületanud õpikohustusliku vanuse piiri vastavalt VangS § 84 lõikele 1 (st üle 18-aastased kinnipeetavad) ja kellele õppimine on ette nähtud kinnipeetava individuaalses täitmiskavas (Vangs § 34¹ lg 3). Määruse § 2 lg 2 kohaselt on õppimise tasu määr 69,03 eurot kuus. Õppimise tasu määrast makstakse kinnipeetavale iga kuu välja 30 protsenti. Pärast õppetöö läbimist positiivsete tulemustega makstakse kinnipeetavale õppetöö lõpus välja ülejäänud 70 protsenti õppimise tasu igakuisest määrast. Õppetöö on läbitud positiivsete tulemustega, kui kinnipeetav on pärast õppekava läbimist omandanud vähemalt 51 protsenti õppeasutuse või õpetaja poolt kinnitatud õppekava materjalist (määruse § 2 lg 3).

Mahaarvamisi kinnipeetavate sissetulekust käsitleb VangS § 44. VangS § 44 lg 1 kohaselt kannab vanglateenistus kinnipeetava töötasu ja muud kinnipeetavale laekuvad summad kinnipeetava vanglasisesele isikuarvele. Kinnipeetava isikuarvel olevatest summadest jäetakse 50% rahaliste nõuete täitmiseks (nt võlgade katteks, tekitatud kahju hüvitamiseks), 20% hoiustatakse vabanemistoetusena ja ülejäänud summad jäetakse kinnipeetavale vanglasiseseks kasutamiseks vangla sisekorraeeskirjas sätestatud koras (VangS § 44 lg 2). Kui kinnipeetava vastu ei ole rahalisi nõudeid või neid on vähem kui 50 protsenti ulatuses, hoiustatakse ka need summad vabanemistoetusena (VangS § 44 lg 3). Vabanemistoetust hoiustatakse kuni kolmekordse Vabariigi Valitsuse kehtestatud kuutöötasu alammäära täitumiseni (VangS § 44 lg 4). Kinnipeetava soovil võib vabanemistoetust hoiustada käesoleva paragrahvi lõikes 3 sätestatud suuremas summas, samuti kasutada tema vanglasiseseks kasutamiseks jäetud summasid rahaliste nõuete täitmiseks, saata tema perekonnaliikmele või ülalpeetavale või kanda tema arvelduskontole pangas. Selline arvestamise süsteem tagab kinnipeetavale minimaalseima rahalise sõltumatuse isiklike igapäevavajaduste rahuldamisel, võimaluse koguda vabanemistoetust ning kindlustab kuriteo läbi kannatanutele võimaluse saada kahjude eest hüvitust.⁸⁷

⁸⁵ Vabariigi Valitsuse 28.11.2000 määrus nr 382 “Kinnipeetavale õppimise eest tasu maksmise määrad ning tasu arvutamise ja maksmise kord”. – RT I 2000, 89, 582.

⁸⁶ Madise jt, lk 110.

⁸⁷ *Ibid.*, lk 110.

TLS § 29 lg 3 kohaselt arvestatakse kokkulepitud töötasust maha töötaja maksukohustus ehk töötasust kinnipeetavad seaduses ettenähtud maksud ja maksed. Sotsiaalmaksuseaduse⁸⁸ (SMS) § 3 p 8 kohaselt ei maksustata sotsiaalmaksuga vanglas töötava kinnipeetava töötasu. Sotsiaalmaksuga mittemaksustatava väljamaksena on kinnipeetava töötasu ühtlasi vabastatud töötuskindlustuse seaduse⁸⁹ (TKindIS) § 40 lg 2 p 4 alusel töötuskindlustuse ja kogumispensionide seaduse⁹⁰ (KoPS) § 7 lg 2 kohaselt kohustusliku kogumispensionimaksetest. Kinnipeetavatele makstud töötasud vabastatakse sotsiaalmaksust sellepärast, et nad on riigi ülalpidamisel ega vaja ravikindlustust, kuna tervishoiuteenuseid osutab neil vangla.⁹¹ Seevastu tulumaksuseaduse⁹² (TuluMS) § 13 lg 3 ei nimeta kinnipeetava töötasu tulumaksuga mittemaksustatava rahalise tasuna, millest järeldub, et seda maksustatakse tavatöötajatega sarnaselt tulumaksuga.⁹³

Järgnevalt analüüsib autor Eesti kinnipeetavate töötasu regulatsiooni vastavust rahvusvahelisele (EN ja ÜRO) õigusele.

3. KINNIPEETAVATE TÖÖTINGIMUSTE VASTAVUS RAHVUSVAHELISELE ÕIGUSELE

Vanglateenistuse 2022. aasta ülevaate kohaselt kandis Tartu, Tallinna ja Viru vanglates karistust kokku 2065 kinnipeetavat.⁹⁴ Vangla tööhõive uuringu andmetel töötas vanglates 2022. aastal suurem osa (80%) karistust kandvatest isikutest ehk 1656 kinnipeetavat majandustööl ja abitööl.⁹⁵ Vangla majandustööd ja abitööd kujutavad endast toidu valmistamist vangla köögis ja valvuri saatel kätte jagamist, vangla raamatukogus raamatute laenutamist ja raamatute üle arvestuse pidamist, kinnipeetavate voodipesu ja riiete pesemist ja tagasi viimist (töö pesulaos). Samuti sorteerivad vangid prügi, niidavad vangla alal muru, lükkavad lund ning teevad koristus- ja remonditöid vanglas. Riigi Kinnisvara AS-is töötas

⁸⁸ Sotsiaalmaksuseadus. — RT I, 21.11.2023, 4.

⁸⁹ Töötuskindlustuse seadus. — RT I, 06.07.2023, 111.

⁹⁰ Kogumispensionide seadus. — RT I, 06.07.2023, 45.

⁹¹ Lehis, L. Maksuõigus. 3. tr. Tallinn: Juura 2012, lk 323.

⁹² Tulumaksuseadus. — RT I, 21.11.2023, 6.

⁹³ Madise jt, lk 127.

⁹⁴ Vanglateenistuse 2022. aasta ülevaade. — vanglateenistus.ee. [Vanglateenistuse aasta ülevaade | Vanglad](#) (15.01.2024).

⁹⁵ Tööhõive. (16.12.2023) — vanglateenistus.ee. [Tööhõive | Vanglad \(vanglateenistus.ee\)](#) (15.01.2024).

2022. aastal igakuiselt 11 kinnipeetavat, kes tegid vanglas mitmesuguseid jooksvaid hooldus- ja remonditöid, nt pakkusid torumehe teenuseid koos tavatöötajast torumehega (abitööd).⁹⁶

Tootmistegevuses (AS-is Eesti Vanglatööstus, edaspidi *EVT*) oli 2022. aastal hõivatud 330 kinnipeetavat.⁹⁷ *EVT* on riigile kuuluv avalikku funktsiooni täitev ettevõtte, mille eesmärk on pakkuda kinnipeetavatele vanglavälise töökorraldusega sarnanevat töökeskkonda, säilitada ja tõsta kinnipeetavate töösukuseid ja -harjumusi, mis omakorda soodustab kinnipeetavate vabanemisejärgset tööhõivet.⁹⁸ *EVT*-s valmistavad kinnipeetavad erinevaid metalltooteid ja -konstruktsioone (nt grillahjusid, saunakeriseid) ja puittooteid, õmblevad voodipesu ja tööriideid, lisaks eelnimetatule osutab *EVT* pakendamise ja komplekteerimise teenust.⁹⁹

Vanglateenistuse 2022. aasta ülevaate andmetel töötas 2022. aastal 313 avavangla kinnipeetavat erinevates ettevõtetes väljaspool vanglat, st eraõigusliku lepingu alusel (ligikaudu pooled avavangla kinnipeetavatest). Uuringu andmete kohaselt töötab avavangla kinnipeetav keskmiselt 40 tundi nädalas.¹⁰⁰

Vabariigi Valitsuse 09.12.2021 määruse nr 116 “Töötasu alammäära kehtestamine”¹⁰¹ § 1 kohaselt oli alates 1. jaanuarist 2022. a kinnipeetava tunnitasu alammääraks 3,86 eurot ja kuutasu alammääraks täistööajaga töötamise korral 654 eurot. Vangistusseaduse 2022. aastal kehtinud redaktsioon kohustas vanglat kinnipeetavale täistööaja eest maksma 65,4 eurot kuus ehk 38 senti tunnis (vähemalt 10% riiklikust töötasu alammäärast). Ajakirjanduse andmetel, millesse autor suhtub teadusliku töö jaoks nõutava kriitilisusega, maksti Justiitsministeeriumi esindaja (avalike suhete nõuniku) sõnul täiskohaga töötavale kinnipeetavale 2022. aastal keskmiselt 95,87 eurot kuus ehk 60 senti tunnis. Avalike suhete nõuniku sõnul ei saanud vangla kõigile soovijatele tööd pakkuda, näiteks Tallinna Vanglas oli tööhõive 613 süüdimõistetust umbes saja kahekümnele.¹⁰²

⁹⁶ Vanglateenistuse 2022. aasta ülevaade.

⁹⁷ *Ibid.*

⁹⁸ AS Eesti Vanglatööstus. Majandusaasta aruanne 2022. — evt.ee. <https://evt.ee/aruanDED-2022/> (15.01.2024).

⁹⁹ AS Eesti Vanglatööstus. Teenused. — [Teenused – Eesti Vanglatööstus \(evt.ee\)](https://www.evt.ee/teenused/) (15.01.2024).

¹⁰⁰ Vanglateenistuse 2022. aasta ülevaade.

¹⁰¹ Vabariigi Valitsuse 09.12.2021 määrus nr 116 “Töötasu alammäära kehtestamine”. — RT I, 11.12.2021, 17.

¹⁰² Toona, M., Murakas, M-H. TRELLEDE TAGANT. Osa 3. Krooniaja palk vangla hipikommunis.

(10.10.2022) — Ypsilon. Ypsilon.postimees.ee. <https://ypsiLON.postimees.ee/7621024/trellide-tagant-osa-3-krooniaja-palk-vangla-hipikommunis> (25.01.2024).

Justiitsministeeriumi esindaja sõnul maksti majandustöödel täiskohaga töötavale kinnipeetavale 2022. aastal keskmiselt 95,87 eurot kuus ehk umbes 60 senti tunnis.¹⁰³ Kinnipeetava teenitud palga pealt läheb VangS § 44 lg 2 alusel maha kokku 70 protsenti (50 protsenti hagide katteks ja 20 protsenti kinnipeetava vabanemisefondi). Sellest tulenevalt oli vangi 2022. aasta tegelik keskmine palk ca 0,18 eurot tunnis, viiel päeval nädalas kaheksa tundi päevas töötades sai kinnipeetav kuus kätte 28,76 eurot.

EVT-s töötas 2022. aastal 330 kinnipeetavat.¹⁰⁴ EVT majandusaasta aruande kohaselt tegid kinnipeetavad 2022. aastal 213 000 töötundi, teenides töö eest 405643 eurot,¹⁰⁵ ehk iga kinnipeetav teenis aastas keskmiselt 1229 eurot. Iga kinnipeetav tegi aastas keskmiselt 645,5 tundi (kuus ümmardatult 54 tundi). Seega sai iga kinnipeetav töö eest keskmiselt 1,89 eurot tunnis, teenides kuus keskmiselt 102,4 eurot. Peale VangS § 44 lk-s 2 sätestatud mahaarvamiste kohaldamist said kinnipeetavad puhtalt kätte 30,72 eurot. Nagu varem mainitud, suurem osa kinnipeetavaid (80%) töötas aga vangla majandustöödel, kus töötasud olid EVT palkadega võrreldes veelgi väiksemad.

VangS § 44 lg 3 kohaselt hoiustatakse kinnipeetava vabanemistoetust kuni kolmekordse Vabariigi Valitsuse kehtestatud kuutöötasu alammäära täitumiseni. Hoiustatav vabanemistoetus teenib selgelt kinnipeetava õiguskuulekale käitumisele suunamise ja õiguskorra kaitsmise eesmärgi. See võimaldab isikul hakkama saada kõige kriitilisemal ajal vahetult pärast vabanemist.¹⁰⁶ Arvutuste kohaselt võtab vabanemisefondi täis saamine seaduskuuleka käitumise eesmärgi saavutamiseks majandustöödel töötaval (keskmise 60-sendise tunnipalgaga) kinnipeetaval ligi 20 aastat.¹⁰⁷ Keskmine karistusaja pikkus oli vanglateenistuse ülevaate kohaselt 2022. aastal aga 5 aastat ja 6 kuud ning vangistuse mediaan 3 aastat ja 6 kuud.¹⁰⁸ Eeltoodust järeldub, et enamus kinnipeetavaid (80%) ei kogu vanglast vabanemise ajaks piisavalt vahendeid selleks, et neil oleks vabaduses piisavalt aega töökoha leidmiseks ehk ausa sissetuleku teenimiseks. Justiitsministeeriumi andmetel oli 2022. aastal vabanemisefond täis vaid 235 kinnipeetaval 2065-st ehk 11 protsendil.¹⁰⁹ Saadud andmete põhjal ei täida sellise palgataseme juures vabanemisefond oma eesmärgi.

¹⁰³ Toona, Murakas.

¹⁰⁴ Vanglateenistus. Tööhõive.

¹⁰⁵ *Ibid.*

¹⁰⁶ Õiguskantsleri 06.01.2017 seisukoht nr 6-1/161486/1700077 “Vabanemistoetusest elatisnõude täitmine”.

Õiguskantsler 2017, lk 2. —

https://www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/Vabanemistoetusest%20elatisn%C3%B5ude%20t%C3%A4itmine.pdf (25.01.2024).

¹⁰⁷ Toona, Murakas.

¹⁰⁸ Vanglateenistuse 2022. aasta ülevaade.

¹⁰⁹ Toona, Murakas.

Riigikeele kursusel osales 2022. aastal 527 kinnipeetavat (25,5%), 106 oli kursuse lõpetanud, 248 jätkasid õpinguid 2023. aastal.¹¹⁰ Seega said 106 kinnipeetavat õppimise eest 69,03 eurot kuus, 248 kinnipeetavat sai 20,71 eurot kuus. Eelnimetatud summad kuulusid samuti, muude kinnipeetavale laekuvate summadena, kohustuslikele mahaarvamistele § 44 lg 2 järgi.

Eelviidatud statistikat ning siseriiklikke ja rahvusvahelisi õigusallikaid analüüsidis jõudis autor arvamusele, et Eesti kinnipeetavate töötasu ei vasta rahvusvahelise õiguse (ÜRO ja EN) nõuetele. Autor tuvastas 4 kinnipeetavate töötasuga seotud probleemkohta siseriiklikus regulatsioonis, mida käsitleb põhjalikult allpool.

3.1. Perekondliku kohustuse täitmine

Õiguskirjanduses põhjendatakse kinnipeetavatele riiklikust miinimumpalgast madalama töötasu maksmist asjaoluga, et erinevalt vabaduses viibivatest isikutest on vanglas inimesed riigi ülalpidamisel.¹¹¹ Justiitsministeeriumi avalike suhete nõuniku sõnul “on riigi kanda kõik vangi ülalpidamisega seotud kulud, sh toit, eluase, meditsiini kulud, raadio- ja televisioonisaadete jälgimise võimaldamine jms.” Justiitsministeeriumi esindaja sõnul ei ole kinnipeetavale makstava töötasu alammäära kehtestamisel keskne, kas ette nähtud summa eest on kinnipeetaval võimalik n-ö ära elada või mitte, vaid tähtis on tema arvates kinnipeetavates tööharjumuse kujundamine, mis aitab kahtlemata vähendada tõenäosust, et kinnipeetav paneks pärast vabanemist toime uue kuriteo, kuna tal puudub oskus ja harjumus tööl käies õiguskorda rikkumata elatist teenida.¹¹² Ehk Justiitsministeeriumi nõuniku sõnul on vangistuse eesmärkide silmis oluline just töö kasulikkus, mitte selle tasustamine.

Selline lähenemine on magistr töö autori arvates ilmselgelt vastuolus vangide kohtlemise aluspõhimõtete 8. põhimõttega, mille kohaselt peab liikmesriik looma tingimused, mis võimaldaksid vangidel osaleda tasustatud ja kasulikus töös, mis hõlbustab nende taasintegreerumist riigi tööturul ja võimaldab neil lisaks iseendale ja oma peredele rahalist tuge osutada. Rahvusvahelise õiguse kohaselt peavad eelmainitud kriteeriumid (töö kasulikkus ja õiglane tasu töö eest) esinema kumulatiivselt. Kuigi vangide kohtlemise

¹¹⁰ Vanglateenistuse 2022. aasta ülevaade.

¹¹¹ Madise jt, lk 126.

¹¹² Toona, Murakas.

aluspõhimõtted on soovitusliku iseloomuga ega ole Eestile õiguslikult siduvad sõna otseses mõttes, on nendel oluline roll teiste vangide põhiõigusi käsitlevate õigusaktide (välislepingute) tõlgendamisel ja sisustamisel. Aluspõhimõtted sätestavad vangide kohtlemise põhieesmäärke ja standarte, mille tunnustamise ja ühetaolise kohaldamise poole peaksid püüdlema kõik Ühenduse osalisriigid, Ühenduse ühiste eesmärkide (inimõiguste austamise tagamise) saavutamise nimel.¹¹³

Vangide kohtlemise 8. aluspõhimõte osutab selgelt majanduslike, sotsiaalsete ja kultuurialaste õiguste rahvusvahelisele paktile, mis on Eestile õiguslikult siduv ja seega täitmiseks kohustuslik. Pakti artikli 7 a) i) kohaselt tuleb kinnipeetavale töö tegemise eest maksta rahuldavat elatustaset tagavat tasu. Ministeeriumi esindaja seisukohast tuleneb, et kinnipeetava minimaalne rahuldav elatustase on tagatud vangla poolt pakutavate toidu, majutuse ja erinevate teenustega. VangS §§ 49-49¹ kohaselt rahastatakse kinnipeetavale tervishoiuteenuste osutamist, sealhulgas vajalike ravimite ja meditsiiniliste abivahendite soetamist riigieelarvest Justiitsministeeriumi kaudu. VangS § 46 lg 1 kohaselt kannab kinnipeetav vangla riidetust. Juuste eest hoolitsemiseks kindlustatakse kinnipeetav juuksuriteenusega (VangS § 50 lg 3). Kinnipeetava toitlustamine korraldatakse vastavuses elanikkonna üldiste toitumistavade ja silmas pidades elutegevuseks vajalikku toidutarvet (VangS § 47 lg 1). Kinnipeetavale, kellel puudub põhiharidus, võimaldatakse põhihariduse omandamine vastava riikliku õppekava alusel (VangS § 35 lg 1) ja kutseharidus, samuti osaleda töölase enesetäiendamise eesmärgiga täienduskoolituses (VangS § 36 lg 1), juhul kui see on individuaalses täitmiskavas ette nähtud.

Autor nõustub, et eelmainitud teenuste osutamine kinnipeetavatele toimub tõepoolest riigi kulul. Tähelepanuta on jäänud aga Pakti artiklis 7 a) ii) sätestatud kohustus tagada töötasu arvel rahuldav elatustase ühtlasi ka kinnipeetava perele, vähemalt sellisel määral ja ulatuses, et ka nemad saaksid kasutada inimväärseks eluks vajalikke teenuseid (sotsiaalkindlustust, meditsiinilist ravi, toitu jne). Sellest tulenevalt, isegi kui kinnipeetavale tehakse vangla administratsiooni poolt kättesaadavaks kõik eluks vajalikud teenused/asjad, mis tagavad talle vanglas viibimise ajal rahuldava elatustaseme ja inimväärse äraelamise, ei ole kinnipeetav vabastatud perekondliku kohustuse täitmisest. Pakt kohustab rahuldavat elatustaset tagama läbi kinnipeetava teenitava sissetuleku ka tema pereliikmetele. Kinnipeetav peab seega Pakti artikli 7 ja vangide kohtlemise 8. aluspõhimõtte kohaselt olema võimeline täitma

¹¹³ UN. Notes and comments on the United Nations Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners. UNODC 2012, lk 1.

perekondlikke kohustusi töötasu osaga (VangS-i kohaselt 30%), mis jääb talle pärast kohustuslike mahaarvamiste kohaldamist.

Eesti seadusandluse tasandil tuleneb analoogne pere toetamise kohustus perekonnaseaduse¹¹⁴ (PKS) §-st 16. Abikaasad on vastastikku kohustatud oma tööga ja varaga perekonda ülal pidama (PKS § 16 lg 1). Perekonna ülalpidamine hõlmab tegevust ja varalisi panuseid, mis on perekonna elutingimuste kohaselt vajalikud ühise majapidamise kulude katteks ning kummagi abikaasa ja nende ülalpeetavate laste tavapärase ning erivajaduste rahuldamiseks (PKS § 16 lg 2). Kui abikaasad elavad lahus, annab kumbki teise abikaasa tavapärase vajaduste rahuldamiseks ülalpidamist korrapäraselt makstavate rahasummadena samadel alustel nagu perekonna ülalpidamisel käesoleva paragrahvi lõigete 1 ja 2 kohaselt (PKS § 16 lg 3). Vastav kohustus on sätestatud ka PS §-s 27, millekohaselt on vanematel õigus ja kohustus kasvatada oma lapsi ja hoolitseda nende eest. Perekond on kohustatud hoolitsema oma abivajavate liikmete eest. PKS põhimõtte kohaselt hoolitsevad vanemad lapse vajaduste täitmise eest vahetult siis, kui nad elavad lapsega koos. Olukorras, kus vanem elab lapsest lahus, peab vanem täitma lapse ülalpidamiskohustust elatise maksmise teel.¹¹⁵ Seega on ülalpidamist kohustatud maksma ka perekonnast lahus elav, vanglas viibiv kinnipeetav. Üldjuhul tähendab ülalpidamine raha perioodilist maksmist (PKS § 100 lg 1) ning elatist makstakse iga kalendrikuu eest ette (PKS § 100 lg 4).¹¹⁶

Sellele, et ka kinnipeetav peab perekondlikku kohustust täitma (elatist maksma) viitab muu hulgas täitemenetluse seadustiku¹¹⁷ (TMS) § 31, mis puudutab kinnipeetavate vastu suunatud rahaliste nõuete täitmist vangla poolt. TMS § 31 lg 1 kohaselt kannab vangla kinnipeetava töötasust või muust kinnipeetavale laekuvast rahast kinnipeetud osa igas kuus selle kohtutäituri ametialasele arvelduskontole, kes on rahalise nõude (sealhulgas elatise nõude) täitmiseks saatnud. Kinnipeetav osa arvutatakse vastavalt vangistusseaduse §-le 44. VangS § 44 võimaldab ülalpidamiskohustust täita vanglas sunniviisiliselt ja vabatahtlikult. Sunniviisilisel täitmisel toimub ülalpidamine, kui võlausaldaja pöördub jõustunud kohtulahendiga kohtutäituri poole ning viimane esitab nõude vanglale. Sellisel juhul on tegemist rahalise nõudega, millele laieneb VangS § 44 lg 2. Vabatahtliku ülalpidamiskohustuse täitmine toimub sama paragrahvi lõike 4 alusel, mis lubab

¹¹⁴ Perekonnaseadus. — RT I, 06.07.2023, 7.

¹¹⁵ Justiitsministeerium. Lapse vajaduspõhine miinimumelatis: uuringu lõpparuanne. Tartu Ülikooli sotsiaalteaduslike rakendusuringute keskus ja Pricewaterhouse Coopers Advisors 2020, lk 4. — <https://www.just.ee/uuringud> (26.01.2024).

¹¹⁶ *Ibid.*

¹¹⁷ Täitemenetluse seadustik — RT I, 22.03.2024, 9.

vanglasiseseks kasutamiseks jäetud summasid mh saata kinnipeetava perekonnaliikmele või ülalpeetavale või kanda see kinnipeetava arvelduskontole pangas. Vangla on kinnipeetava ülalpidamiskohustuse täitmisega seotud kinnipeetava isikuarvelt tema taotluse alusel talle vanglasiseseks kasutamiseks jäetud raha ülekandmisega tema perekonnaliikmetele või ülalpeetavatele (vabatahtlik ülalpidamiskohustuse täitmine) või täitedokumendi alusel raha kohtutäiturile ülekandmisega.¹¹⁸

PKS § 101 kohustab kinnipeetavast vanemat maksma elatist alaealisele lapsele. Igakuine elatis ühele lapsele ei või olla väiksem kui PKS § 101 alusel arvutatud summa. Igakuise elatise arvutamise aluseks on baassumma. Baassumma ühe lapse kohta oli 2022. aastal 200 eurot, millele lisandus kolm protsenti 2021. aasta kohta Statistikaameti kodulehel avaldatud Eesti Vabariigi keskmisest brutokuupalgast (PKS § 101 lg 3). Vanem ei pea andma ülalpidamist ulatuses, milles lapse vajadused saab rahuldada lapsetoetuse ja lasterikka pere toetuse arvel (2022. aastal kehtinud PKS § 101 lg 5). Kui isik on kohustatud elatist tasuma sama pere mitmele lapsele, vähendatakse järgnevate laste puhul elatise summat 15 % võrra esimese lapse elatise summaga võrreldes. Elatise summat ei vähendata mitmike puhul ja laste puhul, kelle vanusevahe on suurem kui kolm aastat (PKS § 101 lg 7). PKS § 217² lg 1 kohaselt, kui enne 2022. aasta 1. jaanuari tehtud kohtulahendi kohaselt on vanem kohustatud tasuma alaealisele lapsele elatist seadusega kehtestatud elatusraha miinimummäära või poole töötasu alammäära ulatuses kuus, loetakse, et alates 2022. aasta 1. jaanuarist on vanem kohtulahendi kohaselt kohustatud tasuma elatist 292 eurot kuus. Perekülvitiste seaduse (PHS) 2022. aastal kehtinud redaktsiooni¹¹⁹ § 17 lg 1 kohaselt on lapsetoetuse saamise õigus igal lapsel sündimisest kuni 16-aastaseks saamiseni. Põhikoolis, gümnaasiumis või kutseõppe tasemeõppes õppival lapsel on õigus lapsetoetusele kuni 19-aastaseks saamiseni (PHS § 17 lg 2). Lapsetoetuse suurus pere esimese ja teise lapse kohta on 60 eurot. Kolmanda ja iga järgmise lapse kohta on lapsetoetuse suurus 100 eurot (PHS § 17 lg 3).

Statistikaameti andmetel oli Eesti 2021. aasta IV kvartali keskmine brutokuupalk 1548 eurot.¹²⁰ Kui kinnipeetav oli enne 1. jaanuari 2022 kohtulahendiga kohustatud maksma miinimumelatist, oli see summa 2022. aastal jätkuvalt 292 eurot. Kui kohustus maksta elatist lapsele tekkis aga pärast 1.01.2022, tuli ühe või kahe lapsega kinnipeetaval maksta elatist

¹¹⁸ Õiguskantsleri 26.08.2011 vastus avaldusele nr 6-1/111181/1104244. Õiguskantsler 2011, lk 1. — https://www.õiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/õiguskantsleri_seisukoht_vastuolu_puudumine_lapse_ülalpidamiskohustus_vanglas.pdf (26.01.2024).

¹¹⁹ Perekülvitiste seadus. – RT I, 22.12.2021, 20.

¹²⁰ Statistikaamet. Eesti statistika. Keskmine brutopalk. – stat.ee. <https://www.stat.ee/et/avasta-statistikat/valdkonnad/tooelu/palk-ja-toojoukulu/keskmine-brutokuupalk> (26.01.2024).

186,44 eurot lapse kohta (200 baassumma + 3% keskmisest kuupalgast ehk 1548 eurost - 60-eurone lapsetoetus) ulatuses. Kui kinnipeetav kasvatas vangistuse ajal 3 last, siis tekkis tema perel õigus lasterikka pere toetusele, mis tuli 2022. aastal kehtinud PKS § 101 lg 5 alusel elatisest maha arvata. PHS § 21 alusel makstakse vähemalt kolme lapsetoetust saama õigustatud last kasvatavale perele lasterikka pere toetust. Lasterikka pere toetuse suurus kolme kuni kuut last kasvatavale perele on 300 eurot ja seitset või enam last kasvatavale perele 400 eurot. Seega, kui kinnipeetaval oli näiteks 3 last, vähenes tema vastu suunatud elatisnõue $(60 + 60 + 100 + 300) / 3$ ehk 173 euro võrra, millest ühe vanema osa iga lapse kohta oleks pool ehk ümardatult 87 eurot kuus. Sellisel juhul pidi kinnipeetav lapse igapäevaste vajaduste rahuldamiseks maksma igakuiselt $200 + 0,03 \times 1548 - 87 = 159,44$ eurot.

Majandustöödel töötavad kinnipeetavad (80% kinnipeetavatest) said 2022. aastal isiklikuks kasutamiseks 28,76 eurot kuus, mida nad said vabatahtlikult saata oma perele lapse vajaduste rahuldamiseks ja rahaliste nõuete täitmiseks, hagide katteks läks kohustuslikus korras 47,94 eurot. Tootmistegevuses hõivatud (EVT-s töötanud) kinnipeetavad said vabaks kasutamiseks 30,72 eurot ja 51,2 eurot läks hagide katteks. Aastal 2022 sai 106 riigikeele kursust edukalt läbinud kinnipeetavat õppimise eest 69,03 eurot kuus (hagide katteks läks 34,52 eurot ja vabaks kasutamiseks 20,71 eurot), 248 õppetöös osalenud kinnipeetavat sai kuus 20,71 eurot (sellest läks rahaliste nõuete täitmiseks 10,36 eurot ja isiklikuks kasutamiseks 6,21 eurot). Minimaalne elatis ühe või kahe lapsega peres oli 2022. aastal 186,44 eurot ja kolme lapsega pere puhul 159,44 eurot. Tähtis on muu hulgas asjaolu, et kinnipeetavatel ei ole lubatud (ka nende soovi korral) kasutada elatise maksmiseks vangistuse aja jooksul vabanemisefondi kogunenud raha (20%), kuna kinnipeetavad saavad oma rahalisi vahendeid vabanemisefondist vabalt vallata, kasutada ja käsutada üksnes pärast vabanemist; vastavasisuline õigus on piiratud vangistuse ajaks.¹²¹ Eeltoodust tulenevalt ka juhul, kui kõik kinnipeetava minimaalset elatustaset rahuldavad tingimused on loodud vangla poolt ja kinnipeetav ei pea ise maksma näiteks toitlustamise, meditsiiniteenuste, riiete ja hügieenitarvete eest, ei saa majandustöödel ja tootmistegevuses hõivatud kinnipeetav oma lapsele elatist maksta sellises ulatuses, mis rahuldaks lapse minimaalseid igapäevaseid vajadusi. Sellele, et ülalpidamiskohustuse nõuetekohane täitmine vanglas on raskendatud, viitas õiguskantsler ka oma arvamuses nr 6-1/111181/1104244¹²².

¹²¹ Õiguskantsleri seisukoht nr 6-1/161486/170007, lk 2.

¹²² Õiguskantsleri seisukoht nr 6-1/111181/1104244, lk 2.

Riigikohus on öelnud, et elatist on siiski võimalik mõjuval põhjusel vähendada alla seaduses sätestatud miinimummäära. Mõjuvad põhjused on näiteks vanema töövõimetus või olukord, kus elatist maksval vanemal on ka teisi lapsi, kes oleksid varaliselt vähem kindlustatud kui elatist saav laps (PKS § 102 lg 2). Neid põhjusi võib ka rohkem olla, sealhulgas lapse miinimumist väiksemad vajadused, lapse vajaduste katmine muul viisil või vanema halb varaline seisund, kuid sealjuures peab endiselt arvestama lapse huvide ja vajadustega. Riigikohus on nentinud, et kuna mõjuv põhjus on seaduses toodud näidisloeteluna, saab kohus iga üksikjuhtumi asjaolusid arvestades hinnata, kas asjas esineb mõjuv põhjus mõista välja miinimumelatisest väiksem elatis. Riigikohtu hinnangul tuleb mõjuvat põhjust hinnates arvestada esmajoones sellega, et elatise maksmise eesmärk ei saaks ebaproportsionaalselt kahjustada. Teisisõnu peavad lapse igapäevased vajadused olema rahuldatud ja tema arenguks piisavad vahendid tagatud ka juhul, kui makstakse miinimumelatisest väiksemat elatist. Samas tuleb arvestada, et kohustatud vanemale tagataks elatise maksmise järel toimetulek ühetaoliselt lapsega.¹²³

Kohtupraktikast tuleneb seega põhimõte, et elatist saab vähendada üksnes siis, kui lapse õigused jäävad kahjustamata. Elatise vähendamiseks ei piisa ainuüksi kinnipeetava ebapiisavatest rahalistest vahenditest tema isiklikul vanglasisesel arvel, kuid arvestada tuleb alati lapse huvidega. Kohus on seadnud lapse vajadusi prioriteetsena vanema halva varalise seisundi ees. Seega peab kinnipeetav, sõltumata oma puudulikust majanduslikust seisundist, üldjuhul elatist maksuma, kui lapsele ei saa teiste olemasolevate vahendite ja võimaluste abil rahuldavat elatustaset tagada. Elatisnõude mittetäieliku täitmise tõttu tekib kinnipeetaval igakuiselt võlg, mis raskendab tema toimetulekut pärast vabanemist. Võlad võivad mõjutada endist vangi uuesti kuritegelikule teele langeda, lahendamaks oma majanduslikke probleeme. Selles osas on tähelepanuväärt Justiitsministeeriumi 2022. aasta kriminaalpoliitikauuring, mille andmetel moodustas varavastaste kuritegude arv suurema osa ehk 46% kõikidest kuriteoliikidest, kusjuures enamuse varavastastest kuritegudest moodustasid majanduslikest motiividest ajendatud vargused (8027).¹²⁴ Retsidiivsuse seost kinnipeetava halva varalise seisundiga kinnitavad ka mitmed magistr töö sissejuhatuses mainitud rahvusvahelised uuringud¹²⁵. Autor leiab, et kinnipeetavate võimatus vanglas perekondlikku kohustust täita on vastuolus nii Pakti artikliga 7 a) ii) kui ka Euroopa vanglareeglistiku

¹²³ RKTko 3-2-1-35-17, p 28.

¹²⁴ Justiitsministeerium. Kuritegevus Eestis 2022. Kuritegevuse ülevaade. – kriminaalpoliitika.ee. <https://www.kriminaalpoliitika.ee/kuritegevus2022/> (29.01.2024).

¹²⁵ Urgen, Thomson, lk 4.

reegliga 6, mille kohaselt tuleb isikute kinnipidamist, kellelt on võetud vabadus, korraldada selliselt, et lihtsustada nende taasloomimist vabasse ühiskonda.

3.2. Rehabiliteerivate tegevuste tasustamine

Varem kehtinud EVR järgi oli kinnipeetaval kohustus töötada. ILO Komitee selgitab kehtivat EVR artiklit 26.1 oma kommentaaris nõnda, et tegemist on olulise muutuse ja eemaldumisega varasemast kinnipeetava töö kohustusena käsitlemisest. Nüüd nähakse vangide tööd positiivse võimalusena, mida kinnipeetav saab valida (EVR artikkel 26.6). EVR 2015. aasta täiendatud redaktsiooni artikkel 96.1 osutab, et kinnipeetaval peab olema võimalus töötada ja/või osaleda rehabiliteerivates tegevustes. Vangistust tuleb korraldada selliselt, et lihtsustada kinnipeetavate taasloomimist vabasse ühiskonda (EVR reegel 6). Kinnipeetava töö ei oma seega tänapäevases vanglasüsteemis enam repressiivset iseloomu, vaid tegemist on hoopis taasühiskonnastava meetmega.¹²⁶ Sisuliselt on EVR-i 2015. aasta muudatustega viidud kooskõlla Mandela reeglites sätestatud üldpõhimõtetega.

Mandela 5. reegel rõhutab, et vangistuse peamine eesmärk on ühiskonna kaitsmine kuritegevuse eest süüdimõistetute retsidiivsuse vähendamise kaudu. Eesmärgini on võimalik jõuda ainult siis, kui vangla kasutab kinnipeetavate kohtlemisel nende taasühiskonnastamisele suunatud meetmeid, mis õpetavad vange seaduskuulekalt käituma ja oma elu korraldama. Sellisteks meetoditeks on Mandela reeglite järgi haridus, kutseõpe, töö ja muud abivormid, nt vaimne tugi, sotsiaalabi ning tervis- ja spordivajaduspõhised programmid. Mandela 5. reegli kohaselt peavad süüdimõistetud isikud saama võimaluse töötada ja/või osaleda aktiivselt neile individuaalkorras määratud rehabiliteerivates programmides, mis aitavad tal edaspidi vabaduses hakkama saada. Kinnipeetav peab vangistuse ajal olema hõivatud kasulike tegevustega, milleks on töö, haridus, sotsiaalprogrammid jm. Rahvusvaheline õigus on seega pidanud tööd, haridust ja sotsiaalprogramme vangistuse võrdväärseteks taasühiskonnastavateks meetmeteks.

Eestis saavad õppivad kinnipeetavad tasu üksnes riigikeele kursusel osalemise eest; sotsiaalprogrammide läbimise eest vangidele raha ei maksta. Rahvusvahelise õiguse kohaselt seevastu, kui süüdimõistetud vang osaleb haridus- või muus programmis temale kavandatud režiimi osana tööajal, makstakse talle tasu, nagu ta oleks töötanud (EVR reegel 105). Seega

¹²⁶ Laubenthal, K. *Strafvollzug*. Berlin: Springer 1995, lk 147.

on Eesti regulatsioon, mis käsitleb rehabiliteerivates tegevustes osalemise tasustamist, selgelt vastuolus vastavasisuliste rahvusvahelise õiguse normidega.

Eesti kinnipeetavate poolt teenitud sissetulek koosneb valdavalt töötasust. Õiguskantsleri korraldatud Eesti vanglate kontrollkäigu andmetel on majandustöödele rakendatud kinnipeetava töö enamasti ajatöö, mida tehakse tihti osalise tööajaga. Vanglates kasutatakse tööampsudega sarnast süsteemi, mis on välja töötatud tagamaks, et iga kinnipeetav oleks kasvõi mingi aja jooksul hõivatud tööga ja et tööhõive üldine protsent oleks piisavalt kõrge. Sellest tulenevalt töötab kinnipeetav vangla majandustöödel keskmiselt vaid paar kuud aastas. Kinnipeetava töökoormus sõltub mitmetest teguritest (nt õppetöös ja sotsiaalprogrammides osalemisest) ning ei ole välistatud, et mõnel juhul töötab kinnipeetav väga minimaalse koormusega, mistõttu võib vanglas tema töötasu olla väga tagasihoidlik. Mõned süüdimõistetud teevad nädalas või isegi kuus vaid paar tundi tööd.¹²⁷ Ka Justiitsministeeriumi avalike suhete nõunik on tunnistanud, et vanglad ei saa kõigile soovijatele tööd pakkuda ning et vangid peavad tihti leppima osalise töökoormusega.¹²⁸ Eeltoodust lähtuvalt saab enamus kinnipeetavaid (80%) oma töö eest väga madalat palka, mis ei võimalda neil oma perekondlikke kohustusi nõuetekohaselt täita, nagu eelmises peatükis sai põhjalikult käsitletud. Autori arvates tuleks kinnipeetavatele hariduse omandamise ja sotsiaalprogrammides osalemise eest raha maksta taasühiskonnastamise eesmärgile lisaks ka selleks, et aidata kinnipeetavatel oma perekondlikke kohustusi täita, nende majanduslikku olukorda parandades.

Rehabiliteerivate tegevuste tasustamine motiveerib kinnipeetavaid uusi teadmisi omandama. Samuti aitab see autori arvates tagada kinnipeetava tõelist ja vabatahtlikku nõusolekut tööle rakendamisel. Rahvusvahelise õiguse põhimõtete kohaselt ei ole aktsepteeritav ja vangistuse täideviimise eesmärkide saavutamise seisukohast pole sugugi efektiivne olukord, kus kinnipeetav soovib tööd teha ainuüksi põhjusel, et selle eest makstakse talle palka ja õppetöös/sotsiaalprogrammides osalemise eest mitte. Rahvusvahelises õiguses nähakse tööd positiivse võimalusena, mida kinnipeetav saab valida muude taasühiskonnastavate meetmete seast ja asemel, kusjuures vangide huvid töötamise vastu ei tohi olla ajendatud rahalise kasu saamise motiividest (Mandela reegli 99 kohaselt).

¹²⁷ Madise jt, lk 114.

¹²⁸ Õiguskantsleri 10.08.2021 arvamus nr 16-4/211408/2105134 haldusasjas nr 3-18-1895. Õiguskantsler 2021, lk 3. – [Arvamus haldusasjas nr 3-18-1895.pdf \(oiguskantsler.ee\)](#) (29.01.2024).

3.2.1. Õppetöö

EVR reegli 106 kohaselt on süüdimõistetud vangide režiimis tähtis osa süsteemsel haridusprogrammil, mis hõlmab oskuste omandamist ja mille eesmärk on tõsta vangide üldist haridustaset ja suurendada väljavaateid vastutustundliku ja kuritegudest vaba elu elamiseks. Haridust käsitletakse vanglarežiimis vähemalt tööga võrdsustatuna (reegel 28.4). Ka Eesti vangistusseadus sätestab, et kinnipeetav on üldjuhul kohustatud töötama (VangS § 37 lg 1), välja arvatud näiteks üldharidust või kutseharidust omandav või töölase enesetäiendamise eesmärgiga täienduskoolitusel osalev kinnipeetav (VangS § 37 lg 2 p 2). Kinnipeetav saab valida, kas ta soovib töötada või tõsta hoopis oma haridustaset.¹²⁹ Eesti vangistusseaduse eelnõu 103 SE I seletuskiri rõhutab, et “resotsialiseerimisabinõude ellurakendamise raskuspunkt on kinnipeetava hõivatus, mis tagatakse põhiliselt kinnipeetavale hariduse andmise ja kinnipeetava töötamisega (§-d 31- 41). Eelnõu järgi on peamine rõhk kinnipeetava hõivatuse kindlustamisel pandud hariduse andmisele. Hariduse andmise eesmärgiks on võimaldada kinnipeetaval pärast vabanemist edasiõppimist või majanduslikult tulutooval erialal töökoha leidmist. Kuna kinnipeetavatele hariduse andmine on üks eelistatavamaid resotsialiseerimisabinõusid, siis püüab eelnõu seda igati soodustada”.¹³⁰ Seega on ka Eesti vangistusseadus üles ehitatud arusaamal, et õppimine ja töötamine on vangistusaja peamised taasühiskonnastavad tegevused.

VangS § 34 lg 1 kohaselt on hariduse omandamise võimaldamise eesmärk kindlustada kinnipeetav piisavate teadmiste, oskuste ja eetiliste tõekspidamistega, mis võimaldab tal jätkata vabaduses hariduse omandamist ja töötamist. Viru Vangla kodukord¹³¹ (edaspidi *kodukord*) täpsustab vangistusseadusega kehtestatud eesmärke, sätestades, et hariduse omandamise ja töötamise eesmärk on suurendada kinnipeetava iseseisvat toimetulekuvõimet pärast karistuse kandmisest vabanemist. Haridustaseme tõstmine, tööharjumuse ja -oskuste omandamine ning säilitamine tagavad parema konkurentsivõime tööturul, aitavad kaasa töö- ja õppimisharjumuse tekkimisele ning võimaldavad kinnipeetaval suurendada enda teadmisi ja parandada kvalifikatsiooni (kodukorra p-d 17.1 ja 17.2). VangS § 35 lg-te 1 ja 2 kohaselt võimaldatakse kinnipeetavale vajadusel põhihariduse ja üldkeskhariduse omandamine vastavalt riiklikule õppekavale. Samuti peab vangla tagama kinnipeetavale võimaluse omandada kutseharidus ja osaleda töölase enesetäiendamise eesmärgiga täienduskoolituses

¹²⁹ Madise jt, lk 110.

¹³⁰ Vangistusseaduse eelnõu. SE 103 I. – <http://web.riigikogu.ee/ems/saros-bin/mgetdoc?itemid=991440017&login=proov&password=&system=ems&server=ragne11> (29.01.2024).

¹³¹ Viru Vangla kodukord. – <https://vanglateenistus.ee/meist/vanglateenistus/viru-vangla> (29.01.2024).

(VangS 36 lg 1). VangS § 34 lg 3 kohaselt peab vangla muu hulgas pakkuma kinnipeetavatele tööpraktika võimalusi vanglas õpetatavatel erialadel. Kinnipeetavale, kes ei valda eesti keelt, antakse tema soovil võimalus riigikeele õppimiseks (VangS § 34 lg 4). Hariduse omandamine toimub töö ajal (VangS § 34 lg 5).

Rahvusvahelise õiguse kohaselt, kui süüdimõistetud vang osaleb haridusprogrammis temale kavandatud režiimi osana tööajal, makstakse talle tasu, nagu ta oleks töötanud (EVR reegel 105). EVR reegel 28.4 rõhutab, et haridust käsitletakse tööga võrdsustatuna ning seetõttu ei tohi vangid olla õppetöös osalemise tõttu rahaliselt ega muul viisil ebasoodsamas olukorras. Kuigi VangS § 34 lg 5 võrdsustab hariduse omandamise ja töötamise kui vangistuse täideviimise käigus rakendatavad kohtlemisabinõud, on Eesti kinnipeetava subjektiivne õigus saada õppimise eest tasu piiratud; see on seatud sõltuvusse õppetöö liigist (tasustatav on vaid riigikeele kursustel osalemine). Samuti sõltub makstava tasu suurus kinnipeetava õppealastest saavutustest. Ka Eesti õiguskirjanduses on leitud, et Eesti seadusandja ei ole tegelikkuses suutnud lõpuni realiseerida hariduse omandamise ja töötamise kui kohtlemisabinõude võrdsustamist, mis tuleneb Eestile siduvast rahvusvahelisest õigusest.¹³² ÜRO ja EN õigusnormistik ei seosta aga hariduse tasustamist õppetöö liigiga, rahvusvahelise õiguse kohaselt tuleb soodustada kinnipeetava igasugust õppimist, mis hõlbustab tema taasühiskonnastumist ehk mis on talle kasulik, ning ergutada teda uusi teadmisi omandama (EVR reegel 6).

Lähtudes asjaolust, et kinnipeetavate üld- ja kutseõpe toimub tööajal ja töötamise asemel, oleks autori arvates õiglane neile saamata jäänud töötasu kompenseerida õppimise tasustamise kaudu. Raha maksmine õppetöös osalemise eest aitaks motiveerida süüdimõistetud isikuid uusi teadmisi omandama ja tagaks neile sissetuleku, mille vang saaks kulutada nii enda kui ka oma perekonna esmavajaduste rahuldamisele (sh elatise nõude täitmisele). Tasu peaksid saama kõik õppivad kinnipeetavad sõltumata õppetöö liigist, kui hariduse ja kutseoskuste omandamine on neile kasulik ja teenib taasühiskonnastavaid eesmärke, st võimaldab parandada vangide tulevast konkurentsivõimet vabatööturul. Ka haridust omandavatel vangidel peaks olema võimalik saada raha vajalike isiklike asjade soetamiseks ja oma pere rahuldava elatustaseme tagamiseks. Hariduse omandamise eest tasumata jätmise on selgelt vastuolus vangistusõiguse üldpõhimõttega, mille kohaselt ei või kinnipeetavale seada rohkem piiranguid, kui see on vajalik vangistuse eesmärkide (kinnipeetava suunamine õiguskuulekale käitumisele ja õiguskorra kaitsmine) saavutamiseks (EVR reegel 3).

¹³² Madise jt, lk 108.

3.2.2. Sotsiaalprogrammid

Kooli ja töö kõrval osalevad vangid ka erinevates kohustuslikes sotsiaalprogrammides. Igale vangile koostatakse süüdimõistmise järgselt individuaalne täitmiskava (edaspidi *täitmiskava*), milles esitatakse kinnipeetava kriminogeensete riskide hindamise tulemusi, kriminogeensuse vähendamise abinõud ning nende rakendamise ajagraafik. Kriminogeensete riskide uuringu põhjal määratakse kinnipeetavale ohtlikkuse tase ning sellest ajendatuna läbimiseks kohustuslikud sotsiaalprogrammid. Alles siis, kui kinnipeetav on läbinud vangla kohustuslikud programmid ja pole enam ohtlik, avaneb tal võimalus saada avavanglasse ja töötada väljaspool vangla territooriumi eraõiguliku lepingu alusel, st teenida vangla majandustööga võrreldes suuremat palka (vähemalt riiklikult sätestatud miinimummäära ulatuses vastavalt TLS § 29 lk-le 6) oma perekondlike kohustuste täitmiseks.¹³³

EN Piinamise ja Ebainimliku või Alandava Kohtlemise või Karistamise Tõkestamise Euroopa Komitee (CPT) on rõhutanud, et vangla sotsiaalprogrammidel on oluline roll vanglasse saabunud inimese individuaalse riski- ja vajaduste hindamise seisukohalt. Need tugiteenused on kinnipeetavatele kasulikud, sest aitavad leevendada ärevust, mida inimesed tunnevad pärast vanglasse saabumist.¹³⁴ Samuti teenivad vanglas toimuvad sotsiaalprogrammid vangistuse resotsialiseerivaid eesmärke, võimaldades kinnipeetaval muuta oma kriminaalseid harjumusi ja hoiakuid.¹³⁵

Eesti vanglates on sõltuvalt iga kinnipeetava individuaalsest täitmiskavast kohustuslikud läbimiseks agressiivsuse asendamise treening, pere- ja paarisuhte vägivalla vähendamise, sotsiaalsete oskuste arendamise, liiklusohutuse ning viha juhtimise programmid. Samuti peavad kinnipeetavad vajadusel osalema sotsiaalprogrammis “Jõud muutuda”, mille raames käsitletakse ainete kasutamisest hoidumise võimalused, oskused paremateks suheteks, viha, “uus mina” jm. Programmis “Võida” õpetatakse kinnipeetavatele kuidas teadvustada ja kasutada oma ressursse, suurendada sidususe kogemust ja arendada inimsuhteid tulemaks toime erinevate riskiolukordadega. Programm “Equip” kujutab endast noorte

¹³³ Toona, Murakas.

¹³⁴ Council of Europe. The 26th General Report of the CPT. Remand detention in prisons. CPT 2016, lk 32. – <https://rm.coe.int/168070af7a> (30.01.2024).

¹³⁵ Õiguskantsleri 16.05.2022 kokkuvõte nr 7-7/212257/2202614 kontrollkäigust Viru Vanglasse. Õiguskantsler 2022, lk 5. – https://www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/Kontrollk%C3%A4ik%20Viru%20Vanglasse.pdf (30.01.2024).

vangide motiveerimist ja jõustamist, et nad aitaksid üksteisel grupis mõelda ja tegutseda vastutustundlikult ning uute hoiakute ja oskuste omandamist läbi arutelude grupikoosolekutel. Programmi “Eluviisi treening” käigus motiveeritakse kinnipeetavaid elus muutusi tekitama (näiteks sõltuvusainetest loobumisega). Seksuaalkurjategijatele ettenähtud individuaalprogramm “Uus suund” on mõeldud süvendamiseks seksuaalkurjategija arusaamist kuriteoni viinud põhjustest, kuidas seksuaalkuritegusid edaspidi vältida ning kuidas seada eesmärgid ja saavutada neid ühiskonna poolt aktsepteeritud viisil.¹³⁶

Sotsiaalprogrammid toimuvad samuti tööajal, vastavalt vangla direktori kinnitatud päevakavale (justiitsministri 30.11.2000 määruse nr 72 “Vangla sisekorraeeskiri”¹³⁷ (VSKE) § 10 lg 1). Sotsiaalsete oskuste arendamise programm kestab 18 tundi, programm “Õige hetk” – 19.5 tundi, liiklusohutuse programm – 10 tundi jne. Kuigi enamus sotsiaalprogramme on lühikese kestvusega, toimuvad nad siiski tööajal, mida kinnipeetav saaks kulutada töötasu teenimiseks. EVR reegli 105 kohaselt, kui süüdimõistetud vang osaleb sotsiaalprogrammis temale kavandatud režiimi osana tööajal, makstakse talle tasu, nagu ta oleks töötanud. Eeltoodud põhjusi arvestades tuleks autori arvates kinnipeetavatele raha maksta ka vangla kohustuslikes sotsiaalprogrammides osavõtu eest, analoogselt vangide õppimise tasustamisega.

Autor peab aga siinkohal oluliseks märkida, et vangide huvi hariduse, kutsealase väljaõppe ja sotsiaalprogrammides osalemise vastu ei tohi olla ajendatud rahalise kasu saamise motiividest (tulenevalt Mandela reeglist 99). Vangistuse täideviimise eesmärkide täitmise seisukohast on oluline, et kinnipeetav ei osaleks õppetöös ja sotsiaalprogrammides ainuüksi seetõttu, et soovib raha koguda tema isikut vähem koormaval viisil, st töö asemel või ainuüksi seetõttu, et pääseda kiiremini avavanglasse, mille režiimiga on kinnipeetavatele kehtestatud vähem piiranguid. Seega tuleks kinnipeetava õppimise/sotsiaalsetes tugiteenustes osalemise tasustamiseks välja selgitada ka tema tegelikku tahet (soovi muutuda ehk resotsialiseeruda). Seda saaks autori arvates teha näiteks individuaalse täitmiskava koostamise raames toimival vestlusel inspektor-kontaktisikuga vastavalt VangS §-le 16 või kinnipeetava individuaalse täitmiskava koostamise ja rakendamise juhendi §-s 5 sätestatud korras. Vangi motiveerituse taseme näitajana saaks muu hulgas kasutada tema õppetulemusi ja käitumist (distsipliinireeglite järgimist) õppetöö või sotsiaalprogrammide läbimise ajal. Distsipliinireeglid, mille järgimist võiks arvesse võtta, on sätestatud Viru Vangla kodukorras.

¹³⁶ Justiitsministeeriumi kriminaalpoliitika osakond. Sotsiaalprogrammid. – kriminaalpoliitika.ee <https://www.kriminaalpoliitika.ee/et/teemalehed/sotsiaalprogrammid> (30.01.2024).

¹³⁷ Justiitsministri 30.11.2000 määrus nr 72 “Vangla sisekorraeeskiri”. – RT I, 28.03.2024, 2.

Kodukorra kohaselt peab kinnipeetav osalema aktiivselt õppes ja omandama teadmisi. Õpetaja on võrdsustatud vanglateenistuse ametnikuga ning tema korraldus on nagu vanglateenistuse ametniku korraldus, mis tuleb täita (VangS § 67 p 1). Vangla kinnipeetavad peavad täitma koolikohustust kohusetundlikult, ei tohi segada tunnis teisi õppijaid ega õpetajat. Haridus omandatakse ettenähtud programmide alusel, mille läbimiseks tuleb kinnipeetaval teha intensiivset tööd (p-d 17.3.6.-17.3.8).

Justiitsministeeriumi avalike suhete nõuniku sõnul “ollakse vanglates mures kinnipeetavatele tööhõive tagamisega, et tagada igale kinnipeetavale stabiilne töötasu”.¹³⁸ Euroopa Vanglareeglistiku reegli 4 kohaselt ei õigusta vanglal vajalike vahendite puudumine selliste tingimuste rakendamist, millega rikutakse vangide inimõigusi. Eeltoodust tulenevalt leiab autor, et kui vanglaadministratsioonil ei ole kõigile soovijatele tööd pakkuda või riigieelarvest ei jätku vahendeid õppes/sotsiaalprogrammides osavõtu tasustamiseks, siis saaks olukorra lahendamiseks kasutada eeskujuna näiteks EIK kohtuasjas *Floroii vs. Rumeenia* käsitletud meetodeid. Eelmainitud kohtulahendi asjaolude kohaselt said vangid omal valikul teha kas tasustatud tööd või osaleda vangla igapäevast toimimist toetavates tegevustes, mis ei toonud neile palka, kuid andis nõudeõiguse ärakandmisele kuuluva vangistuse tähtaja vähendamiseks töötatud aja ulatuses. EIK leidis, et kaebaja tehtud tööd saab lugeda tasustatuks, kuna kaebaja sai mitterahalise hüvitise õigust ennetähtaegsele vabanemisele. Kuna haridus ja töötamine on võrdsed ühiskonnastavad tegevused, siis võiks autori arvates analoogia korras vähendada kinnipeetavale määratud karistusaja pikkust proportsionaalselt läbitud õppetundide või sotsiaalprogrammi kestvuse võrra, et kinnipeetavad saaksid õppimise/sotsiaalprogrammis osalemise eest vastuteeneks töötasu alternatiivina mitterahalist hüvitist. Selline lähenemine on kooskõlas tähendusega, mille Majanduslike, sotsiaalsete ja kultuuriliste õiguste komitee on omistanud mõistele “tasu”.¹³⁹

3.3. Ebavõrdus kinnise vangla ja avavangla töötavate kinnipeetavate vahel

Vangistusõigus käsitleb töötamist väljaspool vanglat soodustusena VangS § 22 lõike 1 punkti 2 mõttes. Nimelt sätestab VangS § 41 lg 1, et kinnipeetaval, kelle suhtes on piisavalt alust oletada, et ta ei pane toime uusi õiguserikkumisi, võimaldatakse tema nõusolekul töötada järelevalveta või järelevalve all väljaspool vanglat, kui see on vastavuses vangistuse

¹³⁸ Toona, Murakas.

¹³⁹ E/C.12/GC/23, lk-d 3-4.

täideviimise eesmärkide ja kinnipeetava individuaalse täitmiskavaga. Töötamist väljaspool vanglat kohaldatakse ainult kinnipeetavale, kelle käitumine karistuse kandmise ajal on osutunud heaks, kes on teinud kõik endast oleneva, et täita oma individuaalses täitmiskavas püstitatud eesmärged, kes ei ole kahtlustatav ega süüdistatav kriminaalmenetluses, kellel puuduvad kehtivad või pooleli olevad distsiplinaarmenetlused ning kes on edukalt läbinud temale täitmiskavas individuaalkorras määratud sotsiaalprogrammid.¹⁴⁰ Töötamist väljaspool vanglat kohaldatakse peamiselt kinnipeetavatele avavanglas nende parema taasühiskonnastumise eesmärgil (Viru Vangla kodukorra p 17.4.1).

Avavanglas viibivad kinnipeetavad saavad võimaluse töötada eraettevõtetes eraõigusliku lepingu alusel ning tulenevalt sellest on nad kindlustatud riikliku töötasu alammääraga (VangS § 41 lg 2). Kinnises vanglas paiknevad kinnipeetavad saavad oma töö eest palju vähem (vähemalt 10% riiklikust miinimumpalgast VangS § 43 lg 2 järgi). Eeltoodu kvalifitseerub autori arvates ebavõrdseks kohtlemiseks. Rahvusvaheline õigus ei erista vangla territooriumil ja eraettevõtetes töötavaid kinnipeetavaid; mõlemal juhul on töötaval vangil õigus õiglastele töötingimustele, sh õiglasele palgale, mis vastavad vabaühiskonnas kehtivatele standarditele (EVR reeglist 26.10 tulenevalt). Ka Eesti õiguse kohaselt on kõik seaduse ees võrdsed. Kedagi ei tohi diskrimineerida muu hulgas /.../ muude, st PS §-s 12 loetlemata asjaolude tõttu (PS § 12). Kinnise vangla ja avavangla kinnipeetavate ebavõrdse kohtlemise õiguspärasust töötasu osas on põhjalikult analüüsinud õiguskantsler.

3.3.1. Õiguskantsleri seisukoht

Õiguskantsler on analüüsinud avavangla ja kinnise vangla kinnipeetavate ebavõrdsust töötingimusi, sh töötasu puudutavas osas (VangS § 41 lõige 2 põhiseaduspärasust) PS § 12 valguses oma 12.12.2011 arvamuses nr 7-4/110869/1106120. Õiguskantsleri arvamusel seisab kõnealuse erisuse taga VangS § 41 lõike 2 sõnastusest tulenevalt VangS § 6 lõikest 1 tulenev kohustus suunata kinnipeetav õiguskuulekale käitumisele, mille üheks tõhusaks meetmeks on töö. Järelevalveta väljaspool vanglat töötamine ei erine tavapärasest töötamisest, lisaks võib kinnipeetav pärast vabanemist jätkata soovi korral samal töökohal ning see vähendab oluliselt

¹⁴⁰ Õiguskantsleri 12.12.2011 seisukoht nr 7-4/110869/1106120 vastuolu mittetuvastamise kohta. Õiguskantsler 2011, lk 3-4. – [V.V.vastus \(oiguskantsler.ee\)](http://V.V.vastus(oiguskantsler.ee)) (31.01.2024).

riski, et vahetult vabanemisele järgneval ajal sooritaks kinnipeetav uue kuriteo seetõttu, et ta pole suutnud leida endale sobivat töökohta.¹⁴¹

Esimene kaalukas argument, mis räägib selle kasuks, et väljaspool vanglat töötava kinnipeetava tööd on õigustatud reguleerima just töösuhteid käsitlevate seaduste sätteid, on õiguskantsleri sõnul tuletatav VangS § 41 lõikest 2. Viidatud sätte kohaselt ei tohi kinnipeetavaga sõlmitud töölepingust nähtuda tema viibimine karistuse kandmisel. Sellega on õiguskantsleri hinnangul püütud vältida vabaduses viibijatega samas kollektiivis töötava kinnipeetava põhjendamatut sildistamist ja eristamist ning seetõttu on eriti oluline, et kinnipeetava töö kollektiivis sarnaneks võimalikult teiste isikute tööga selles meeskonnas, st et töötajate õigused ja kohustused oleksid võimalikult sarnased, sealhulgas töötasu suurus.¹⁴²

Õiguskantsleri arvates on erinevus töötasu osas (TLS-s sätestatud töötasu alammäärast väiksema töötasu maksmine kinnises vanglas töötavatele kinnipeetavatele) õigustatud muu hulgas põhjusel, et vangla majandustöodes või tootmistegevuses hõivatud kinnipeetav ei pea tegema kulutusi töökohale jõudmiseks, samuti tagatakse vanglasiseselt töötavatele süüdimõistetule regulaarne riigipoolne toitlustamine. Tulenevalt töö asukohast ja muudest asjaoludest, võib väljaspool vanglat järelevalveta töötaval isikul olla vajadus hoolitseda ise oma toitlustamise eest nt lõuna ajal ja kulutada osa oma palgast ühistranspordi sõidupiletitele. Vanglas majandustöödel töötavale kinnipeetavale tagab vajalikus koguses toitu vangla; samuti ei pea kinnise vangla kinnipeetav tegema kulutusi töökohta saabumiseks ja sealt lahkumiseks.¹⁴³

Järgmise põhjusena toob õiguskantsler välja asjaolu, et järelevalveta töötamine väljaspool vanglat toimub tööandja juures, kellel pole vanglaga mingit spetsiifilist seost ja kelle jaoks võiks mõne üksiku töötaja (ühe vangla kinnipeetavate väljaspool vanglat töötamine sama tööandja juures ei saa eelduslikult kunagi olema massiline, kuna tegemist on siiski üsna erandliku olukorraga) jaoks eraldi palgaarvestuse kehtestamine ja rakendamine olla ülemääraselt koormav ning võib lõppastmes kallutada tööandjat valima pigem mittekinnipeetavast töötajat.¹⁴⁴

¹⁴¹ Õiguskantsleri seisukoht nr 7-4/110869/1106120, lk-d 7-8.

¹⁴² *Ibid.*, lk 9.

¹⁴³ *Ibid.*, lk-d 7-8.

¹⁴⁴ *Ibid.*, lk 8.

EVR reegli 3 kohaselt peavad kinnipeetavatele kehtestatud piirangud olema minimaalselt vajalikud ning proportsionaalsed nende kehtestamise õiguspärase eesmärgiga. Eesti õiguses kontrollitakse proportsionaalsuse põhimõttele vastavust kolmeastmeliselt – kõigepealt hinnatakse abinõu sobivust, siis vajalikkust ja vajadusel ka proportsionaalsust kitsamas tähenduses ehk mõõdukust.¹⁴⁵ Ebavõrdne kohtlemine on sobiv, kui see soodustab järelevalveta väljaspool vanglat töötamisega saavutatavat õiguskaualekäitumisele suunamist. Ebavõrdne kohtlemine on vajalik, kui legitiimset eesmärki (väljaspool vanglat töötamise kaudu õiguskaualekäitumisele suunamist) ei ole võimalik saavutada mõne teise, kuid isikut vähem koormava abinõuga, mis on vähemalt sama efektiivne kui esimesena nimetatu.¹⁴⁶

Õiguskantsler rõhutas oma arvamuses, et PS § 12 lõige 1 ei sätesta loetelu eesmärkidest, mille saavutamiseks võib võrdsuspõhiõigust riivata. Seetõttu võib kantsleri arvamusel võrdsuspõhiõiguse kitsendusi kehtestada igal põhjusel, mis ei ole põhiseadusega otseselt keelatud. Põhiseadus ei keela võrdsuspõhiõiguse riivet kinnipeetava õiguskaualekäitumisele suunamise soodustamise nimel ja seega on VangS § 41 lõikes 2 sätestatud erinevat kohtlemist tingiv eesmärk õiguskantsleri hinnangul legitiimne.¹⁴⁷

Vajalikkuse hindamisel on õiguskantsleri arvates kõige ilmsemaks ja võimalikuks alternatiiviks kohaldada väljaspool vanglat järelevalveta töötavate kinnipeetavate töösuhete reguleerimisel vangla majandustöödel töötavate kinnipeetavatega sarnast regulatsiooni, st tasustada mõlemat kinnipeetavate gruppi vähemalt 10%-ga riiklikust palga alammäärast. Õiguskantsleri arvates võiks selline alternatiiv kinnipeetavate olukorda veidi võrdsustada, ent samas vähendada kinnipeetava võimalusi väljaspool vanglat asuva tööandja juures töökoha saamiseks. Nii tekib tööandjal õiguskantsleri arvates täiendav ajakulu, mis kaasneb kinnipeetavale kohaldatava erineva palgaarvestusega, samuti võib kinnipeetav langeda teistsuguse töötasu maksmise korra tõttu töökaaslaste põhjendamatu sildistamise ja põlu alla. Õiguskantsler on samuti leidnud, et juhul kui vanglast väljaspool töötava kinnipeetava suhtes peaks kohaldama kinnises vanglas töötava kinnipeetava töötasu alammäära, võiks see tekitada olukorda, kus kinnipeetavale muutub majanduslikult otstarbetuks töötamine väljaspool vanglat (nt kulub kogu saadav töötasu ära juba ainuüksi töökohale mineku kuludena) ja see vähendaks kinnipeetava huvi avavanglasse pääsemise vastu.¹⁴⁸ Õiguskantsleri arvates puudub

¹⁴⁵ RKÜKo 3-4-1-12-10, p 43.

¹⁴⁶ Kalmo, H., Kask, O. – PSK § 11/1.

¹⁴⁷ Õiguskantsleri seisukoht nr 7-4/110869/1106120, lk 8.

¹⁴⁸ *Ibid.*

võimalik alternatiivne õiguslik regulatsioon, mis tasandaks kinnipeetavate ebavõrdset kohtlemist töötasu suuruse osas, ent oleks seejuures vähemalt sama tõhus ja efektiivne.¹⁴⁹

Õiguskantsler jõudis oma 12.12.2011 arvamuses nr 7-4/110869/1106120 järeldusele, et väljaspool vanglat järelevalveta töötava kinnipeetava erinev kohtlemine võrreldes vangla territooriumil töötavate kinnipeetavatega küll eksisteerib, ent see ei ole kuigi suure mõjuga, samuti ei kaalu see üles erineva kohtlemisega taotletava eesmärgi tähtsust, st on tema hinnangul proportsionaalne. Sellest tulenevalt ei ole kantsleri arvates VangS § 41 lõige 2 vastuolus PS § 12 lõikega 1.¹⁵⁰

3.3.2. Autori seisukoht

Autor nõustub õiguskantsleriga osas, et väljaspool vanglat töötamise reguleerimine tööõiguse seadustega soodustab kinnipeetava ühiskonnastamist, kuna see aitab vältida kinnipeetava põhjendamatu sildistamist ja eristamist nn vabadest töötajatest. Meetme vajalikkuse osas leiab autor, et kuna vangla praktikas on sõlmida eraettevõtetele koostöölepinguid (Tallinna Vangla avavangla kodukorra seletuskirja p 16.4.2) avavangla kinnipeetavate tööhõive tagamiseks, siis miski ei takista vanglat saatmast partnerluse raames eraettevõttesse tööle suurema kinnipeetavate arvu, et vältida üksiku kinnipeetava põhjendamatu sildistamist.

Õiguskantsleri hinnangul vähendaks sarnase palgataseme kohaldamine kinnise vangla kinnipeetava huvi avavanglasse sattumise vastu.¹⁵¹ Autor sellise väitega ei nõustu; avavanglasse saabumisega kaasnevad vangidel mitmed eelised ja hüved (nii materiaalsed kui immateriaalsed), mis säilivad ka juhul, kui väljaspool vanglat töötavale kinnipeetavale makstakse vanglasiseselt töötava vangiga sarnast töötasu. Sellisteks hüvedeks on nt võimalus liikuda vabalt vabaduses, luua uusi sotsiaalsidemeid, teha sisseoste tavapoodidest, st vanglapoe hindadest odavamalt hinnaga ja ka soodushinnaga (Viru Vangla kodukorra seletuskirja p 16.1), samuti võimalus õppida väljaspool vanglat (Viru Vangla kodukorra p 17.3.12) jne.

¹⁴⁹ Õiguskantsleri seisukoht nr 7-4/110869/1106120, lk 9.

¹⁵⁰ *Ibid.*, lk-d 7-8.

¹⁵¹ *Ibid.*

Ebavõrdsete töötingimuste mõõdukuse hindamisel tuleb kaaluda ühelt poolt vangla territooriumill ja väljaspool vanglat töötavate kinnipeetavate võrdsuspõhiõigusesse sekkumise ulatust ja intensiivsust ning teiselt poolt erineva kohtlemise legitiimse eesmärgi tähtsust. Vangistuse täideviimise põhieesmärk on kinnipeetava suunamine õiguskorrale käitumisele. See tähendab karistuse sellist täideviimist, mis peab andma vangistatule võime tulla sotsiaalselt vastutavana edaspidises elus toime ilma õiguskorda rikkumata. Teisisõnu kujutab see ette karistatu resotsialiseerimist ehk tema taastööd teha ühiskonda vähemalt sel määral, et ta ei pane toime uusi kuritegusid.¹⁵²

Käesoleva magistratöö autor leiab, et õiguskantsler ei arvestanud ebavõrdse töötingimuste, sh töötasu proportsionaalsuse hindamisel asjaoluga, et kõik kinnipeetavad peavad võrdsusel alustel, tingimustel ja korras täitma neile seadusega pandud perekondlikke kohustusi (eelkõige PKS §-des 96 ja 97 sätestatud ülalpidamise andmise kohustust alaealisele või haridust omandavale täisealisele lapsele, samas ka üldist PKS §-s 16 sätestatud perekonna ülalpidamise kohustust laste ja lahus elava abikaasa igapäevaste vajaduste rahuldamiseks), sõltumata nende töösuhte liigist. Elatise suurus ei sõltu kinnipeetava palgamäärast, st nii eraettevõttes töötava kinnipeetava kui ka temast vähem teeniva, vangla majandustöodes või tootmistegevuses hõivatud, kinnipeetava palgast tehakse mahaarvamisi sama süsteemi järgi, st VangS § 44 lk-s 2 sätestatud korras. Vabaduses töötavatele kinnipeetavatele maksti töö eest vähemalt TLS § 29 lk-s 7 sätestatud riikliku miinimumpalka (2022. a töötasu alammäär oli 654 eurot¹⁵³). Vangla majandustööl töötavad kinnipeetavad teenisid 2022. aastal keskmiselt 95,87 kuus ja tootmistegevuses hõivatud kinnipeetavad ligikaudu 102,07 eurot kuus.¹⁵⁴

Nagu varem sai mainitud, oli miinimumelatis, mida kinnipeetav oli enne 1.01.2022. a jõustunud kohtulahendiga kohustatud lapsele maksma 2022. aastal, 292 eurot lapse kohta. Kui kohustus ülalpidamist maksta tekkis vangil aga pärast 1.01.2022, tuli ühe ja kahe lapsega kinnipeetaval maksta 186,44 eurot lapse kohta kuus (3 lapse puhul 159,44 eurot). Miinimumelatis oli seega suurem kinnise vangla kinnipeetavate töötasust. Avavangla kinnipeetavate töötasu seevastu oli piisav ülalpidamiskohustuse täitmiseks; 654 eurost sai eraettevõttes töötav süüdimõistetud nettotasuna kätte 604,37 eurot, millest läks VangS § 44 lk-s 2 sätestatud proportsioone arvestades elatise täitmiseks kohustuslikus korras 302,19 eurot (50% töötasust) ja elatise vabatahtlikuks maksmiseks 181,31 eurot (30%). Eeltoodust

¹⁵² Õiguskantsleri seisukoht nr 7-4/110869/1106120, lk 10.

¹⁵³ Vabariigi Valitsuse 09.12.2021 määrus nr 116 "Töötasu alammäära kehtestamine" – RT I, 11.12.2021, 17.

¹⁵⁴ Toona, Murakas.

tingituna mõjutas ebavõrdne töötasu avavangla ja kinnise vangla kinnipeetavate suutlikkust perekondlikke kohustusi täita.

Õiguskantsler ei arvestanud muu hulgas asjaoluga, et kinnipeetavad ei ole vanglas täielikult riigi ülalpidamisel, mis õigustaks neile vabaduses rakendatava töötasu alammäärast madalama palga maksmist. Seda, et kinnipeetav peab teatud kulutusi ise kandma on õiguskantsler ise jaatanud oma 13.02.2013 arvamuses nr 7-4/120885/1300283.¹⁵⁵ Näiteks VSKE § 59¹ lg 1 kohaselt on kinnipeetav kohustatud hüvitama isiklike elektriseadmete kasutamise kulud vastavalt järgmistele normidele: 10–30 W seadme eest kuus 0,63 eurot; 31–100 W seadme eest kuus 2,23 eurot; üle 100 W seadme eest kuus 2,87 eurot. Ka hügieenitarvete eest tuleb kinnipeetaval teatud juhtudel tasuda oma rahaga. Vangla väljastab vangidele minimaalses ulatuses elementaarseid hügieenitarbeid (tualettseepi, majapidamisseepi, hambapastat, hambaharja, ühekordseid raseerimisvahendeid ja hügieenisidemeid). Vangla ei arvesta kinnipeetavale väljastatavate hügieeni esemete arvu puhul isiku tervisliku seisundiga, kehaomaduste või muude iseärasustega (nt kõõlavastast šampooni peab vang soetama oma raha arvel), vaid hügieenitarvete kogus on seatud sõltuvusse kinnipeetava vanglasisesel kontrol olevast rahasummast. Kinnipeetavale väljastatakse täiendavaid hügieenitarbeid ainult siis, kui tema isiklikul arvel on taotluse esitamisele eelnenud kolmel kuul vabaks kasutuseks olnud raha alla 15 euro (Viru Vangla kodukorra p-d 11.3.1-11.3.3). VangS § 28 lg 2 kohaselt toimub ka kirjavahetus (nt lähedastele saadetavad kirjad) ja telefoni kasutamine kinnipeetava kulul. Vangla kulul saadetakse üksnes need kinnipeetava kirjad, mis on adresseeritud õiguskantslerile, vanglatele, Presidendi Kantseleile, prokurörile, uurijale, vanglakomisjonile või kohtule (VSKE § 47).

Õiguskantsler jättis ebavõrdsuse mõõdukuse hindamisel tähelepanuta muu hulgas asjaolu, et vangla territooriumil töötavad kinnipeetavad võivad kaupu soetada üksnes vanglasisesest poest. VangS § 48 lg 1 kohaselt võib kinnipeetav oma isikuarvel oleva raha eest sisekorraeskirjades sätestatud korras osta toiduaineid, isikliku hügieeni tarbeid ja muid asju, mille omamine vanglas on lubatud (nt tehnikaseadmeid). Kaupu müüb vangla või eraõiguslik juriidiline isik, kellega on sõlmitud vastav tsiviilõiguslik leping. Vanglapoe hinnad on aga tavapoodide hindadest tunduvalt suuremad. Müüdava kauba hind ja kauba kättetoimetamise kulu võivad olla turuhinnast kuni 20 protsenti kõrgemad (VangS § 48 lg 1).

¹⁵⁵ Õiguskantsleri 13.02.2013 soovitus nr 7-4/120885/1300283 õiguspärasuse ja hea halduse tava järgimiseks. Kinni peetavatele isikutele esmaste hügieenitarvete võimaldamine. Õiguskantsler 2013, lk 7. – https://www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/õiguskantsleri_sovitus_kinni_peatavatele_isik_utele_esmaste_hugieenitarvete_voimaldamine.pdf (31.01.2024).

Seda, et “vanglas on poeteenus oma olemuselt olnud võrreldes suurte jaekauplustega kallim ja ühtlasi ei rakendu toodetele ka võimalikke sooduskampaaniaid” kinnitas ka vanglateenistuse avalike suhete nõunik.¹⁵⁶ Eraõigusliku lepingu alusel töötavad kinnipeetavad saavad seevastu oma sisseoste teha tavapoodidest, kus on madalama hinnaga ja soodushinnaga tooted. Nii sätestab Viru Vangla kodukorra seletuskirja¹⁵⁷ p 16.1, et avavangla kinnipeetav võib sisseoste teha ka väljaspool vanglat. Seega kulutavad avavangla kinnipeetavad vähem raha sisseostudele võrreldes haldussuhte raames töötavad, neist väiksemat palka teenivad süüdimõistetud.

Lisaks eeltoodule, erinevalt avavangla kinnipeetavatest, kelle töösuhe on reguleeritud tööõiguse seadustega ja mitte VangS-iga, ei peeta vangla territooriumil töötavate kinnipeetavate palgast kinni maksud (v.a tulumaks). Sotsiaalmaksuseaduse (SMS) § 3 p 8 kohaselt ei maksustata sotsiaalmaksuga summasid, mida makstakse isikule, kes viibib kohtuotsuse alusel kinnipidamiskohas, st kinnipeetavale. Vastavalt RPKS § 28 lõikele 1 arvatakse pensioniõigusliku staaži hulka tegevuse aeg, kui tööandja oli kohustatud maksma sotsiaalmaksu. Seega ei loeta vanglas töötamise aega pensionistaaži hulka ning kinnipeetaval puudub õigus pensionile vanglas töötatud aja eest. Sotsiaalmaksuga mittemaksustatava väljamaksena on kinnipeetava töötasu ühtlasi vabastatud töötuskindlustuse seaduse (TKindLS) § 40 lg 2 p 4 alusel töötuskindlustuse ja kogumispensionide seaduse (KoPS) § 7 lg 2 kohaselt kohustusliku kogumispensioni maksetest. Tegelikult tähendab see aga, et vangla majandustöodel või tootmistegevuses hõivatud vange ei ole piisavalt kaasatud riiklikku sotsiaalkindlustussüsteemi, nende töötasust ei peeta kinni töötuskindlustuse, kohustusliku kogumispensioni ega sotsiaalmaksud, mis annaksid neile võimaluse sissetuleku saamiseks töö kaotuse korral või pensionieas (KoPS § 1).

Eeltoodud argumentidele tuginedes leiab autor, et kinnipeetavate põhiõigustesse sekkumise ulatus erineva töötasu kaudu on liiga suur võrreldes ebavõrdse kohtlemise legitiimse eesmärgi (kinnipeetavate taasühiskonnastamise) tähtsusega.

Autor juhib tähelepanu, et Eestile siduv rahvusvaheline õigus ei tee õiglaste töötingimuste, sh õiglase töötasu puhul vahet, kas kinnipeetav on ohtlik või ei ole, st kas ta paikneb kinnises vanglas või avavangla osakonnas; kas ta töötab kinnipidamisastuse territooriumil või

¹⁵⁶ Kruse, K. HINNATÕUS: Vangla poe hinnad teevad kinnipeetavale liiga: ebareaalne, ei olegi võimalik enam poes käia. (23.03.2023) – Postimees. elu24.postimees.ee. <https://elu24.postimees.ee/7737519/hinnatous-vangla-poe-hinnad-teevad-kinnipeetavale-liiga-ebareaalne-ei-olegi-voimalik-enam-poes-kaia> (29.01.2024).

¹⁵⁷ Viru Vangla kodukorra seletuskiri. – <https://vanglateenistus.ee/meist/vanglateenistus/viru-vangla> (29.01.2024).

väljaspool vanglat. Õiglast ja võrdset palka peaks saama iga kinnipeetav, sõltumata retsidiivsusest, ohtlikkuse tasemest ja sellest, mis töösuhte vormis isik tööd teeb, st kas töötab majandustööl, vangla käitises või eraettevõttes. EVR reegli 26 kohaselt tuleb vangidele pakkuda tööd vanglaasutuste endi poolt või koostöös erasektori lepingupartneritega väljaspool vanglat, kusjuures vangid peavad mõlema töösuhte tüüpi korral saama töö eest õiglast tasu. Inimõiguste ülddeklaratsiooni artikli 7 kohaselt on kõik inimesed seaduse ees võrdsed ja neil on ilma igasuguse vahetagemiseta õigus seaduse võrdsele kaitsele. Kõigil inimestel on õigus olla võrdset kaitstud ükskõik missuguse diskrimineerimise eest, mis on vastuolus ülddeklaratsiooniga. Ülddeklaratsiooni artikkel 23 sätestab, et igal inimesel on õigus võrdsele tasule võrdse töö eest ilma igasuguse diskrimineerimiseta. Seega, kui vangla territooriumil tehtav töö sarnaneb tööülesannete mahu ja sisu poolest eraettevõttes avavangla kinnipeetavate tehtud tööga, peaks kinnipeetavatele maksma töö eest võrdset töötasu.

Autori arvates, kui mitte võrdsustada avavangla ja kinnise vangla töötavate kinnipeetavate töötasu, tekib oht, et avavanglasse soovitakse pääseda ainuüksi selleks, et parandada väljaspool vanglat töötades oma majanduslikku olukorda, teenides seal rohkem raha kui vangla pakutaval töö. Avavanglas töötamine peab aga teenima taasühiskonnastavat, mitte rahalise kasu saamise eesmärki. Nii on RTO konventsioonide ja soovitude rakendamise komitee oma kommentaaris sunniviisilise töö konventsiooni kohta öelnud, et kinnipeetavate töö teenib eeskätt rehabiliteerivaid ja taasühiskonnastavaid eesmärke uute tööoskuste omandamisest tekkiva kasu kaudu. Ka EVR reegel 105 sätestab, et ehkki kasumi taotlemine asutuste tööstusest võib olla kasulik standardi tõstmisel ning kutsealase ettevalmistamise kvaliteedi ja asjakohasuse parandamisel, ei tohiks vangide huve sellele eesmärgile allutada.¹⁵⁸ Seda, et vangide huvid ei tohi olla ajendatud vanglatööst rahalise kasu saamise motiividest, kinnitab lisaks eeltoodule ka Mandela reegel 99.

Autor leiab siiski, et kinnipeetavate töötasu võrdsustamisele VangS § 43 lg 2 järgi (10% riiklikust palga alammäärast) on olemas leebem alternatiiv. Autori hinnangul võiks vähendada avavanglas paiknevate kinnipeetavate töötasu proportsionaalselt kulutustega, mida vangla on teinud, soodustamaks nende töötamist väljaspool kinnipidamisasutust. Selline lähenemine on kooskõlas Majanduslike, sotsiaalsete ja kultuuriliste õiguste komitee arvamusega Pakti artiklis 7 sätestatud termini “töötasu” tähendusest. Komitee arvates hõlmab mõiste “töötasu” töötajale tööandja poolt otseselt või kaudselt makstavaid rahalisi või mitte-rahalisi hüvitisi, sh

¹⁵⁸ COE. Commentary on Recommendation Rec(2006)2, lk 26.

sotsiaalkindlustuse sissemaksed, kulutused töötaja eluasemele ja toidule.¹⁵⁹ Sama seisukohta pooldab ka RTO võrdse tasustamise konventsioon, mille kohaselt hõlmab mõiste “tasu” tavalist, põhi-või miinimumpalka või töötasu ning mis tahes täiendavaid tasusid, mida tööandja maksab töötajale otseselt või kaudselt, kas sularahas või mitterahalise hüvitisena, ja mis kaasnevad konkreetse töösuhte olemusega (artikli 1 jaotis a)).

Tallinna Vangla kodukorra¹⁶⁰ p 16.4.3 kohaselt lähevad avavangla kinnipeetavad tööle ja tulevad töölt töögraafiku alusel. Sisuliselt tähendab see, et avavangla kinnipeetavad ööbivad vanglas ja seda saab käsitleda majutusteenusena. Tallinna Vangla avavangla päevakavast tuleneb, et avavangla kinnipeetavatele pakutakse kinnipidamisasutuse poolt ka hommiku- ja õhtusööki (toitlustamise teenus). Eeltoodust tulenevalt on autori arvates õigustatud avavangla kinnipeetavate palgast maha arvata summad, mida vangla on kandnud seoses kinnipeetavate toitlustamise ja majutusega. Seejuures tuleb aga jälgida, et kinnipeetavatele jääks pärast töötasust mahaarvamiste tegemist piisavalt rahalisi vahendeid oma lahus elava abikaasa ja laste esmavajaduste rahuldamiseks (perekondliku kohustuse täitmiseks).

3.4. Kinnipidamised kinnipeetava töötasust

Neljas õigulik dilemma on seotud kinnipidamistega kinnipeetava töötasust (täitemenetluse käigus rahaliste nõuete täitmisega vanglas), mis mõjutavad karistust kandva isiku sissetuleku suurust ning sellest tulenevalt ka tema võimelisust tasuda vajalike teenuste (nt telefoni kasutamine perega suhtlemiseks, lähedastele kirjade saatmine) eest ja suutlikkust täita oma perekondlikke kohustusi. Rahvusvahelise õiguse kohaselt (vastavalt Pakti artiklile 7, Majanduslike, sotsiaalsete ja kultuurialaste õiguste komitee arvamusele Pakti artiklist 7 koostoimes Mandela reegluga 103) peavad kinnipeetavad saama kulutada vähemalt osa teenitud rahast lubatud isiklike asjade soetamiseks ning suutma saata osa oma sissetulekust perekonnale. Osa kinnipeetava teenitud rahast peaks kuuluma vabanemisefondi.

Eesti TMS § 31 lg 1 sätestab, et vangla kannab kinnipeetava töötasust või muust kinnipeetavale laekuvast rahast kinnipeetud osa igas kuus selle kohtutäituri ametialasele arvelduskontole, kes on rahalise nõude täitmiseks saanud. Kinnipeetav osa arvutatakse vastavalt vangistusseaduse §-le 44. Kinnipeetavalt kinnipeetud raha jaotamiseks koostab

¹⁵⁹ E/C.12/GC/23, lk-d 3-4.

¹⁶⁰ Tallinna Vangla kodukord. – <https://vanglateenistus.ee/meist/vanglateenistus/tallinna-vangla> (02.02.2024).

kohtutäitur arvestuse ja kannab raha sissenõudjale üle (TMS § 31 lg 2). TMS § 114 lg 1 p-de 1 ja 4 kohaselt peavad nõude arestimisaktis peavad olema märgitud sissenõutava summa suurus ja korraldus täita kohustus võlgniku asemel kohtutäiturile. Nõue on arestitud, kui arestimisakt on võlgniku suhtes kohustatud kolmandale isikule (sh kinnipidamisasutusele) kätte toimetatud (TMS § 114 lg 4). Kui kohtutäitur on saatnud vanglale täitmiseks nõude arestimisakti, loetakse arestimisakt jõus olevaks ka võlgniku poolt tulevikus tekkiva nõude suhtes. Arestimisakt kehtib, kuni nõue täidetakse (TMS § 114 lg 5).

3.4.1. Kohtu seisukoht

Kohtuasjas 3-3-1-86-08 vaidlesid menetlusosalised TMS § 31 ja VangS § 44 kohaldatavuse üle olukorras, kus kohtutäitur on arestinud kinnipeetava nõuded vangla vastu. Kinnipeetav palus kohtule esitatud kaebuses tunnistada õigusvastaseks vangla toimingud, mis seisnesid selles, et jõustunud kohtuotsustega vanglalt kinnipeetava kasuks välja mõistetud summast (riigilõivud ja õigusabikulud) ei tasunud vangla VangS § 44 lk-s 2 sätestatud proportsioone järgides tema isikuarvele, vaid vastavalt nõuete arestimise aktidele täies ulatuses kohtutäituri arvele. Kohus uuris vaidlusaluses asjas, et kas juhul, kui kinnipeetav, kelle nõuded kohtutäitur on arestinud, pole oma õiguste kaitseks kasutanud TMS §-des 217 ja 218 sätestatud võimalusi kohtutäituri otsuse ja tegevuse vaidlustamiseks (kohtutäituri tegevuse peale kaebuse esitamine kohtutäiturile ja kohtule), on vanglal õigus ja kohustus lähtuda VangS § 44 lk-st 2.¹⁶¹

Vangla hinnangul olid rahalised nõuded kohtutäiturite poolt arestitud TMS § 114 lg-st 4 tulenevalt alates hetkest, kui arestimisakt oli kinnipidamisasutusele kätte toimetatud. Nõuete arestimise aktidega keelas kohtutäitur vanglalt võlgu olevat summat kinnipeetavale välja maksta ja vanglat on kohustatud nõuet täies ulatuses täitma sissenõudjate kasuks kohtutäiturile. Vangla arvas, et juhul, kui kinnipeetav leiab, et rahaliste nõuete arestimisega on rikutud tema õigusi, on tal õigus kaevata kohtutäituri tegevuse peale TMS §-s 217 sätestatud korras. Kinnipeetav esitas hiljem kaebuse kohtutäituri tegevuse peale. Kohtutäitur viitas otsuses kaebusele TMS §-le 111, mis sätestab, et sissenõude pööramiseks nõudele arestib kohtutäitur nõude ja kohustab kolmandat isikut täitma kohustuse sissenõudja kasuks kohtutäiturile. Kohtutäitur leidis, et vaidlusalune nõue ei kuulunud TMS §-s 112 loetletud nõuete hulka, millele ei saa sissenõuet pöörata ja otsustas seega arestimisakte jõusse jätta.

¹⁶¹ RKHKo 3-3-1-86-08.

Kinnipeetav esitas seejärel kohtule kaebuse vangla keelduva otsuse, mitte kohtutäituri otsuse peale.¹⁶²

Kollegium leidis, et ühelt poolt on vangla täiteasjas kohustatud isik, kes peab arestimisakti täitma. Teisalt peab ta tagama kinnipeetavate õiguste kaitse (VangS § 44 lg 2 õige kohaldamise). Kolleegiumi hinnangul kujutab kohtutäituri viidatud TMS § 111 endast üldnormi nõuete arestimiseks. Lisaks sellele on seadusandja ette näinud teistsugused reeglid erijuhtudeks, mille hulka kuulub ka TMS § 31 viitega VangS § 44 lg-le 2. Seega tuleb kolleegiumi arvates kinnipeetava nõuete arestimisel arvestada TMS §-s 31 ja VangS § 44 lg-s 2 sätestatud. Erinormi (TMS § 31) olemasolu tõttu ei põhjenda kinnipeetava nõuete arestimist ka asjaolu, et seda ei keela TMS § 112, mis loetleb nõuded, millele sissenõuet pöörata ei saa. Siiski leidis kohus samas kohtuasjas, et kohtutäituri otsuste ja tegevuse vaidlustamiseks sätestatakse täitemenetluse seadustikus omaette menetluskord ning kui arestimisakti pole vaidlustatud või on jäetud kasutamata edasikaebe võimalus, kehtib võlgniku suhtes kohustatud kolmanda isiku (antud juhul vangla) ja võlgniku vahelises suhtes ka ebaõige arestimisakt (TMS § 114 lg 5). Seetõttu leidis kohus, et kui isik ei ole kasutanud TMS §-s 218 ette nähtud õiguskaitsevahendit õigusvastase arestimisakti vaidlustamiseks (kohtule kaebuse esitamise kohtutäituri otsuse peale), puudus vanglal kui võlgniku suhtes kohustatud isikul võimalus arestimisakti võimalikust õigusvastasusest sõltumata rahuldada kinnipeetava nõue TMS §-st 31 ja VangS § 44 lg-st 2 tulenevaid proportsioone arvestades ning jättis kinnipeetava kaebuse eeltoodud põhjendustel rahuldamata.¹⁶³

Seda, et kinnipeetava ja vangla suhtes kehtib ka sisuliselt ebaõige täitmisakt, on kohus jaatanud ka kohtuasjas 3-22-2043, milles magistritöö autor osales vangla esindajana. Kohtu hinnangul puudus vanglal kohtutäituri arestimisakti saamisel aktis toodud kohustuse täitmise osas kaalutusõigus. Vangla osales arestimisakti täitmisel üksnes kaebaja suhtes kohustatud kolmanda isiku, mitte aga sissenõudjana. Täitemenetluses kehtivast formaliseeritusse printsibist tulenevalt pidi vangla arestimisakti täitma isegi kui siis, kui see oleks õigusvastane. Arestimisakti täitmisest alusetul keeldumisel või selle mittenõuetekohasel täitmisel oleks kohtutäitur olnud õigustatud kohaldama vangla suhtes kohaselt sunniraha (TMS § 261 lg 1 p 2).¹⁶⁴ Kohus rõhutas, et kohtutäituri täitmisakti ei saa vaidlustada vaidmenetluses ning juhul, kui kaebaja leiab, et rahaliste nõuete arestimisega on rikutud tema õigusi, on tal õigus kaevata

¹⁶² RKHKo 3-3-1-86-08.

¹⁶³ *Ibid.*, p-d 17-19.

¹⁶⁴ RKHKo 3-22-2043, p 16.

kohtutäituri tegevusele TMS §-des 217-218 sätestatud korras.¹⁶⁵ Samale järeldusele on Riigikohus jõudnud ka eelviidatud haldusasjas nr 3-3-1-86-08.¹⁶⁶

3.4.2. Autori seisukoht

TMS § 217 lg 1 kohaselt võib täitemenetluse osaline esitada kohtutäiturile kaebuse kohtutäituri otsuse või tegevuse peale täitedokumendi täitmisel või täitetoimingu tegemisest keeldumisel. TMS § 218 lg 1 sätestab, et kaebuse kohta tehtud kohtutäituri otsuse peale võib menetlusosaline esitada otsuse kättetoimetamisest arvates kümne päeva jooksul kaebuse maakohtule. Kohtutäituri otsuse või tegevuse peale ilma eelnevalt kohtutäiturile kaebust esitamata kohtule kaevata ei saa. VangS § 28 lg 2 kohaselt toimub kirjavahetus ja telefoni kasutamine kinnipeetava kulul. Vangla kulul saadetakse üksnes õiguskantslerile, vanglatele, Presidendi Kantseleile, prokurörile, uurijale või kohtule adresseeritud kirjad (VSKE § 47). Kuna kohtutäiturit ei ole VSKE §-s 47 (mis võimaldab kirja saatmist vangla kulul) nimetatud, toimub kirjavahetus kohtutäituriga eranditult kinnipeetava enda kulul.

PS § 15 sätestab, et igapähe on õigus pöörduda oma õiguste ja vabaduste rikkumise korral kohtusse. Igapähe võib oma kohtuasja läbivaatamisel nõuda mis tahes asjassepuutuva seaduse, muu õigusakti või toimingu põhiseadusevastaseks tunnistamist. Kohus järgib põhiseadust ja tunnistab põhiseadusevastaseks mis tahes seaduse, muu õigusakti või toimingut, mis rikub põhiseaduses sätestatud õigusi ja vabadusi või on muul viisil põhiseadusega vastuolus. Kuna kohtutäituri kaebemenetlus on lahutamatu osa kohtusse pöördumise õigusest, saab sellele laiendada ka teatud kohtusse pöördumise põhimõtteid.¹⁶⁷ Autor leiab, et regulatsioon, mille kohaselt saab kinnipeetav teostada oma kaebeõigust kohtutäituri tegevuse vaidlustamisel üksnes juhul, kui tal on endal piisavalt rahalisi vahendeid kirjavahetusega kaasnevate kulude tasumiseks, ei taga tema kohtukaebeõiguse tegeliku teostamise, kuigi selleks on õiguskorras ette nähtud eraldi kaebemenetlus (TMS § 217). Antud juhul võib rääkida olukorrast, kus õiguslikult on kinnipeetavatel kaebeõigus olemas, kuid faktiliselt mitte. Ka õiguskantsler leidis oma 21.06.2011 märgukirjas¹⁶⁸, et VangS § 28 lg 2 on PS §-ga 11 ja § 15 lõikega 1

¹⁶⁵ RKHKo 3-22-2043, p 18.

¹⁶⁶ RKHKo 3-3-1-86-08, p 19.

¹⁶⁷ Õiguskantsleri 21.06.2011 märgukiri seaduse muutmiseks nr 6-3/091938/1102165, 6-3/091951/1102165, 6-1/110810/1102165. Õiguskantsler 2011, lk 3. –

https://www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/õiguskantsleri_margukiri_kinnipeetavate_kirjavahetus_kohtutaituritega.pdf (02.02.2024).

¹⁶⁸ *Ibid.*, lk 1.

vastuolus osas, milles ei võimalda kohtutäiturile kaebuse esitamisel teha erandit piirangust, et kinnipeetava kirjavahetus toimub kõikidel juhtudel ja täies ulatuses kinnipeetava kulul.

Autor leiab eeltoodule tuginedes, et kinnipeetavate töötasu pole piisavalt ja tõhusalt kaitstud sisuliselt ebaõigete, st ebaseaduslike kinnipidamiste eest. Kinnipeetav peab saama oma töö eest õiglast tasu, samuti tuleb talle tagada muu hulgas võimaluse end tõhusalt kaitsta töötasust ebaõigete mahaarvamiste eest. Autori hinnangul peab kinnipeetava kaebeõigus olema nii seadusega ettenähtud kui ka olema reaalselt võimalik/teostatav. Autori arvates tuleks õigusliku probleemi lahendamiseks viia VangS § 28 lg 2 kooskõlla igäihe õigusega pöörduda oma õiguste ja vabaduste kaitseks kohtusse ehk PS §-ga 15, st lisada kohtutäiturit VSKE §-s 47 sätestatud erandite loetellu. Teine alternatiiv oleks panna kohtutäituri täitmisaktide vaidlustamise kohustuse vanglale. Sellist autori seisukohta toetab ka Eesti kohtupraktika, nimelt leidis Riigikohtu halduskohtukolleegium kohtuasjas 3-3-1-86-08, et TMS § 217 lg-st 1 tulenevalt võiks vangla, kes on täitmisaktide täitmisel käsitatav TMS § 5 lg 1 mõttes muu isikuna, kelle õigusi täitemenetlus puudutab, saaks täitemenetluse osalisena juhul, kui ta hindab täituri akti õigusvastaseks, selle ise vaidlustada, et vältida oma tegevuse vastuolu TMS §-ga 31 ja VangS §-ga 44.¹⁶⁹

KOKKUVÕTE

Töö kaudu saab kinnipeetav arendada oma saavutusvõimet, kasvatada sotsiaalset vastutust, enesekindlust ja -teadvust, tõsta tööalast kvalifikatsiooni ning suurendada oma vaimset ja füüsilist võimekust. Töötamine aitab kinnipeetaval toetada oma pere rahaliselt, mis võib parandada tema emotsionaalset heaolu. Vanglates kasutatakse kinnipeetavate kaasamist tööprotsessidesse nende sotsiaalse rehabiliteerimise vahendina. Vangistuse täideviimise eesmärk on kinnipeetava suunamine õiguskulekale käitumisele ja õiguskorra kaitsmine läbi kinnipeetava maksimaalse töehõive tagamise, mis aitab kaasa kinnipeetava ohtlikkuse ja retsidiivsuse vähenemisele.

Nõuded kinnipeetavate töötingimustele (sh töötasule) tulenevad Eestile siduvatest EN ja ÜRO välislepingutest (majanduslike, sotsiaalsete ja kultuurialaste õiguste rahvusvahelise paktis, sunniviisilise töö konventsioonis, sotsiaalhartas, inimõiguste ülddeklaratsioonis), soovitusliku

¹⁶⁹ RKHKo 3-3-1-86-08, p 19.

iseloomuga suunistest (EVR, Mandela reeglid, kinnipeetavate kohtlemise aluspõhimõtted) ning on samuti tuletatavad EIK kohtupraktikast.

Eelmainitud õigusallikate kohaselt on kinnipeetavatel õigus õiglastele ja soodsatele töötingimustele, muu hulgas õiglasele palgale ja võrdsele tasule samaväärse töö eest ilma igasuguse diskrimineerimiseta. Vangide töötasu peab tagama rahuldava elatustaseme nende endi ja nende perede jaoks, st olema piisav teiste rahvusvahelistes õigusallikates sätestatud õiguste kasutamiseks (sotsiaalkindlustus, meditsiiniteenused, haridus, vajalikus koguses toit ja vesi, tervishoid, eluase ja riided, vajalikud lisakulud, nt transpordikulud). Õiglast ja võrdset tasu on õigustatud saama nii eraettevõttes kui ka vangla territooriumil töötavad kinnipeetavad. Õiglase palga suurus sõltub mitmetest objektiivsetest kriteeriumitest, näiteks töö tulemustest, vastutuse ulatusest, töö tegemiseks vajalike oskuste ja hariduse olemasolust, töö mõjust tervisele jm. Töötasu mõiste hõlmab tööandja poolt otseselt või kaudselt makstavaid rahalisi ja mitterahalisi hüvitisi (näiteks ravikindlustuse sissemaksid, kulutusi majutusele ja toitlustamisele). Vangla võib nõuda kinnipeetavalt tasuta töötamist, kui selle eest saab kinnipeetav mitterahalise hüvitise õiguse nõuda enda ärakandmisele kuuluva karistusaja vähendamist proportsionaalselt töötatud ajaga. Kinnipeetavatele tuleks ideaaljuhul töö eest maksta riiklikku miinimumpalka. Vanglal vajalike vahendite puudumine ei õigusta sellise palgamäära rakendamist, millega rikutakse vangide inimõigusi.

Kinnipeetavad peaksid saama kulutada vähemalt osa teenitud rahast lubatud isiklike asjade soetamiseks ning saata osa oma sissetulekust perekonnale ehk sisuliselt täitma perekondlikke kohustusi. Osa kinnipeetava teenitud rahast peaks jääma vangla administratsiooni hoiule, kes annab hoiustatud summad talle vabastamise hetkel üle. Väljaspool vanglat peavad kinnipeetavad tööd tegema vabatahtlikult, sh saama valida endale meelepärasema tööandja lähtudes pakutava töötasu suuruselt. Vangide töötingimused (sh palgamäär) peavad sarnanema võimalikult täpselt vabaturu töötingimustega. Süüdimõistetud vangid peavad saama võimaluse töötada ja/või osaleda aktiivselt rehabiliteerivates tegevustes. Kui süüdimõistetud vang osaleb haridus- või muus programmis temale kavandatud režiimi osana tööajal, makstakse talle tasu, nagu ta oleks töötanud. Vangide huvid ja nende kutsealane väljaõpe ei tohi olla ajendatud vanglatööst rahalise kasu saamise motiividest.

Eesti õiguse kohaselt peab kinnipeetava töötasu olema vähemalt 10% riiklikust palga alammäärast. Õiguskirjanduses põhjendatakse kinnipeetava töötasule üldisest töötasu alammäärast madalama miinimummäära kehtestamist sellega, et kinnipeetava elutingimused

ei ole võrreldavad tavaelu tingimustega, millega arvestatakse üldise miinimumpalga kehtestamisel, kuna karistuse kandmise ajal kannab kinnipeetava ülalpidamiskulud riik. Kinnipeetava töötamise korral järelevalveta väljaspool vanglat kohaldatakse töösuhteid reguleerivate seaduste sätteid, sh töötasu kohta, st kinnipeetava töötasu ei või sel juhul olla riiklikust miinimumpalgast väiksem. Töötamist väljaspool vangla territooriumi kohaldatakse soodustusena avavangla kinnipeetavale, kelle suhtes on piisavalt alust oletada, et ta ei pane toime uusi õiguserikkumisi. Kinnipeetava isikuarvele laekuvatest summadest (sh palgast ja õppimise eest saadud tasust) jäetakse 50% rahaliste nõuete täitmiseks, 20% hoiustatakse vabanemistoetusena ja 30% jäetakse kinnipeetavale vanglasiseseks kasutamiseks. Kinnipeetava töötasu maksustatakse ainult tulumaksuga.

Autori püstitatud hüpotees pidas paika osaliselt. Kinnitust ei leidnud autori väide, et rahvusvahelise õiguse kohaselt ei tohiks vangidele maksta seadusega kehtestatud alammäärast madalamat töötasu. Arvestades vangide töö ebastabiilsust, töösuhte kestvuse sõltuvust karistusaja pikkusest ning pidades silmas muu hulgas asjaolu, et kinnipeetavate töö teenib eeskätt rehabiliteerivaid ja taasühiskonnastavaid eesmärke, on ÜRO (ILO) arvates vangide palgad, mis jäävad veidi alla riikliku miinimummäära õigustatud tingimusel, et need pole nii madalad, et neid saaks pidada ekspluateerivateks. Töötasu kindlaksmääramisel on ÜRO lubanud arvesse võtta kinnipeetavate töö tootlikkust ja arvata vangide palkadest maha kulud, mida ettevõtte kannab seoses vangide ohutuse tagamisega töökohal ja kinnipeetavate järelevalvega, samuti kulud toitlustamisele ja majutusele. Rahvusvaheliste ja siseriiklike õigusallikate analüüsi tulemusena tuvastas autor 4 probleemkohta Eesti õiguses, mis räägib hüpoteesi kasuks osas, et Eesti kinnipeetavate töötasu jääb rahvusvahelise õigusega kehtestatud normidest allapoole ning on ÜRO ja EN standarditega võrreldes ebaküllaldane. Teisisõnu ei vasta Eesti kinnipeetavate töötasu rahvusvahelise õiguse nõuetele.

Esimene õiguslik probleem on seotud kinnipeetava perekondliku kohustuse täitmisega vanglas. Eesti seadusandluse kohaselt on abikaasad vastastikku kohustatud oma tööga ja varaga perekonda ülal pidama, st tegema vajalikke panuseid ühise majapidamise kulude katteks, sh nende laste tavapärase ning erivajaduste rahuldamiseks. Olukorras, kus vanem elab lapsest lahus, peab vanem täitma lapse ülalpidamiskohustust elatise maksmise teel. Kui kinnipeetav oli enne 1.01.2022 kohtulahendiga kohustatud maksma miinimumelatist, oli see summa 2022. aastal 292 eurot, pärast 1.01.2022 tuli ühe või kahe lapsega kinnipeetaval maksta elatist 186,44 euro ulatuses lapse kohta ning 3 lapse puhul 159,44 eurot.

Vangla majandustöödel täiskohaga töötavatele kinnipeetavatele (80% kinnipeetavatest) maksti 2022. aastal keskmiselt 95,87 eurot kuus, EVT-s töötavatele kinnipeetavatele keskmiselt 102,44 eurot kuus. Sellest summast said majandustöödel töötavad kinnipeetavad isiklikuks kasutamiseks 28,76 eurot kuus, mida nad said vabatahtlikult saata oma perele. Rahaliste nõuete täitmiseks kohustuslikus korras läks 47,94 eurot. Tootmistegevuses hõivatud süüdimõistetud said vabaks kasutamiseks 30,72 eurot ja 51,2 eurot läks hagide katteks. Aastal 2022 sai riigikeele kursust edukalt läbinud 106 kinnipeetavat õppimise eest 69,03 eurot kuus (hagide katteks läks 34,52 eurot ja vabaks kasutamiseks 20,71 eurot), 248 õppetöös osalenud kinnipeetavat teenis õppimisest 20,71 eurot kuus (sellest läks rahaliste nõuete täitmiseks 10,36 eurot ja isiklikuks kasutamiseks 6,21 eurot). Kinnipeetaval ei ole lubatud elatisnõuet täita ka vangistuse aja jooksul vabanemise fondi kogunenud raha (20% sissetulekust) arvel.

Eeltoodust tulenevalt leidis autor, et vangla territooriumil töötav, st majandustöödel ja tootmistegevuses hõivatud kinnipeetav ei saa elatist maksta ulatuses, mis rahuldaks tema lapse minimaalseid igapäevaseid vajadusi. Eesti kohtupraktikast tuleneb aga põhimõte, et kinnipeetav on, sõltumata oma halvast majanduslikust seisundist, kohustatud elatist maksma, kui lapse huve arvestades ei saa viimasele teiste vahendite ja võimaluste abil rahuldavat elatustaset tagada. Elatisnõude mittetäieliku täitmise tõttu tekib kinnipeetaval igakuiselt võlg, mis raskendab autori arvates tema toimetulekut pärast vabanemist ja mis võib mõjutada teda uuesti kuritegelikule teele langeda, otsimaks lahendusi majanduslikele probleemidele.

Järgmine probleem on seotud rehabiliteerivate tegevuste tasustamisega. Rahvusvahelise õiguse kohaselt, kui süüdimõistetud vang osaleb haridus- või sotsiaalprogrammis temale kavandatud režiimi osana tööajal, makstakse talle tasu, nagu ta oleks töötanud. Haridust kui taasühiskonnastavat meetodit käsitletakse tööga võrdsustatuna ning seetõttu ei tohi vangid olla õppetöös osalemise tõttu rahaliselt ega muul viisil ebasoodsamas olukorras. Vangla sotsiaalprogrammid on kasulikud vanglasse saabunud inimese individuaalse riski- ja vajaduste hindamise seisukohalt, kuna aitavad leevendada ärevust, mida inimesed tunnevad pärast vanglasse saabumist. Vanglas toimuvad sotsiaalprogrammid teenivad sarnaselt töö ja haridusega vangistuse resotsialiseerivaid eesmärke, võimaldades kinnipeetaval muuta oma kriminaalseid harjumusi ja hoiakuid.

Sotsiaalprogrammide läbimise eest Eesti vangidele raha ei maksta. Kuigi Eesti vangistusseadus võrdsustab hariduse omandamise ja töötamise kui vangistuse täideviimise käigus rakendatavad kohtlemisabinõud, saavad Eesti kinnipeetavad tasu üksnes teatud

õppetöö liigis (riigikeele kursusel) osalemise eest, kusjuures makstava tasu suurus sõltub õppetöös osalemisest ja selle tulemuslikkusest.

ÜRO ja EN õigusnormistik ei seosta hariduse tasustamist õppetöö liigiga. Rahvusvahelise õiguse kohaselt tuleb soodustada kinnipeetava igasugust õppimist, mis hõlbustab tema taasühiskonnastumist. Tasu peaksid saama kõik õppivad kinnipeetavad, kui hariduse ja kutseoskuste omandamine on neile kasulik ja teenib taasühiskonnastavaid eesmäärke, st võimaldab parandada vangide tulevast konkurentsivõimet vabatööturul. Autori arvates aitaks raha maksmine õppetöös osalemise eest motiveerida süüdimõistetud isikuid uusi teadmisi omandama ja tagaks neile sissetuleku, mille vang saaks kulutada nii enda kui ka oma perekonna esmavajaduste rahuldamisele (sh elatishõude täitmisele).

Lähtudes asjaolust, et kinnipeetavate üld- ja kutseõpe ning sotsiaalprogrammid toimuvad tööajal ja töötamise asemel, oleks autori arvates õiglane neile saamata jäänud töötasu kompenseerida rehabiliteerivate tegevuste tasustamise kaudu. Hariduse omandamise ja sotsiaalprogrammides osalemise eest tasumata jätmine on selgelt vastuolus vangistusõiguse üldpõhimõttega, mille kohaselt ei või kinnipeetavale seada rohkem piiranguid, kui see on vajalik vangistuse eesmärkide saavutamiseks.

Kolmas õiguslik dilemma on seotud avavangla ja kinnise vangla kinnipeetava töötasu ebavõrdsusega. Autor leidis, et kinnipeetavate põhiõigustesse sekkumise ulatus kinnipeetavate erineva kohtlemise kaudu on liiga suur võrreldes erineva kohtlemise legitiimse eesmärgi (kinnipeetavate resotsialiseerumise) tähtsusega. Kõik kinnipeetavad peavad võrdsetel alustel, tingimustel ja korras maksma lastele elatist, sõltumata töösuhte liigist. Elatise suurus ei sõltu kinnipeetava palgamäärast, st nii eraettevõttes töötava kinnipeetava kui ka temast tunduvalt vähem teeniva (vangla territooriumil haldussuhte raames töötava) kinnipeetava palgast tehakse mahaarvamisi sama süsteemi järgi, st VangS § 44 lk-s 2 sätestatud korras. Eraettevõttes töötavad kinnipeetavad on kindlustatud TLS § 29 lk-st 7 tuleneva riikliku töötasu miinimummääraga (2022. aastal 654 eurot), millest piisab elatishõude rahuldamiseks. Vangla territooriumil töötavate kinnipeetavate töötasu ei võimalda perekondlikke kohustusi nõuetekohaselt täita. Eeltoodust tingituna mõjutab ebavõrdsus töötasu osas avavangla ja kinnise vangla kinnipeetavate suutlikkust oma perekonnale ragalist tuge osutada.

Ebavõrdsust töötasu osas on Eesti õiguses põhjendatud asjaoluga, et kinnise vangla kinnipeetavad on täielikult riigi ülalpidamisel. Autor on aga tuvastanud, et vangla territooriumil töötavad kinnipeetavad on kohustatud hüvitama isiklike elektriseadmete kasutamise kulud. Ka hügieenitarvete eest tuleb kinnipeetaval teatud juhtudel tasuda oma isikliku rahaga. Lähedastele kirjade saatmine ja telefoni kasutamine toimub samuti vangide kulul. Kinnise vangla kinnipeetavad saavad kaupu soetada üksnes vanglasisesest poest, mille hinnad on tavapoodide hindadest 20 protsenti kallimad. Avavangla kinnipeetavad võivad aga sisseoste teha tavapoodidest ning kulutavad seega vähem raha vajalike asjade ostmisele võrreldes haldussuhte raames töötavad, neist väiksemat palka teenivad süüdimõistetud. Kinnise vangla kinnipeetavad ei ole lisaks eeltoodule piisavalt kaasatud riiklikku sotsiaalkindlustussüsteemi; nende töötasust ei peeta kinni töötuskindlustus- ja sotsiaalmakse, mis tagaksid neile teatud sissetuleku töö kaotuse korral või pensionieas.

Rahvusvaheline õigus ei tee vahet, kas kinnipeetav paikneb kinnises vanglas või avavangla osakonnas; õiglast ja võrdset palka peaksid saama kõik vangid, sõltumata ohtlikkuse tasemest ja sellest, mis töösuhte vormis isik tööd teeb, st kas ta töötab vangla majandustööl või käitises või hoopis eraettevõttes väljaspool vanglat. Kui vangla territooriumil tehtav töö sarnaneb tööülesannete mahu ja sisu poolest eraettevõttes avavangla kinnipeetavate tehtud tööga, peaks kinnipeetavatele maksma töö eest võrdset töötasu. Autori arvates, kui mitte võrdsustada avavangla ja kinnise vangla kinnipeetavate töötasu, tekib oht, et avavanglasse soovitakse saada ainuüksi selleks, et parandada eraettevõttes töötades oma majanduslikku olukorda, teenides töötasu vähemalt riikliku alammäära ulatuses. Avavanglas töötamine soodustusena peab aga teenima eelkõige taasühiskonnastavat, mitte materiaalsel eesmärgil.

Avavangla kinnipeetavad õõbivad vanglas ega pea tegema kulutusi eluasemele, samuti pakutakse neile kinnipidamisasutuse poolt hommiku- ja õhtusööki. Eeltoodust tulenevalt oleks autori hinnangul õiglane arvata avavangla kinnipeetavate palgast maha summad, mida vangla on kannab seoses kinnipeetavate toitlustamise ja majutusega. Selline lähenemine on kooskõlas rahvusvahelise arusaamaga mõiste “õiglase töötasu” tähendusest. Seejuures tuleb aga jälgida, et ka avavangla kinnipeetavatele jääks pärast töötasust mahaarvamiste tegemist piisavalt rahalisi vahendeid oma lahus elava abikaasa ja laste esmavajaduste rahuldamiseks, st perekondlike kohustuste täitmiseks.

Neljas õiguslik dilemma puudutab rahaliste nõuete täitmist vanglas. Vangla kannab kinnipeetava töötasust või muust kinnipeetavale laekuvast rahast kinnipeetud osa igas kuus selle kohtutäituri ametialasele arvelduskontole, kes on rahalise nõude täitmiseks saanud. Kinnipeetav osa arvutatakse vangistusseaduse §-ga 44 kehtestatud proportsioone arvestades, st nõuete katteks läheb 50%. Nõue loetakse arestituks, kui arestimisakt on kinnipidamisasutusele kätte toimetatud. Kohtuasjas 3-3-1-86-08 oli kohtutäitur sisuliselt ebaõige täitmisaktiga kohustanud vanglat täitma nõuet täies ulatuses. Kohus uuris, kas juhul, kui kinnipeetav pole oma õiguste kaitseks kasutanud kaebevõimalusi kohtutäituri otsuse ja tegevuse vaidlustamiseks, on vanglal õigus ja kohustus lähtuda VangS §-st 44 või täita nõuet vastavalt täitmisaktis märgitule. Kohus jõudis järeldusele, et kui arestimisakti pole vaidlustatud või on jäetud kasutamata edasikaebe võimalus, kehtib formaliseerituse printsiibist tulenevalt vangla ja võlgniku vahelises suhtes ka ebaõige, VangS § 44 lg-st 2 tulenevate proportsioonide mitte-arvestav arestimisakt. Kinnipeetav peab oma õigusi kaitsma, st ebaõiget arestimisakti vaidlustama täitemenetluse seadustikus ette nähtud õiguskaitsevahendeid kasutades. Vanglal puudub kohtutäituri arestimisakti saamisel aktis toodud kohustuse täitmise osas kaalutusõigus. Arestimisakti täitmisest alusetul keeldumisel või selle mitterõuete kohasel täitmisel on kohtutäitur õigus kohaldada vangla suhtes sunniraha.

Kinnipeetav võib kohtutäituri otsuse või tegevuse peale esitada kaebuse kohtutäiturile. Alles peale kohustusliku kohtueelse menetluse läbimist saab vang esitada kaebuse maakohtule. Vanglas toimub kirjavahetus ja telefoni kasutamine üldjuhul kinnipeetava kulul. Kuna kohtutäiturit ei ole erandite loetelus nimetatud, toimub kirjavahetus (ja ka suhtlus telefoni teel) kohtutäituriga eranditult kinnipeetava enda kulul. Eeltoodust tulenevalt leidis autor, et regulatsioon, mille kohaselt saab kinnipeetav teostada oma kaebeõigust kohtutäituri tegevuse vaidlustamisel üksnes juhul, kui tal on piisavalt rahalisi vahendeid kirjavahetusega kaasnevate kulude tasumiseks, ei taga tema kohtukaebeõiguse tegeliku teostamise, kuigi selleks on õiguskorras ette nähtud eraldi kaebemenetlus. Antud juhul võib rääkida olukorrast, kus õiguslikult on kõikidel täitemenetluse võlgnikest vangidel kaebeõigus olemas, kuid faktiliselt mitte. Autori arvates tuleks õigusliku probleemi lahendamiseks viia kinnipeetava kirjavahetust käsitlevat sätet kooskõlla igapäevase õigusega pöörduda oma õiguste ja vabaduste kaitseks kohtusse, st lisada kohtutäiturit vangla kulul toimuva kirjavahetuse erandite loetellu. Teine alternatiiv oleks panna kohtutäituri täitmisaktide vaidlustamise kohustuse vanglale. Sellist seisukohta toetab ka Eesti kohtupraktika, mille kohaselt võiks vangla, kes on täitmisaktide täitmisel käsitatav muu isikuna, kelle õigusi täitemenetlus puudutab, saaks

täitemenetluse osalisena juhul, kui ta hindab täituri akti õigusvastaseks, selle ise vaidlustada, et vältida oma tegevuse vastuolu VangS §-ga 44.

KASUTATUD ALLIKATE LOETELU

Eesti õiguskirjandus

1. Madise, Ü. jt. Eesti Vabariigi põhiseadus. Komm vlj. Tallinn: Juura 2020.
2. Hanni, E., Liiv, M-L. Vangide toohoive vabaduses: vanglas tootanud ja mittetootanud kinnipeetavate võrdlus. Justiitsministeeriumi kriminaalpoliitika osakond 2006. — https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/vangide_toohoive_vabaduses_vanglas_tootanud_ja_mittetootanud_kinnipeetavate_vordlus_justiit_sministeerium_2006.pdf (18.10.2023).
3. Eesti välisministeerium. Eesti Vabariigi kolmas perioodiline aruanne, mis on esitatud ÜRO kodaniku ja poliitiliste õiguste rahvusvahelise pakti artikli 40 alusel selle pakti kohaldamise kohta. Eesti välisministeerium 2009, lk 24. — [file:///C:/Users/eterj/Downloads/CCPR_Kolmas_perioodiline_aruanne%20 est %20\(7\).p df](file:///C:/Users/eterj/Downloads/CCPR_Kolmas_perioodiline_aruanne%20est_%20(7).pdf) (15.12.2023).
4. Justiitsministeerium. Lapse vajaduspõhine miinimumelatis: uuringu lõpparuanne. Tartu Ülikooli sotsiaalteaduslike rakendusuringute keskus ja Pricewaterhouse Coopers Advisors 2020. — <https://www.just.ee/uuringud> (26.01.2024).
5. Lehis, L. Maksuõigus. 3. tr. Tallinn: Juura 2012.
6. Madise, L., Pikamäe, P., Sootak, J. Vangistusseadus. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2015.

Rahvusvaheline õiguskirjandus

7. Council of Europe. Commentary on Recommendation Rec(2006)2 of the Committee of Ministers to member states on the European Prison Rules. The 952nd meeting of the Ministers' Deputies. Strasbourg 2006. — <https://rm.coe.int/revised-rules-and-commentary-to-recommendation-cm-rec-2006-2-of-the-co/16808d7b5e> (12.12.2023).

8. Council of Europe/European Committee of Social Rights. European Social Charter. Conclusions XXII-3. Strasbourg 2023. – <https://rm.coe.int/conclusions-xxii-3-2022-germany-e/1680aa9854>. (1.11.2023).
9. Council of Europe/European Court of Human Rights. Guide on the case-law of the European Convention on Human Rights. Prisoners' rights. ECHR-KS 2022. – [Guide on the case-law - Prisoners' rights \(coe.int\)](#) (13.12.2023).
10. Council of Europe/European Court of Human Rights. Prohibition of slavery and forced labour. Guide on Article 4 of the European Convention on Human Rights. ECHR-KS 2023. – https://ks.echr.coe.int/web/echr-ks/d/guide_art_4_eng?p_1_back_url=%2Fweb%2Fechr-ks%2Fsearch%3Fq%3DGuide%2Bon%2BArticle%2B4%2Bof%2Bthe%2BEuropean%2BConvention%2Bon%2BHuman%2BRights (13.12.2023).
11. Council of Europe. General comment No. 23 of 27.04.2016 on the right to just and favourable conditions of work (article 7 of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights). Committee on Economic, Social and Cultural Rights 2016. – E/C.12/GC/23.
12. Council of Europe. The 26th General Report of the CPT. Remand detention in prisons. CPT 2016. – <https://rm.coe.int/168070af7a> (30.01.2024).
13. Dedel, K., McBride, E., Solomon, A. L., Travis, J. From Prison to Work: The Employment Dimensions of Prisoner Reentry. Washington: Urban Institute 2004.
14. ILO. General Survey concerning the Forced Labour Convention, 1930 (No. 29), and the Abolition of Forced Labour Convention, 1957 (No. 105). International Labour Conference 96th Session. Geneva 2007.
15. ILO. Giving globalization a human face. General Survey on the fundamental Conventions concerning rights at work in light of the ILO Declaration on Social Justice for a Fair Globalization, 2008. Report III (Part 1B). International Labour Conference, 101st Session. Geneva 2012.
16. ILO. Individual Case (CAS) Discussion. International Labour Conference, 88th Session. Geneva 2000. – https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=1000:13101:0::NO:13101:P13101_COMMENT_ID:4059792 (02.12.2023).
17. Laubenthal, K. Strafvollzug. Berlin: Springer 1995.
18. Milman, F., Sagy, Y. On the International Labour Organization and prison labour: An invitation to recalibrate. Vol. 159, No. 4. International Labour Review 2020.

19. United Nations Office on Drugs and Crime. Notes and comments on the United Nations Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners. UNODC 2012. – https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/AGMs/Notes_and_comments-1250048-DMU_version.pdf (10.12.2023).
20. Sandor, K. Understanding Work Socialization: A Qualitative Study of a Youth Employment Program. Western Michigan University Press 2014.
21. Uggem, C., Thompson, M. Socioeconomic Determinants of Ill-Gotten Gains: The Socioeconomic Determinants of Ill-Gotten Gains: Within-Person Changes in Drug Use and Illegal Earnings. Vol. 109. American Journal of Sociology 2003.

Eesti õigusaktid

22. Eesti Vabariigi põhiseadus. — RT I, 15.05.2015, 2.
23. Eesti Vabariigi ühinemisest rahvusvaheliste lepingutega, mille depositaariks on ÜRO peasekretär. – RT 1991, 35, 428.
24. Euroopa Nõukogu statuut. — RT II 1993, 17, 29.
25. Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon. — RT II 2010, 14, 54.
26. Justiitsministri 14.05.2008 määrus nr 21 “Kinnipeetava individuaalse täitmiskava koostamise ja rakendamise juhend”. – RT I, 12.05.2022, 4.
27. Justiitsministri 30.11.2000 määrus nr 72 “Vangla sisekorraeeskiri”. – RT I, 28.03.2024, 2.
28. Kogumispensionide seadus. — RT I, 06.07.2023, 45.
29. Majanduslike, sotsiaalsete ja kultuurialaste õiguste rahvusvaheline pakt. – RT II 1993, 10, 13.
30. Parandatud ja täiendatud Euroopa sotsiaalharta. – RT II 2000, 15, 93.
31. Parandatud ja täiendatud Euroopa sotsiaalharta ratifitseerimise seadus. – RT II 2000, 15, 93.
32. Perekohustuste seadus. – RT I, 22.12.2021, 20.
33. Perekonnaseadus. — RT I, 06.07.2023, 7.
34. Rahvusvaheliste lepingute õiguse Viini konventsioon — RT II 2007, 15.
35. Sotsiaalmaksuseadus. — RT I, 21.11.2023, 4.
36. Sunniviisilise töö konventsiooni 2014. aasta protokoll. – RT II, 03.06.2016, 2.
37. Tallinna Vangla kodukord. – <https://vanglateenistus.ee/meist/vanglateenistus/tallinna-vangla> (02.02.2024).
38. Tulumaksuseadus. — RT I, 21.11.2023, 6.

39. Täitemenetluse seadustik — RT I, 22.03.2024, 9.
40. Töölepingu seadus. – RT I, 12.07.2014, 146.
41. Töötervishoiu ja tööohutuse seadus. – RT I, 30.06.2023, 87.
42. Töötuskindlustuse seadus. — RT I, 06.07.2023, 111.
43. Vabariigi Valitsuse 09.12.2021 määrus nr 116 “Töötasu alammäära kehtestamine” – RT I, 11.12.2021, 17.
44. Vabariigi Valitsuse 28.11.2000 määrus nr 382 “Kinnipeetavale õppimise eest tasu maksmise määrad ning tasu arvutamise ja maksmise kord”. – RT I 2000, 89, 582.
45. Vangistuseseadus. — RT I, 22.03.2024, 12.
46. Vangistuseseaduse eelnõu. SE 103 I. – <http://web.riigikogu.ee/ems/saros-bin/mgetdoc?itemid=991440017&login=proov&password=&system=ems&server=ragne11> (29.01.2024).
47. Viru Vangla kodukord. – <https://vanglateenistus.ee/meist/vanglateenistus/viru-vangla> (29.01.2024).
48. Viru Vangla kodukorra seletuskiri. – <https://vanglateenistus.ee/meist/vanglateenistus/viru-vangla> (29.01.2024).
49. Õiguskantsleri 06.01.2017 seisukoht nr 6-1/161486/1700077 “Vabanemistoetusest elatisnõude täitmine”. Õiguskantsler 2017. — https://www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/Vabanemistoetusest%20elatisn%C3%B5ude%20t%C3%A4itmine.pdf (25.01.2024).
50. Õiguskantsleri 10.08.2021 arvamus nr 16-4/211408/2105134 haldusajal nr 3-18-1895. Õiguskantsler 2021. – [Arvamus_haldusajal_nr_3-18-1895.pdf](https://www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/Arvamus_haldusajal_nr_3-18-1895.pdf) (oiguskantsler.ee) (29.01.2024).
51. Õiguskantsleri 12.12.2011 seisukoht nr 7-4/110869/1106120 vastuolu mittetuvastamise kohta. Õiguskantsler 2011. – [V.V_vastus](https://www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/V.V_vastus) (oiguskantsler.ee) (31.01.2024).
52. Õiguskantsleri 13.02.2013 soovitus nr 7-4/120885/1300283 õiguspärasuse ja hea halduse tava järgimiseks. Kinni peetavatele isikutele esmaste hügieenitarvete võimaldamine. Õiguskantsler 2013. — https://www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/õiguskantsleri_soovitus_kinni_peetavatele_isikutele_esmaste_hugieenitarvete_voimaldamine.pdf (31.01.2024).
53. Õiguskantsleri 16.05.2022 kokkuvõte nr 7-7/212257/2202614 kontrollkäigust Viru Vanglasse. Õiguskantsler 2022. — https://www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/Kontrollk%C3%A4ik%20Viru%20Vanglasse.pdf (30.01.2024).

54. Õiguskantsleri 21.06.2011 märgukiri seaduse muutmiseks nr 6-3/091938/1102165, 6-3/091951/1102165, 6-1/110810/1102165. Õiguskantsler 2011. – https://www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/6iguskantsleri_margukiri_kinnipeetavate_kirjavahetus_kohtutaituritega.pdf (02.02.2024).
55. Õiguskantsleri 26.08.2011 vastus avaldusele nr 6-1/111181/1104244. Õiguskantsler 2011. — https://www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/6iguskantsleri_seisukoht_vastuolu_puudumine_lapse_ulalpidamiskohustus_vanglas.pdf (26.01.2024).
56. Õiguskantsleri 26.11.2014 seisukoht nr 7-4/141376/1404867 õigusrikkumise puudumise kohta. Töötamine vanglas. Õiguskantsler 2014. — https://www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/6iguskantsleri_seisukoht_oigusrikkumise_puudumise_kohta_tootamine_vanglas.pdf (18.10.2023).
57. Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni põhikiri. — RT II 1996, 24, 95.

Rahvusvahelised õigusaktid

58. Council of Europe. Resolution (75) 25 of 18 September 1975 of the Committee of Ministers on prison labour. The 248th meeting of the Ministers' Deputies. Strasbourg 1975. – <https://www.krim.dk/undersider/straffuldbyrdelse/europaraadet-retskilder/rec-1975-25-prison-labour.pdf> (10.12.2023).
59. ILO Convention of 28.06.1930 concerning Forced or Compulsory Labour (No. 29). Geneva 1930. — https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=1000:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:C029 (11.10.2023).
60. ILO. The Equal Remuneration Convention (No. 100). International Labour Conference 34th Session. Geneva 1951. — https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_Ilo_Code:C100 (12.12.2023).
61. Universal Declaration of Human Rights. UN General Assembly resolution 217 A (III) of 10 December 1948. — <https://www.ohchr.org/en/universal-declaration-of-human-rights> (11.10.2023).
62. United Nations Basic Principles for the Treatment of Prisoners. UN General Assembly resolution 45/111 of 14 December 1990. — <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/basic-principles-treatment->

[prisoners#:~:text=All%20prisoners%20shall%20be%20treated,property%2C%20birth%20or%20other%20status.](#) (12.10.2023)

63. United Nations Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners. United Nations Congress on the Prevention of Crime & the Treatment of Offenders 1955. — https://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/UN_Standard_Minimum_Rules_for_the_Treatment_of_Prisoners.pdf (12.10.2023).
64. Council of Europe. Recommendation Rec(2006)2-rev of 1 July 2020 of the Committee of Ministers to member States on the European Prison Rules. The 1380th meeting of the Ministers' Deputies. — <https://rm.coe.int/09000016809ee581> (12.10.2023).

EIK kohtulahendid

65. EIKo 10109/14, *Meier vs. Switzerland*.
66. EIKo 11332/04, *Zhelyazkov vs. Bulgaria*.
67. EIKo 15303/10, *Floroiu v. Romania (dec.)*.
68. EIKo 2832/66; 2835/66; 2899/66, *De Wilde, Ooms and Versyp vs. Belgium*.
69. EIKo 3134/67, 3172/67, 3188-3206/67, *Twenty-One Detained Persons vs. Germany*.
70. EIKo 37452/02, *Stummer vs. Austria*.
71. EIKo 39665/98 and 40086/98, *Ezeh and Connors vs The United Kingdom*.
72. EIKo 42903/14, *Sili vs. Ukraine*.
73. EIKo 44800/98, *Puzinas vs. Lithuania*.

Eesti kohtulahendid

74. RKHKo 3-22-2043.
75. RKHKo 3-3-1-58-02.
76. RKHKo 3-3-1-86-08.
77. RKTko 3-2-1-35-17.
78. RKPJKo III-4/A-5/94.
79. RKPJKo III-4/A-10/94.
80. RKÜKo 3-4-1-12-10.

Internetiallikad

81. AS Eesti Vanglatööstus. Majandusaasta aruanne 2022. — evt.ee. <https://evt.ee/aruanded-2022/> (15.01.2024).
82. AS Eesti Vanglatööstus. Teenused. — [Teenused – Eesti Vanglatööstus \(evt.ee\)](https://www.eesti-vanglatoostus.ee/teenused) (15.01.2024).
83. Justiitsministeerium. Kuritegevus Eestis 2022. Kuritegevuse ülevaade. – kriminaalpoliitika.ee. <https://www.kriminaalpoliitika.ee/kuritegevus2022/> (29.01.2024).
84. Justiitsministeeriumi kriminaalpoliitika osakond. Sotsiaalprogrammid. – kriminaalpoliitika.ee <https://www.kriminaalpoliitika.ee/et/teemalehed/sotsiaalprogrammid> (30.01.2024).
85. Kruse, K. HINNATÕUS: Vangla poe hinnad teevad kinnipeetavale liiga: ebarealne, ei olegi võimalik enam poes käia. (23.03.2023) – Postimees. elu24.postimees.ee. <https://elu24.postimees.ee/7737519/hinnatous-vangla-poe-hinnad-teevad-kinnipeetavale-liiga-ebarealne-ei-olegi-voimalik-enam-poes-kaia> (29.01.2024).
86. Statistikaamet. Eesti statistika. Keskmine brutopalk. – stat.ee. <https://www.stat.ee/et/avasta-statistikat/valdkonnad/tooelu/palk-ja-toojoukulu/keskmine-brutokuupalk> (26.01.2024).
87. Toona, M., Murakas, M-H. TRELLIDE TAGANT. Osa 3. Krooniaja palk vangla hipikommunis. (10.10.2022) — Ypsilon. Ypsilon.postimees.ee. <https://ypsilon.postimees.ee/7621024/trellide-tagant-osa-3-krooniaja-palk-vangla-hipikommunis> (25.01.2024).
88. Tööhõive. (16.12.2023) — vanglateenistus.ee. [Tööhõive | Vanglad \(vanglateenistus.ee\)](https://www.vanglateenistus.ee/tuuehoive) (15.01.2024).
89. Vanglateenistuse 2022. aasta ülevaade. — vanglateenistus.ee. [Vanglateenistuse aasta ülevaade | Vanglad](https://www.vanglateenistus.ee/vanglateenistuse-aasta-ulevaade) (15.01.2024).

ABSTRACT

“Compliance of prisoners’ working conditions with international law”

Master's Thesis

The issue of prisoners’ working conditions is important as it concerns both the fundamental rights (labor rights) of sentenced individuals and functioning of the Estonian penal system in general, from the perspective of prisoners’ rehabilitation and crime reduction. Through work, prisoners can develop their achievement abilities, foster social responsibility and self-confidence, raise awareness, enhance their professional qualifications and increase their mental and physical capabilities. Employment also helps detainees to support their families financially, which can improve emotional well-being of prisoners. In prisons, engaging sentenced persons in work processes is used as a means of their social rehabilitation.

This master's thesis is primarily focused on investigating the wages paid to detainees, with the main objective being to identify the legal dilemmas associated with prisoners’ remuneration. Since other working conditions applicable in prisons (such as vacation time, working hours, taxes applied to wages etc.) and living conditions (prices in prison shop, expenditures incurred by prison for detainees’ accommodation and meals etc.) also impact prisoners’ wages, the author has addressed them in this work as auxiliary criteria in the examination and evaluation of wage regulation. This thesis thus analyzes the regulation of detainees’ working conditions, including wages (the amount of wages and factors affecting it, such as deductions and withholdings from wages), in Estonian legislation and international law.

The thesis examines how prisoners’ labor rights are ensured within the legal framework of the United Nations (UN) and the Council of Europe (COE) and what amount of remuneration detainees are entitled to receive for work performed both within and outside the prison. The aim of thesis is to analyze whether Estonian legal norms reflect the principles set out in international legal instruments and whether detainees’ working conditions, including wages and deductions/withholdings, are in line with the principles of international law. To achieve this, the author reviews Estonian legal acts (laws, regulations, guidelines, recommendations and opinions of the Chancellor of Justice, Estonian case law, legal literature) and international legal instruments (international treaties, that are legally binding for Estonia, case law of the

European Court of Human Rights (ECHR), guidelines and recommendations of UN/COE bodies, legal articles).

As a result of the analysis of international law, the author identifies mandatory requirements that detainees' wages must meet. In case of possible conflicts with international law, the author proposes recommendations and suggestions for amending the Estonian legal system in a way that would most effectively contribute to solving the legal issues related to the remuneration of prisoners' work, strengthening the protection of detainees' rights and bringing Estonian legislation into compliance with international law.

According to § 3 (1) sentence 2 of the Constitution of the Republic of Estonia, generally recognized principles and norms of international law are an integral part of the Estonian legal system. Since Estonian law must be understood and interpreted in accordance with international law, ensuring their mutual compatibility, the working conditions of prisoners, including wages, must also comply with international standards.

Based on personal experience as a prison lawyer and acquired legal knowledge regarding the minimum wage in Estonia, the author has formulated the following hypothesis: "The wages paid to Estonian detainees are inadequate compared to UN and COE standards and fall below the limits established by international law. According to international law, prisoners should not be paid wages lower than the statutory minimum." The author believes that such approach is in line with the objectives and fundamental principles of international law, since equality, non-discrimination, and the right to fair social conditions (including working conditions) have always been a priority for both the UN and COE.

The requirements for prisoners' working conditions (including wages) arise from international agreements of the United Nations and Council of Europe, such as the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, Forced Labor Convention, the European Social Charter, the Universal Declaration of Human Rights), as well as from advisory guidelines (such as the European Prison Rules, Mandela Rules, Basic Principles for the Treatment of Prisoners), and can also be derived from ECHR case law.

Based on the aforementioned legal sources, prisoners have the right to fair and favorable working conditions, including fair wages and equal remuneration for equivalent work without any discrimination. The wages of prisoners must ensure a decent standard of living for themselves and their families, i.e., be sufficient to exercise the rights established in other

international legal sources (these are social security, medical services, education, adequate amount of food and water, health care, housing and clothing, necessary additional expenses such as transportation costs). Fair and equal wages are justified for both detainees working in private companies and those working within the prison territory. The size of fair wages depends on several objective criteria, such as the results of the work, the extent of responsibility, skills and education required for work, the impact of work on health, etc. The concept of remuneration includes both monetary and non-material benefits paid directly or indirectly by the employer (e.g., health insurance contributions, accommodation and catering expenses). Detention facility may require prisoners to work for free if, in return, the detainees receive the right to demand a reduction of their sentence proportionate to the time worked as a non-monetary benefit. Ideally, detainees should be paid the national minimum wage for their work. The lack of necessary resources in the prison does not justify the application of wages at a rate that violates prisoners' human rights.

Prisoners should be able to spend at least part of their earned money on purchasing permitted personal items and sending part of their income to their families, fulfilling family obligations. Part of earned salary should be kept in the prison administration's custody, which hands over the deposited amounts to them upon release. Outside the prison, detainees must work voluntarily, being able to choose a preferred employer based on the amount of remuneration offered. The working conditions (including wage rates) for prisoners must closely resemble those of the free labor market. Convicted persons must have the opportunity to work and/or participate actively in rehabilitative activities. If the detainees participate in an education or other program as part of their scheduled regime during working hours, they must be paid as if they were working. However, the interests of prisoners must not be motivated by financial gain from prison labor.

Under Estonian law, the prisoners' wages must be at least 10% of the national minimum wage. In legal literature, the justification for setting a minimum rate of detainee wages lower than the general minimum wage is based on the fact that the living conditions of detainees are not comparable to ordinary living conditions, which are taken into account when establishing the general minimum wage, as the state covers the maintenance costs of convicted persons during their imprisonment. For detainees working without supervision outside the prison, the provisions of civil law regulating employment relationships, including wage rates, apply, meaning that the detainee's wage cannot be less than the national minimum wage in such cases. Working outside the prison territory is considered as benefit for a semi-open prison

detainee, who is deemed to have sufficient grounds not to commit new offenses. Fifty percent of the amounts deposited into the detainee's personal account (including wages and fees for education) are left for fulfilling financial obligations, 20% are deposited as release assistance, and 30% are left for the detainee's internal use in prison. In Estonian law, prisoners' wages are only subject to income tax.

The author's hypothesis was partially confirmed. The author's claim that, according to international law, prisoners should not be paid wages lower than the statutory minimum wage was not confirmed. Considering the instability of detainees' work, the duration of the employment relationship depending on the length of the sentence, and taking into account that prison work primarily serves rehabilitative and resocializing purposes, the UN (ILO) considers prisoners' wages slightly below the national minimum wage justified provided that they are not so low as to be considered exploitative. When determining wages, the UN allows considering the productivity of detainee's work and deducting the costs borne by the company related to ensuring the safety of prisoners at the workplace and supervising prisoners, as well as costs for catering and accommodation. Based on the analysis of international and domestic legal sources, the author identified four problematic areas in Estonian law, supporting the hypothesis that the remuneration of Estonian detainees falls below the norms established by international law and is inadequate compared to UN and COE standards. In other words, the remuneration of Estonian detainees does not meet the requirements of international law.

The first legal issue concerns the fulfillment of the detainee's familial obligations in prison. According to Estonian legislation, spouses are mutually obligated to support their family through work and assets, making necessary contributions to cover household expenses, including those for their children's regular and special needs. In cases where a parent lives separately from their child (as a prisoner does), the parent must fulfill child support obligation by paying alimony. If a detainee was obliged by court decision to pay minimum alimony before January 1, 2022, the amount of child support in 2022 was 292 euros. After January 1, 2022, a detainee with one or two children was required to pay alimony in the amount of 186,44 euros per child, and for three children, 159,44 euros per child.

In 2022, detainees working full-time in the maintenance of the prison (80% of detainees) were paid an average of 95,87 euros per month, while those working in manufacture were paid an average of 102,44 euros per month. From this amount, detainees engaged in the maintenance of the prison received 28,76 euros per month for personal use, which they could voluntarily

send to their families. Mandatory deductions for financial obligations amounted to 47,94 euros. Prisoners engaged in manufacture received 30,72 euros for personal use, and 51,2 euros were deducted for debts. In 2022, 106 detainees who successfully completed the state language course received 69,03 euros per month (of which 34,52 euros were deducted for debts and 20,71 euros were meant for personal use), while 248 detainees who only participated in educational activities without passing the course, earned 20,71 euros per month (of which 10,36 euros were deducted for financial obligations and 6,21 euros were left for personal use). Prisoners are not allowed to fulfill alimony obligations using the funds accumulated in the release fund (20% of income) during their imprisonment.

Based on the information above, the author found that a detainee working on prison premises, i.e., engaged in the maintenance of the prison and manufacture, cannot pay alimony in a manner that satisfies the minimum daily needs of their children. However, Estonian jurisprudence establishes the principle that a detainee is obligated to pay alimony regardless of their poor economic situation, if, considering the child's interests, satisfactory maintenance cannot be ensured through other means and options. Due to the incomplete fulfillment of the alimony obligation, the detainee incurs monthly debt, which, in the author's view, complicates their coping abilities after release and may lead them to getting back to criminal activities to solve their financial problems.

The next issue concerns the remuneration for rehabilitative activities. According to international law, if a convicted person participates in an educational or social program as part of their designated regime during working hours, they should be compensated as if they were working. Education, as a method of reintegration into society, is considered equivalent to work, and therefore prisoners should not be disadvantaged financially due to participation in educational activities. Social programs in prisons are beneficial for assessing the individual risk and needs of persons entering prison, as they help to alleviate the anxiety people feel after entering prison. Social programs in prisons serve similar re-socialization goals as work and education, enabling detainees to change their criminal habits and attitudes.

Estonian prisoners are not paid for completing social programs. Although Estonian imprisonment law equates education with work as socializing measures applied during the execution of imprisonment, Estonian detainees are only compensated for participating in certain types of educational activities (such as state language course), with the amount of compensation depending on participation and performance in the educational activity.

UN and COE legal norms do not link the remuneration for education to the type of educational activity. According to international law, all prisoners engaged in any form of learning that facilitates their reintegration into society should be encouraged. Compensation should be provided to all prisoners gaining education if acquiring knowledge and professional skills is beneficial to them and serves the goals of reintegration, i.e., enables them to improve their future competitiveness in the free labor market. In the author's view, paying inmates for participating in educational activities would motivate convicted individuals to study and would also ensure them an income that they could spend on their own and their family's basic needs (including fulfillment of alimony obligations).

Given that general and vocational education for detainees and social programs take place during working hours and instead of working, it would be fair, in the author's opinion, to compensate them for the lost wages through remuneration for rehabilitative activities. Unpaid education and social programs are clearly contrary to the general principle of imprisonment law, which states that detainees should not be subject to more restrictions than necessary to achieve the objectives of imprisonment.

The third legal dilemma concerns the inequality of remuneration between inmates in open and closed prison. The author found that the extent of intervention in the fundamental rights of detainees through differential treatment based on different wages is too significant compared to the legitimate goal of this differential treatment (the reintegration of detainees). All prisoners must pay child support on equal terms, regardless of the type of employment relationship. The amount of child support does not depend on the detainee's wage rate, i.e., deductions are made from the wages of both a detainee working in a private company and a detainee earning significantly less (working within the administrative relationship on prison premises) according to the same system, as established in Section 44(2) of the Estonian Imprisonment Act. Detainees working in private companies are insured by the national minimum wage (654 euros in 2022) according to Section 29(7) of the Employment Contracts Act, which is sufficient to meet child support obligations. The wages of detainees working on prison premises do not allow them to properly fulfill their familial obligations. As a result, the inequality in wages affects the ability of detainees in open and closed prisons to provide financial support to their families.

The inequality in wages is justified in Estonian law by the fact that detainees in closed prisons are fully supported by the state. However, the author has identified that prisoners working on prison premises are required to cover the costs of using personal electrical devices. In certain cases, detainees must also pay for hygiene products with their own money. Sending letters to relatives and using the telephone also incur costs borne by detainees. Inmates in closed prisons can only purchase goods from the prison shop, where prices are 20% higher than those in regular stores. Detainees in open prisons can shop at regular stores and therefore spend less money on necessary items compared to convicted individuals working within the administrative relationship and earning lower wages. In addition to the above, detainees in closed prisons are not sufficiently integrated into the national social security system; their wages are not subject to unemployment insurance and social security contributions, which would provide them with a certain income in case of job loss or retirement.

International law does not differentiate between whether a detainee is located in a closed prison or an open prison unit; all prisoners should receive fair and equal wages, regardless of their level of dangerousness and the form of employment relationship, i.e., whether they work inside jails or in a private company outside the prison. If the work performed on prison premises is similar to the work performed by detainees in open prisons, detainees should receive equal wages. In the author's opinion, failing to equalize the wages of detainees in open and closed prisons creates a risk that individuals will seek to enter open prisons solely to improve their financial situation by earning wages at least equal to the national minimum wage while working in a private company. However, working in an open prison as an incentive should primarily serve the purpose of reintegration, not material gain.

Detainees in open prisons stay in prison and do not incur housing expenses, they are also provided breakfast and dinner by the detention facility. Therefore, it would be fair, in the author's view, to deduct from the wages of detainees in open prisons the amount of money that the prison spend on their meals and accommodation. Such an approach is consistent with the international understanding of the meaning of "fair wages". However, it is important to ensure that detainees in open prisons have sufficient financial resources after deductions from their wages to meet the basic needs of their separated spouse and children, i.e., to fulfill familial obligations.

The fourth legal dilemma concerns the enforcement of financial claims in prison. The prison transfers the share of detainee's wage or other funds received to the enforcement officer's professional bank account every month, who has sent the claim for enforcement. The detainee's share is calculated according to the proportions established by Section 44 of the Imprisonment Act, i.e., 50% of prisoner's income goes towards claims. The claim is considered enforced once the enforcement order has been delivered to the detention facility. In case 3-3-1-86-08, the enforcement officer had obliged the prison to enforce the claim in full with an incorrect enforcement order. The court examined whether, if the detainee had not used appeal options to challenge the enforcement officer's decision and actions, the prison had the right and obligation to follow Section 44 of the Imprisonment Act or enforce the claim according to what was specified in the enforcement order.

The court concluded that if the enforcement order had not been contested or if the right of appeal had been left unused, the principle of formality applied, and the incorrect enforcement order that did not take into account the proportions stipulated in Section 44(2) of the Imprisonment Act applied to the relationship between the prison and the detainee. The detainee must protect his rights by challenging the incorrect enforcement order using the legal remedies provided in the Code of Enforcement Procedure. The prison has no discretion regarding the obligation to comply with the enforcement officer's enforcement order. If the prison unjustifiably refuses to enforce the enforcement order or improperly enforces it, the enforcement officer has the right to apply coercive fines against the prison.

The detainee may file a complaint with the court enforcement officer regarding their decision or actions. Only after completing the mandatory pre-trial procedure the detainee can submit a complaint to the court. Correspondence and telephone communication in prison generally take place at the expense of the detainee. Since the court enforcement officer is not mentioned in the list of exceptions, all correspondence (and communication by telephone) with the enforcement officer takes place exclusively at the expense of the detainee. Based on the above, the author found that the regulation, according to which the detainees can exercise their right of appeal only in cases where they have sufficient financial means to cover the costs associated with correspondence, does not ensure the actual realization of their right to appeal, although a separate complaint procedure is provided for in the legal system. In this case, it can be said that legally prisoners have the right of appeal in the enforcement proceedings, but in fact they do not.

In the author's opinion, to solve above-mentioned legal problem, the provision concerning detainee correspondence should be brought into line with everyone's right to turn to court for the protection of their rights and freedoms, i.e., to add enforcement officers to the list of exceptions for correspondence at the expense of the prison. Another alternative would be to impose on the prison the obligation to challenge the enforcement officer's enforcement orders. This view is supported by Estonian case law, according to which the prison should be able to challenge the enforcement order itself as a party to the enforcement proceedings to avoid conflicting with Section 44 of the Estonian Imprisonment Act.